

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

FATİH DÖNEMİ OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİ

MASTER TEZİ

**Hazırlayan
Haydar KOÇ**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ramazan KARAMAN**

Ankara–2007

ÖNSÖZ

II. Mehmet, babası II. Murat'tan sonra Osmanlı tahtına oturdu. Devrin en önemli âlimlerinden dersler alarak yetişmişti. Genç yaşında büyük bir devletin tahtına oturmasına rağmen aklı, cesareti ve siyaseti sayesinde Osmanlı Devleti'ni cihan imparatorluğuna taşımıştı. O, Bizans elçilerine: *“Şimdiki Osmanlı Padişahı eslafına asla benzemez, şimdi benim iktidarımın vâsıl olduğu yerlere onların âmalı bile yetişmemiştir.”* Dediğinde henüz 21 yaşındaydı. İstanbul'un fethedilmesi Fatih'in genişleme politikasına hız vermiş ve Osmanlı Devleti doğu ve batı sınırlarını sürekli genişletme çabası içine girmişti.

Yıldırım Bayezid döneminde Osmanlı Devleti'nin Anadolu birliğini sağlama çabası büyük bir yara almışsa da Fatih döneminde bu amacı gerçekleştirme düşüncesi canlılığını hala korumaktaydı. Osmanlı'nın Anadolu birliğini sağlama düşüncesi ve Fatih'in Osmanlı sınırlarını genişletme politikası, Batılı devletlerde kaygı uyandırdığı gibi Anadolu Beylikleri tarafından da endişeyle takip edilmekteydi. Fatih'in Karadeniz bölgesindeki yerler ile Trabzon Rum İmparatorluğu'na sahip olması ve sonrasında Karamanoğulları taht mücadelesinde taraf olması kendisini Akkoyunlu Devleti Hükümdarı Uzun Hasan ile karşı karşıya getirmişti. Çünkü Uzun Hasan'ın da Osmanlı hükümdarı gibi büyük bir imparatorluk kurma düşüncesi vardı. O, doğuda Türkmenler'e dayanan büyük bir imparatorluk kurma düşüncesi içerisinde Osmanlı Padişahı Fatih'i kendisine rakip görmekteydi.

Bu politikalar neticesinde karşı karşıya gelmiş olan Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti'nin ilişkilerinin gözden geçirilmesi Türk tarihini anlama ve yorumlama açısından büyük önem taşımaktadır. Osmanlı-Akkoyunlu münasebetlerinin incelenmesi sayesinde iki devletin siyasal düşünce yapısını

ve sosyal etkileşimini ortaya koymanın faydalı bilgiler sunacağı düşüncesinden hareketle bu konulu çalışmayı gerçekleştirmeye çalıştık. Konunun Fatih dönemi ile sınırlandırılmış olması Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin bu dönemde yoğunlaşmış olması sebebiyledir. Bununla beraber konunun daha net bir şekilde anlaşılabilmesi için Fatih öncesi ve sonrası dönemlerdeki Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerini çalışmamız içerisinde kısaca vermeye çalıştık.

Bu çalışmanın ortaya konulmasında yardım ve destekleriyle katkıda bulunan değerli hocam Sn. Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN Beye, çalışmanın şekillenmesi ve sonuçlanmasında öneri ve katkılarıyla büyük destek veren değerli danışman hocam Sn. Yrd. Doç. Dr. Ramazan KARAMAN Beye, ayrıca bu çalışmanın okunmasında ve düzenlenmesinde emeğini esirgemeyen değerli arkadaşım Sn. Hüseyin Yüner'e ve çalışmada emeği geçen herkese ayrı ayrı teşekkür ederim.

Haydar KOÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	v
KONU VE KAYNAKLAR.....	vi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FATİH ÖNCESİ OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİ

I.FATİHE KADAR OSMANLI DEVLETİNİN TARİHÇESİ.....	4
II. UZUN HASAN DÖNEMİ'NE KADAR AKKOYUNLU DEVLETİ'NİN TARİHÇESİ.....	10
III. OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI.....	16
IV. OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNDE TİMUR'UN ROLÜ.....	18
V. AKKOYUNLU DEVLETİ YÖNETİMİNDE UZUN HASAN.....	25

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-AKKOYUNLU SİYASİ İLİŞKİLERİ

I. FATİH'İN DOĞU SİYASETİ ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-AKKOYUNLU SİYASİ İLİŞKİLERİ.....	29
A. Osmanlı Devleti Yönetiminde Fatih Sultan Mehmed.....	31
B. Fatih'in Doğu Siyaseti.....	36
C. Fatih Döneminde Osmanlı Devleti'nin Akkoyunlu Devleti ile Olan İlk Münasebetleri.....	38
D. Fatih Döneminde Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti Arasındaki İlk Siyasi İlişkiler.....	39

II. OSMANLI-AKKOYUNLU MÜCADELESİNDE TRABZON MESELESİ VE AKKOYUNLU-TRABZON RUM İTTİFAKI.....	41
III. AKKOYUNLU-VENEDİK İTTİFAKI.....	49
IV. OSMANLI DEVLETİ – AKKOYUNLU DEVLETİ MÜCADELESİNDE KARAMANOĞULLARI.....	58
V. OTLUKBELİ SAVAŞI.....	67
A. Otlukbeli Savaşı'na Doğru.....	67
B. Otlukbeli Savaşı'nın Meydana Gelmesinde Etkili Olan Sebepler.....	70
C. Otlukbeli Savaşı Hazırlıkları Ve Savaşın Başlaması.....	82
D. Otlukbeli Savaşı'nın Sonuçları.....	101
VI. OTLUKBELİ SONRASI OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİ.....	105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI-AKKOYUNLU SOSYAL İLİŞKİLER

I	
I- OSMANLI-AKKOYUNLU SOSYAL İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ.....	110
II. AKKOYUNLU DEVLETİ'NDEN OSMANLI'YA OLAN İLTİCALAR.....	111
A. Kara Yülük Osman Beyin oğlu Ali Beyin Osmanlı'ya Sığınması.....	112
B. Uzun Hasan'ın Oğlu Uğurlu Muhammed'in Osmanlı'ya Sığınması.....	113
C. Sultan Murad'ın Osmanlı'ya Sığınması.....	114
D. Ferruhşad Beyin Osmanlı'ya Sığınması.....	115
III. İLMİ SAHADA YAŞANAN REKABET.....	116
IV. TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL SAHADA YAŞANAN REKABET.....	121
V. OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNDE DEVLET YÖNETİMİ İLE İLGİLİ BAZI ORTAK UYGULAMALAR.....	123
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA.....	129
EK.....	134
ÖZET.....	142
ABSTRACT.....	143

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi (Diyanet Vakfı Yayınları)
Ed.	Editör
Haz.	Hazırlayan
İA.	İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Bakanlığı yayınları)
s.	Sayfa
Sad.	Sadeleştiren
TTK	Türk Tarih Kurumu
Terc.	Tercüme eden
Ty.	Tarih Yok
Yay.	Yayınlayan
Yal.	Yalınlaştıran

KONU VE KAYNAKLAR

I. KONU:

Fatih dönemi Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri adlı çalışmamızda iki Müslüman devlet olan Osmanlı Devleti-Akkoyunlu Devleti ilişkilerini çeşitli açılardan ortaya koymak ve iki ülke ilişkilerini inceleyerek Türk tarihi araştırmalarına katkı sağlamak amaçlanmıştır. Bu konuda çalışma yapmamızın nedenlerini şöyle ifade edebiliriz:

Osmanlı Devleti, Türk tarihi içerisinde mümtaz bir yere sahiptir. Bu büyük devletin her yönüyle tanınması ve bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Günümüz neslinin ve sonraki kuşakların bu büyük İmparatorluğu tanımaları ve dünya siyasal ve sosyal tarihine yön veren bu devletin icraatlarını anlamaları için araştırmalar yapılması bir zorunluluk olmaktadır.

Osmanlı Devleti, tarih sahnesine çıktığı andan itibaren çevresinde bulunan pek çok kabile, boy ve devletler ile ilişkiler geliştirmek zorunda kalmıştır. Bir devletin çevresindeki ülkelerden bağımsız olarak varlığını sürdürebilmesi imkânsızdır. Genişlemeyi ve siyasal etkinlik olarak büyümeyi hedeflemiş olan Osmanlı Devleti elbette bir takım devletlerle çeşitli ilişkiler geliştirecektir. Esasında Osmanlı Devleti'nin fetih politikası ve Anadolu birliğini sağlama düşüncesi pek çok devletle mücadeleyi gerekli kılmıştır. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti'nin Anadolu hâkimiyet mücadelesinde karşı karşıya geldiği önemli bir devlet de Akkoyunlu Devleti olmuştur.

Osmanlı Devleti Fatih döneminde dünya tarihini etkileyen önemli gelişmelere imza atmıştır. İslam dünyasında Hz. Muhammed (s.a.v)'den beri

alınması düşünölen bir büyük şehir, İstanbul, onun zamanında fethedilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Fatih'in bu başarısı ve İstanbul'un fethinden sonra uyguladığı büyüme politikası pek çok devlet tarafından endişe ile karşılandığı için Osmanlı Devleti'ni durdurma ve yok etme planları oluşturulmaya çalışılmıştır. Fatih'in Osmanlı'yı yönettiği bu dönemde doğudaki Akkoyunlu Devleti ise Uzun Hasan ile birlikte büyük bir güce kavuşmuştur. Uzun Hasan'da Fatih gibi Anadolu hâkimiyetini ele geçirme düşüncesinde idi. Yine iki hükümdar arasında İslam ve Türk dünyasının lideri olma fikri rekabetin diğer önemli bir sebebiydi. İşte özellikle XV. Yy'da karşı karşıya gelmiş olan bu iki devletin birbirleriyle olan ilişkilerinin bilinmesi büyük önem taşımaktadır. Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri başlığı altında çok fazla çalışmalar bulunmuyor olması, yapılan çalışmaların sadece belli konular üstünde yoğunlaşması gibi sebepler bizde bu konunun çalışılması fikrini uyandırmıştır.

Osmanlı Devleti'nin siyasi, sosyal ve kültürel tarihi hakkında pek çok araştırma bulunmasına karşın Akkoyunlu tarihine ilişkin çalışmalar istenen düzeyde bulunmamaktadır. Akkoyunlu tarihine ışık tutacak orijinal tarih kitaplarının varlığının az oluşu ve elde bulunan "Kitab-ı Diyarbekriyye" isimli kitabın ilmi sahada geç kullanılması Akkoyunlu tarihinin yeterince çalışılmasını geciktirmiştir. Yine de günümüzde Akkoyunlu devletini siyasal, sosyal ve kültürel açılardan inceleyen eserlerin bulunmuş olmasının sağladığı avantajla Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin ortaya konulmasını ve değerlendirilmesini önemsemiş olmamız bu konuda çalışma yapmamızın bir başka sebebidir.

II. KAYNAKLAR:

Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin incelenmesinde faydalanma imkânı bulunan pek çok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynakları çeşitli başlıklar altında vermeye çalışacağız.

A- VESİKALAR:

Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin incelenmesinde önemli katkı sağlayan mektuplar bunlardandır. Özellikle Feridun Bey Münşeati'nda Fatih tarafından Akkoyunlu lideri Uzun Hasan'a gönderilen mektupların da bulunmuş olması dolayısıyla büyük önem taşımaktadır.

Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin incelenmesinde önemli sayılabilecek bilgileri içeren Uzun Hasan dönemiyle ilgili, Topkapı Sarayı Kütüphanesi arşivinde pek çok mektup bulunmaktadır. Bu mektupların önemli bir kısmını Uzun Hasan'ın Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak için çeşitli devletlerle ittifak oluşturmak için kendilerine gönderdiği mektuplar oluşturmaktadır. Yine Topkapı Sarayı Müzesi arşivinde bulunan önemli sayıdaki evrakın büyük bir kısmı da Akkoyunlular hakkında bilgiler vermektedir.

B- VEKAYİNÂMELER:

1. İbn Hacer Esgalanî'nin İbadu'l-Gubr, Takiü'ddin Ahmed el-Makrizi'nin Kitabı's-Sülûk isimli Arapça vekayinâmeler önemli kaynaklar olmakla beraber konumuz açısından çok fazla bilgiler içermemektedirler.

2. Ebu Bekr-i Tihrihî İsfahânî'nin Kitab-ı Diyarbekriyye'si: 1469–1478 yılları arasında Uzun Hasan ve oğlu Halil adına yazılan bu Farsça eser, Akkoyunlu Devleti'nin resmi tarihi niteliğindedir. Bu eser, Uzun Hasan'ın Bayındır ve Oğuz Han vasıtasıyla Hz. Âdem'e kadar uzanan şeceresini vermekle başlamaktadır. Akkoyunluların Pehlivan Bey, Tur Ali Bey ve Fahreddin Kutlu Bey zamanlarındaki ilk dönmlerinden kısaca bilgiler veren

Tihriânî, Kara Yûlûk Osman Bey ile Uzun Hasan dönemleri hakkında ise geniş bilgiler vermektedir. Tihriânî'nin bu eseri Akkoyunluların Timurlularla olan ilişkisi hakkında önemli bilgiler içermekle birlikte, Akkoyunlu-Osmanlı ilişkileri hakkında da değerli bilgiler sunmaktadır. Bu eser Akkoyunlu tarihi hakkında araştırma yapan müelliflerin temel kaynak eser olma niteliğini taşımaktadır. Uzun Hasan sarayında bulunan bir kişi tarafından yazıldığı için eserdeki bilgilerin objektifliği hakkında kuşkular taşınması sebebiyle eserde verilen bilgilerin değerlendirilmesi noktasında dikkatli davranılması gerekmektedir. Kitab-ı Diyarbekriyye isimli bu eser, Faruk Sümer ve Necati Lugal tarafından I. cildi 1962 ve II. cildi 1964 yılında Farsça olarak yayınlanmıştır. Sonraları bu eserin Türkçeye iki çevirisi yapılmıştır. Birincisi Mehmet Demirdağ tarafından yapılan tercümesidir ki, Ebu Bekri Tihriânî, Kitab-ı Diyarbekiriya (Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Çağatay Dönemleri tarihi) adıyla 1999 yılında yayınlanmıştır. İkinci tercümesi Mürsel Öztürk tarafından yapılmıştır. Bu tercüme, "Ebu Bekr-i Tihriânî Kitab-ı Diyarbekriyye adıyla Kültür Bakanlığı tarafından 2001 yılında yayınlanmıştır.

3. Hasan Beg Rumlu'nun, Ahsenü't -Tevârih isimli eseri: Safevi tarihçisi olan Hasan Bey tarafından yazılmış olan bir eserdir. Bu eser Kitab-ı Diyarbekriyye'den sonra Akkoyunlu tarihi hakkında bilgi veren ikinci kaynak eser olma niteliğindedir. Eser ilk dönem Akkoyunlu tarihi hakkında fazla bilgiler içermemekle birlikte Akkoyunluların son dönemleri hakkında araştırmacılara önemli bilgiler sunmaktadır.

4. Celaleddin Devvânî'nin Arznâmesi: Devvânî'nin Akkoyunlu Devleti ile ilgili önemli bilgiler veren eseridir. Eser 1476 yılında Fars valisi Şehzade Sultan Halil'in merasimini anlatan Farsça özgün bir kaynaktır.

5. Akkoyunlu Devleti ile ilgili önemli bilgiler veren diğer Farsça kaynaklar olarak şu eserleri de saymak mümkündür. İdris-i Bitlisi'nin Heşt-i Behişt'i, İbrahim Gülşeni'nin Menâkıb-ı Gülşenî'si'dir.

6. Araştırmamızda bize önemli bilgiler sunan vekayinâmelerin bir kısmı da Türkçe yazılmış olanlardır. Bunlar klasik Osmanlı kaynakları dediğimiz eserlerdir. Bu eserlerin başlıcaları: Âşıkpaşa-zâde'nin Tevârih-i Âl-i Osman, Hoca Sadeddin'in Tacü't-Tevârih, Kemalpaşa-zâde'nin Âl-i Osman Tarihi, Mehmet Neşri'nin Kitab-ı Cihannümâ, Tursun Beyin Tarih-i Ebu'l-Feth, Zaim Mir Mehmed'in Camiü't-Tevârih, Müneccimbaşı'nın Sahaif-ül-Ahbar ve Solak-zâde'nin Solak-zâde Tarihi isimli eserleridir. Bu eserler, Osmanlı tarihi hakkında geniş bilgiler sunmakla birlikte Fatih-Uzun Hasan mücadelesiyle ilgili önemli bilgiler de içermektedirler.

C- KİTABELER:

Kitabeler, kronoloji, şecere ve yönetim yanında kültür ve ideolojinin gelişme süreci hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu konuda A. Şerif Baygun'un "Ahlat Kitabeleri" ve "Erzurum Tarihi" isimli eserleri, Şevket Beysanoğlu'nun "Anıtlar ve Kitabeleriyle Diyarbakır" adlı eseri ve Metin Sözen'in "Anadoluda Akkoyunlu Mimarisi" adlı çalışması bulunmaktadır. Ayrıca yabancı yazarlar tarafından yazılmış olan bazı eserlerde bu konuda bize yardımcı olacak önemli bilgiler sunmaktadır.

D- TETKİKLER:

Osmanlı-Akkoyunlu Devleti ve ilişkileri hakkında bizlere önemli bilgiler sunan kitap ve makaleler de bulunmaktadır. Bunların başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür.

Walther Hinz'in "Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd" isimli eseri Tefik Bıyıklıoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiştir. John E. Woods'un The Aqqoyunlu, Clan, Confederation, Empire, A Study'in, 15 th / 19 th Century Turko-Iranian Politics Minneapolis" isimli eseri 1979 yılında Chicago

yanınlanmıştır. Bu eser, Sibel Özbudun tarafından Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, 15.yy Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme adıyla 1993 yılında Türkçeye çevrilmiştir. Vilademir Minorsky'nin İslam Ansiklopedisindeki "Uzun Hasan" maddesi, Faruk Sümer'in Akkoyunlu Devleti ile ilgili çalışmaları, Mükrimin Halil Yınanç'ın İslam Ansiklopedisindeki "Akkoyunlular" maddesi ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Anadolu Beylikleri", "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri", "Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal", "Osmanlı Tarihi" isimli eserleri önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca Adnan Sadık Erzi'nin "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar" adlı çalışması, Şerafettin Turan'ın "Fatih Mehmet-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik" isimli makalesi, Selâhattin Tansel'in "Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti" isimli kitabı, Dilaver Akkoyunlu'nun "Akkoyunlular ve Bayburt" isimli kitabı ve Seyfettin Erşahin'in "Akkoyunlular, Siyasal, Kültürel, Ekonomik ve Sosyal Tarihi" adlı kitabı önemli kaynaklardandır. Ayrıca Necip Aygün Akkoyunlu ve Adil Şen tarafından hazırlanmış olan "Türkmen Akkoyunlu İmparatorluğu" isimli çalışmaları da Akkoyunlu Devleti Tarihi ve Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri konusunda yapılmış olan araştırmaları bir araya getirmiş olması dolayısıyla büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

GİRİŞ

Anadolu Selçuklu Hükümdarı, II. Gıyaettin Keyhüsrev'in 1243 yılında Moğollar'a yenilmesiyle Selçuklu Devleti büyük bir güç kaybına uğramış ve sonrasında Selçuklu sultanları arasında yaşanan taht mücadeleleri ve bu mücadelelerde Moğolların etkin rol alması sonucu 13.yy'ın sonlarına doğru uçta bulunan yani sınır boylarına yerleştirilmiş olan Türkmen beyleri Anadolu'ya geçerek beylikler kurmuşlardır. Bu Beylikler içerisinde Osmanoğulları ayrı bir önem taşımaktadır.

Osman Gazi ile Anadolu'da etkin olmaya çalışan Osmanlı Devleti, Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed ve II. Murat dönemlerinde büyük başarılar elde etmiştir. Fatih dönemine gelince artık büyük bir imparatorluk oluşturulması noktasında gerekli olan alt yapı oluşturulmuş durumdaydı. Buna Fatih'in akıllı, cesareti, siyaseti ve çevikliği eklenince büyük bir başarının ortaya çıkması mümkün olabilmıştır.

Rumeli ve Anadolu topraklarında uzun yıllar büyük fetihler gerçekleştiren Osmanlı Devleti'nin sağlam ve güçlü temellere dayanması gerekiyordu. Fetih yönünü özellikle Batıya yöneltmiş olan Fatih yönetimindeki Osmanlı Devleti'nin Anadolu'daki Türk unsurlarını birleştirmesi, diğer bir ifadeyle Anadolu birliğini sağlaması gerekmektedir. Bu düşünce sonucu Anadolu beylikleriyle mücadeleye girmek zorunda kaldı. Örneğin kendisini Selçuklu Devleti'nin vârisi sayan Karamanoğulları her fırsatta Osmanlı topraklarına yönelik saldırılarda bulunmuştur. Karamanoğulları Osmanlı Devleti'ni Anadolu'dan atmak ya da etkinliğini yok etmek için Hristiyan

devletlerle ittifaktan dahi çekinmemiştir. Venedik Cumhuriyeti'yle oluşturdukları ittifak Karamanoğulları'nın Osmanlıya karşı olan düşmanca tutumunu açıkça gösteren önemli bir örnektir.

Karamanoğulları yanında Anadolu'da etkin olmaya çalışan Akkoyunlu Devleti'nin Osmanlı Devleti'yle olan mücadelesi de büyük bir önem taşımaktadır. Akkoyunluların gerçek kurucusu sayılan Kara Yülük Osman beraberindeki kuvvetlerle Bayezid-Timur savaşında Osmanlı Devleti'nin karşısında yer almışlardır. Sivas şehrinin Timur tarafından yakılıp yıkılmasında önemli pay sahibi olmuşlardır. Kara Yülük Osman'dan yaklaşık 20 yıl sonra Akkoyunlu Devleti'ni idaresi altına alan Uzun Hasan döneminde ise Osmanlı-Akkoyunlu mücadelesi yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Osmanlı'nın genişleme süreci Akkoyunlu Devleti'ni sürekli tehdit eden bir unsurdu. Ayrıca Uzun Hasan'ın Türk dünyasının Cihangiri olma fikri Akkoyunlu Devleti'nin Osmanlı Devleti ile mücadele etmesini zorunlu kılmaktaydı. Uzun Hasan'ın Akkoyunlu Devleti için tehlike unsuru olarak gördüğü Osmanlı Devleti ve Anadolu liderlik mücadelesinde rakip olarak gördüğü II. Mehmed ile rekabet etmesi de gerekmekteydi. Bu sebeple Uzun Hasan Osmanlı düşmanlarını kendisi için dost görmekte ve onlarla ittifak kurmaya çalışmaktadır.

XV. yy'da büyük bir çekişme içerisine girmiş olan Osmanlı ve Akkoyunlu Devleti'nin ilişkilerinin incelenmesi Osmanlı Devleti açısından olduğu kadar Akkoyunlu Devleti için de büyük önem taşımaktadır. Osmanlı Devleti'nin büyüme ve gelişme politikası, çevresinde bulunan devletlerle ilişkilerde bulunmayı zorunlu kılmaktaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti fethettiği memleketlerdeki yerli unsurlardan da faydalanmak zorundaydı. Bu nedenle Osmanlı-Akkoyunlu mücadelesi neticesinde gelişen siyasal ilişkiler yanında sosyal içerikli ilişkiler de söz konusu olmuştur. Fatih Akkoyunlu ulusunda bulunan bilginlerden yararlanmaya ve onları kendi ülkesinde barındırmaya çalışmıştır. Yine Uzun Hasan tarafından oluşturulmuş olan kanunlar Osmanlı Devleti tarafından faydalı bulunduğu zamanlarda kullanılmıştır. Osmanlı

Devleti ile Akkoyunlu Devleti'nin İslam dinine mensup olmaları, İslam kültürü ve mirasını taşımaya çalışmaları nedeniyle iki devletin örf ve adetlerinin oluşmasında, devlet yönetiminin şekillenmesinde ortak ve benzer bir takım uygulamaların oluşmasını sağlamıştır.

Bu çalışmayı yaparken hem Osmanlı hem de Akkoyunlu kaynaklarını birlikte kullanmaya çalıştık. Kaynaklardaki bilgilerin objektif olmalarına dikkat ederek çalışmanın nesnelliğini sağlamaya gayret ettik.

Fatih Dönemi Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri isimli çalışmamızın birinci bölümünde Akkoyunlu Devleti'nin Uzun Hasan'a kadar olan döneminin kısa bir özetini vermeye çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin başlamasını, Fatih-Uzun Hasan rekabetinde Trabzon meselesini, iki devletin ilişkilerinde önemli rol oynayan Akkoyunlu-Venedik İttifakı'nı gözden geçirmeye çalıştık. Ayrıca Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti'ni büyük bir savaşa sürükleyen Karamanoğulları'na hâkim olma mücadelesini ve bu mücadelenin etkilerini vermeye çalıştık. Bu bölümün sonunda Osmanlı ve Akkoyunlu Devletleri tarihinde önemli bir yeri olan ve on binlerce kişinin ölümüyle sonuçlanan Otlukbeli Savaşı'nı inceledikten sonra, bu savaşın sonucunu ve sonrasında gelişen Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerini inceleme konusu yaptık.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde de "Osmanlı-Akkoyunlu Sosyal İlişkileri" başlığı altında iki devletin kültür, sanat, bilim ve devlet yönetimi gibi konulardaki ilişkilerini ve ortak yönlerini belirlemeye çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

FATİH ÖNCESİ OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİ

I. FATİH'E KADAR OSMANLI DEVLETİ'NİN TARİHÇESİ

Osmanlı Devleti'nin ilk etnik çekirdeğini oluşturan Kayılar, XI. Asırdan beri Seyhun civarlarında, Mâverâünnehir'de, Horasan'da İslâm medeniyeti ile çok sıkı temas halinde yaşamış olan Oğuz boyuna mensuptur.¹ Bu topluluk, Anadolu'ya ilk adımı Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah ile atmıştır.²

Osman Beyin babası Ertuğrul Gazi, Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin'e Moğollarla olan mücadelesinde yardım etmiştir. Bu yardımı sayesinde Moğollar darmadağın olmuşlardır. Sultan Alâeddin, Ertuğrul Gazi'ye bu yardımının karşılığı olarak, Ankara ve çevresini temlik olarak vermiştir.³

Ertuğrul Gazi'nin 1281⁴ yılında ölümü üzerine Osmanlı topluluğunun başına, Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Gazi geçti. Osman Gazi kardeşlerinden yaşça küçük olmasına rağmen topluluğun ileri gelenleri,

¹ Köprülü, M. Fuad, "Osmanlılar'ın Etnik Menşei", **Belleten**, VII. Cilt, Ankara, 1943, Türk Tarih Kurumu, s. 265.

² Âşıkpaşaoğlu; **Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, Haz. A. Nihal Atsız, Ankara, Sevinç Matbaası, 1985, s. 13.

³ Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, **Solak-zâde Tarihi**, cilt. 1, Haz. Vahit Çabuk, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1989, s.13.

⁴ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 16.

babasının yerine onu uygun gördüler.⁵ Osmanlı Devleti, Osman Gazi'nin tahta geçmesiyle büyüme yolunda önemli adımlar atmıştır. Öyle ki, Selçuklu hükümdarı Sultan Alâeddin'in desteği ile Karaca Hisar'ını 1289 yılında fethetti.⁶ Osmanlı Devleti'nin kurucu olarak görülen Osman Beyin siyaset anlayışını, Karaca Hisar fethinden sonra, kardeşi Gündüz Beyle gerçekleştirdiği bir konuşmada görmek mümkündür. Bu konuşma, Osman Beyin kardeşi Gündüz Beye fetih politikalarının nasıl olması gerektiği şeklindeki sorusu ile başlamaktadır. Osman Beyin bu sorusuna Gündüz Bey: *“Civarımızda bulunan illeri vuralım, bozalım”* diyerek cevap vermesine karşın Osman Bey şöyle karşılık vermiştir:

*“ Bu düşünce yanlıştır. Şundan dolayı ki bu illeri yıkıp yakınca bu Kara Hisar şehrimiz mamur olamaz. Yapılması gereken budur ki komşularımızla iyi geçinip dostluk edelim”.*⁷ Öyle ki Bilecik Tekfürü ile aralarında bu anlayışa dayalı kurdukları iyi ilişkiler ve bunun sağladığı faydalar Osman Beyin düşüncesinin doğruluğuna iyi bir örnektir.

Osman Bey siyasal ilişkilerin yanında sosyal ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlayan faaliyetlerde de bulunmuştur. Örneğin Bilecik Tekfürü'nün kızının düğününe bolca hediyeler götürerek katılmıştır.⁸ Osman Bey de gördüğümüz bu siyaset anlayışını diğer Osmanlı padişahlarında görmek de mümkün olacaktır.

Osman Beyden sonra Osmanlı topluluğunun başına Orhan Gâzi geçti. Onun zamanında İznik 1331'de fethedildi.⁹ Orhan Bey yönettiği topraklarda adil bir yönetim sergilemeye dikkat etmişti. Orhan Beyin kardeşi Süleyman Paşa Yenice Hisarı'nı, Göynük'ü ve Mudurnu'yu bölge halklarıyla anlaşarak Osmanlı topraklarına katmıştı. Bu bölge halkları: *“ ne olurdu? Eski zamandan*

⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 13.

⁶ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 21.

⁷ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 22.

⁸ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 23.

⁹ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 47.

*bunlar bize beğ olaydılar.*¹⁰ Diyerek Osmanlı yönetiminden duydukları memnuniyeti belirtmişlerdir. Orhan Bey zamanında fethedilen önemli bir beylik de Karasioğlu Beyliği'dir. Bu beylik 1335 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır.¹¹ Orhan Beyden sonra tahta geçen oğlu Murad Hüdavendigâr, kendisinden önceki Osmanlı padişahları gibi Osmanlı topluluğunu başarılı bir şekilde yönetmiştir. Onun zamanında Edirne gibi önemli bir şehir 1360 yılında fethedildi.¹² Ayrıca 1365 yılında Biga,¹³ 1382 yılında Hamidoğlu Hüseyin Beyden Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Yalavaç, Karaağaç gibi yerler satın alınarak Osmanlı Devleti'nin genişlemesi ve büyümesi sürdürülmüştür. Ayrıca I. Murad döneminde Sırplarla yapılan Kosova Savaşı'nın kazanılmış olması da bu dönemin önemli bir gelişmesidir. Diğer taraftan I. Murat, oğlu Bayezid Hanı Germiyanoglunun kızı ile evlendirmek suretiyle de Kütahya Simav, Eğriöz ve Tavşanlı'yı çeyiz olarak almıştır.¹⁴ Bu suretle Osmanlı Devlet'i, gerçekleştirdiği fetihlerle ve çevresinde bulunan topluluklarla dostluk ve akrabalık bağları kurmuş olmakla büyüme ve siyasal büyük bir güç olma yolunda önemli mesafeler kaydetmiş olmaktadır.

I. Murad'tan sonra Osmanlı Devleti'nin yönetimine oğlu Bayezid geçmiştir. Osmanlı Devleti'nin büyüme süreci bu dönemde de devam etmiştir. Öyle ki İstanbul gibi önemli ve güçlü bir şehrin alınmasına çalışılmıştır.¹⁵ Birçok devlet ve toplulukla çeşitli alanlarda ilişkiler geliştirilmiştir. Osmanlı Devleti, Fatih öncesi dönemde Akkoyunlular ile ilk ciddi ihtilafı, bu dönemde yani Bayezid döneminde yaşamıştır. Bu dönemde Akkoyunlu Devleti'nde ciddi bir güce sahip olan Kara Yülük Osman Bey, kardeşleriyle yaşadığı ihtilaf neticesinde ülkesinden ayrılarak Sivas-Kayseri bölgelerinin hâkimi olan Kadı Burhaneddin Ahmed'e sığınmış ve emrinde uzun süre bulunmuştu. Kadı Burhaneddin tarafından Kayseri bölgesinin yönetimine getirilen Şeyh

¹⁰ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 48.

¹¹ Mehmed Neşri, "Kitab-ı Cihânnüma: **Neşri Tarihi**", yay. Faik Reşit unat, Mehmet A. Köymen, Cilt 1, 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, 1995, s. 167.

¹² Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 57.

¹³ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 59.

¹⁴ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 61, Neşri, a.g.e., I, s. 205.

¹⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 68.

Müeyyed isyan edince, isyanı bastırma görevi ise Kara Yülük Osman'a verildi. O, Kadı Burhaneddin'in Şeyd Müeyyed teslim olduğu takdirde canının bağışlanacağı teminatını vermesiyle isyanı kolaylıkla bastırmışsa da Kadı Burhaneddin'in sözünde durmayarak Şeyh Müeyyed'i öldürmesi, iki lider arasında düşmanlığa sebep olmuştur. Kara Yülük Osman bu sebeple de Kadı Burhaneddin yönetimindeki Sivas'ı kuşatmıştı. Sivas halkı Kara Yülük Osman'ın saldırısı üzerine Bayezid yönetimindeki Osmanlı Devleti'nden de yardım istemiştir. Bayezid, oğlu Süleyman Paşa komutasında bölgeye yolladığı kuvvetler sayesinde Kara Yülük Osman'ın Sivas'ı ele geçirmesini engellenmiştir.¹⁶ Bu olay, Osmanlı Devleti'nin, Akkoyunlu topluluğunun gücünü anlama imkânı sağlamış olması sebebiyle büyük önem taşımaktadır.

Diğer taraftan Osmanlı Devleti, fetih politikasının da bir neticesi olmakla birlikte özellikle Anadolu'da siyasi birlik ve üstünlük sağlamak için diğer devletlerle mücadele içine girecek ve bu mücadelesinde de çoğunlukla üstün gelecektir.

Bayezid, Ankara Savaşı'nda Timur'a yenilmiş ve esir düşmüştü. Vatanından ayrı olarak esaret hayatına fazla dayanamayan Bayezid hayatını kaybetmiştir. Solak-zâde'ye göre Bayezid'in ölüm sebebi yakalandığı bir hastalık neticesinde içtiği zehirdir.¹⁷ Neşri'ye göre Bayezid'in ölüm sebebi yakalandığı şiddetli bir hastalık sebebiyledir.¹⁸ Diyerek zehirden bahsetmemektedir. Osmanlı Devleti, Yıldırım Bayezid döneminde, Anadolu siyasi birliğini oluşturma noktasında elde edilen başarılarla önemli kazanımlar eklediyse de Ankara Savaşı'nın kaybedilmesi ve Bayezid'in Timur'a esir düşmesi, Osmanlı Devleti'nin Anadolu siyasi birliğini oluşturma sürecini uzatmıştır.

¹⁶ Ebu Bekr-i Tihri, **Kitab-ı Diyarbekriye**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Nehir Matbaacılık, 2001, s. 40.

¹⁷ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 118.

¹⁸ Neşri, a.g.e., I, s. 359.

Yıldırım Bayezid'den sonra Osmanlı Devleti uzun sürecek olan bir taht mücadelesine sahne olmuştur. Bu nedenle Osmanlı tarihinde bu döneme Fetret Devri denilmiştir.

Çelebi Mehmed, Yıldırım Bayezid'in altı oğlundan biridir. Mustafa dışındaki kardeşler Süleyman, Mehmed, İsa, Musa, Kâsım arasında taht mücadelesi yaşanmıştır. 12 yıl süren bu mücadeleyi kazanarak 1413 yılında Osmanlı tahtına oturan Çelebi Mehmed,¹⁹ böylelikle Osmanlı Devleti'nin birliğini yeniden kurmayı başarmıştır.²⁰

Çelebi Mehmed tahta çıktıktan sonra Karamanoğlu'nun Osmanlı topraklarına saldırısı ile karşılaşmıştı. Bursa Kalesi'ni kuşatan Karamanoğlu, Çelebi Mehmed ile taht mücadelesinde bulunmuş olan kardeşi Musa'nın cesedinin defnedilmek üzere bölgeye getirildiğini görünce kuşatmayı kaldırmıştır. Çelebi Mehmed 'in karşılaştığı bu ciddi sorun böylece kolaylıkla halledilmiş olmaktadır. Çelebi Mehmed döneminde Osmanlı kuvvetleri Eflak üzerine yürüyerek Eflak Beyin Osmanlıya itaat etmesini sağlamıştır.²¹ Yine onun zamanında Samsun ve Canik Kalesi gibi önemli yerler fethedilmiş, İstanbul'a yakın olan yerlerden Gebze, Darıca, Kartal ve Pendik ele geçirilmiştir.

Batıda gerçekleştirilen bu fetihlerin, İstanbul'un fethine bir ön hazırlık olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı donanmasının Çelebi Mehmed zamanında Venedik'le ilk deniz savaşını yapmış olması,²² Çelebi Mehmed döneminin bir diğer önemli olayıdır. Çelebi Mehmed 1421 yılı Mayıs'ında vefat etmiştir.²³

Osmanlı yönetimine Çelebi Mehmed'den sonra II. Murad geçmiştir. Babası Çelebi Mehmed'den sonra Osmanlı tahtına geçen II. Murad

¹⁹ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 168.

²⁰ Paul Wittek, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına", çev. Halil İnalcık, **Belleten**, XVII. Cilt, Türk Tarih Kurumu, 1943, s. 581.

²¹ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 87.

²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, I, Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları, 1988, s. 353.

²³ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 185.

saltanatının ilk zamanlarında babası zamanında ortaya çıkmış; ancak çözülmemiş olan Mustafa Çelebi'yi isyanı²⁴ ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Bu olay Çelebi Mustafa'nın II. Murad kuvvetlerince Edirne'nin kuzeyindeki Kızılağaç Yenicesi'nde yakalanıp Edirne'ye getirildikten sonra asılmasıyla ortadan kaldırılmıştır.²⁵

Babası Çelebi Mehmed tarafından birlik yeniden sağlandığında, devlet düzeni onarıldığında devletin başına geçmiş olan II. Murad, yönetiminde savaştan çok barıştan yana bir siyaset takip etmiştir. Onun amacı, Ankara Savaşı'nda zarara uğramış olan imparatorluğu daha da büyütmekten ziyade, onu sınırları içerisinde onarmak, iyi hale getirmektir.²⁶ II. Murad barıştan yana tavır takınan bir padişah olmuşsa da devletini koruma ve Anadolu birliğini sağlama düşüncesi onu zorunlu olarak diğer beyliklerle ve devlerle mücadele etmek zorunda bırakmıştır.

Bizans İmparatoru Manuel'in Mustafa Çelebi'ye yaptığı yardımını unutmayan II. Murad, Mustafa Çelebi meselesini hallettikten sonra 1422 Haziranında İstanbul'u kuşatmıştır. Ancak Bizans imparatorunun da teşviki ile Karamanoğlu'na sığınmış olan küçük kardeşi Mustafa Çelebi'nin de isyan etmesi üzerine II. Murad İstanbul kuşatmasını kaldırmak zorunda kalmıştır.²⁷

II. Murad döneminde Osmanlı ilerleyişi sürdürülmüş; bu amaçla İsfendiyaroglu ile mücadele edilmiş, 1426 yılında Menteşe vilâyeti tamamen Osmanlı yönetimine geçmiş,²⁸ İzmir beldesi ciddi bir kuşatmadan sonra ele geçirilmişti.²⁹ Yine bu dönemde Antalya Kalesi'ni kuşatan Karamanoğlu Mehmed Bey II. Murad'ın Rumeli'ndeki sorunları halledip, Antalya'ya doğru

²⁴ Osmanlı tarihçileri genelde Mustafa Çelebi'den Düzme Mustafa olarak bahsetmektedirler. Bkz. Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 94, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 190.

²⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., I, s. 387.

²⁶ André Clod, **Fatih Sultan Mehmed**, çev. Necla IŞIK, İstanbul, AD Kitapçılık, 1998, s. 21.

²⁷ Bu olaydan Uzunçarşılı, "Küçük Mustafa Çelebi Vak'ası" diyerek söz etmektedir. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., I, s. 390.

²⁸ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 206.

²⁹ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 210.

yürüdüğü görünce; Solak-zâde'nin ifadesiyle “*ne yapacağını şaşırmış*” ardından kaleden atılan bir top neticesinde hayatını kaybetmiştir.³⁰ Böylelikle Antalya'nın kuşatmadan kurtulması ve Karamanoğlu Mehmed Beyin ölümü neticesinde Karamanoğulları arasında taht mücadelesinin yaşanmış olmasının,³¹ Osmanlı'nın Anadolu'daki hâkimiyetini kuvvetlendirdiğini söylemek mümkündür. Bu dönemde Osmanlı'nın batıdaki ilerleyişi sürdürülmüş Macaristan ve Sırbistan'a sefere çıkılmış, 1394 yılında Yıldırım Bayezid tarafından zabt olup alınamayan Selânik 1430 yılında ele geçirilmiş; diğer taraftan Yanya da aynı yıl Osmanlı yönetimine geçmiştir.³²

II. Murad 1444 yılında tahtını 12 yaşındaki oğlu Mehmed'e bırakmış; ancak genç bir şehzâdenin tahta çıkmasından faydalanmak isteyen Anadolu ve batılı devletlerin Osmanlı'ya karşı hareke geçmesi üzerine 1446 yılında Osmanlı tahtına yeniden oturmuştur. 1451 yılına kadar ülkesini başarı ile yönetmiş olan, II. Murad'dan sonra yönetime oğlu II. Mehmed geçmiştir.

II. UZUN HASAN DÖNEMİ'NE KADAR AKKOYUNLU DEVLETİ'NİN TARİHÇESİ

Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da genişlemeye çalışması ve siyasi üstünlük sağlayarak Anadolu birliğini sağlama düşüncesi neticesinde karşı karşıya geldiği önemli bir devlet de Akkoyunlu Devleti olmuştur. Oğuzların Kayı boyundan olan Osmanlılar, Anadolu'nun kuzey batısı Söğüt'te Bizans'a sınır bir Türk beyliğinin temelini oluşturduğu '1300' yıllarda, Anadolu'nun kuzey doğusundaki Oğuzların Bayındır boyuna mensup Akkoyunlular da Bizans'a sınır Bayburt'un Sünür yöresinde diğer bir Türk beyliğinin temelini oluşturmaktaydı.³³ Görüldüğü üzere her iki topluluğun Anadolu'da devlet

³⁰ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 213.

³¹ Uzunçarşılı, a.g.e., I, s. 402.

³² Uzunçarşılı, a.g.e., I, s. 410-411.

³³ Dilaver Akkoyunlu, “Akkoyunlular ve Bayburt: Snorya Tarihi”, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 1992, s. 7.

oluşturma çabası aynı zamanlara denk gelmektedir. Osmanlı Devleti'nin Fatih öncesi Akkoyunlular olan ilişkisine geçmeden önce, bu önemli Türk boyunun Uzun Hasan öncesi kısa bir geçmişinin bilinmesinde fayda vardır.

Akkoyunlu hanedanı, Bayındır, Bayındırlı adı ile de anılmaktadır. Bunun nedeni bu topluluğun Oğuzların Bayındır boyuna mensup olmalarıdır.³⁴ Bayındır Boyu'nun Türkistan'dan batıya olan göçlerinin tarihi tam olarak bilinmemekle beraber çoğu Türk boyu gibi 13. yy. İlk yarısında Anadolu'ya geldikleri düşünülmektedir.³⁵

Bayraklarında koyun remzi bulundurmaları ve mezarlarına koyun heykelleri rekzettirmeleri ve eskiden beri koyun totemine bağlı olmaları sebebiyle "Akkoyunlu" ismi ile anılmaktadırlar. Öyle ki Müslüman olduktan sonra da bu totemi terk etmeyen Akkoyunluların birer küçük gurup halinde eski adları olan "koyun" ismini muhafaza ederek Anadolu'ya gelmiş olmaları da mümkündür.³⁶ Akkoyunlu sözüne siyasal birlik anlamında, bugün ki bilgilerimize göre ilk defa 14. yüzyılın son çeyreğinde rastlanmaktadır.³⁷ Akkoyunlular, kaynaklarda ilk olarak 1340 yılında Trabzon-Rum İmparatorluğu'na yapmış oldukları akınlar dolayısıyla geçmektedirler.³⁸

Akkoyunlu Devleti'nin esas tebasını oluşturan başlıca Türkmen boyları şunlardır: Pürnek, Musullu, Koca Hacılu, Hamza Hacılu, Tabanlı (Dabanlu), Ahmedlü, İzzeddin Hacılu, Haydarlu, Emirlu, Yurtçudur. Bu boylar Akkoyunlu teb'asının asıl çekirdeğini oluşturmaktaydı. Bunlar içerisinde Akkoyunlu tarihinde en kalabalık olan ve en büyük siyasi rolleri oynamış olan boylar ise Purnaklar ve Musullular'dır.³⁹

³⁴ Faruk Sümer, "Akkoyunlular", **Türk Dünyası Araştırmaları**, cilt 5, Ankara, 1986, s. 1.

³⁵ Seyfettin Erşahin, **Akkoyunlular, Siyasal, Sosyal, Ekonomik ve Sosyal Tarih**, Ankara, 2002, s. 25.

³⁶ Mükrimin Halil Yınanç, "Akkoyunlular", **İslam Ansiklopedisi**, I. Cilt, İstanbul, İstanbul Maarif Matbaası, 1940, s. 253.

³⁷ Erşahin, a.g.e., s. 24.

³⁸ İlhan Erdem ve Mustafa Uyar, "Akkoyunlular, Akkoyunluların Tarih Sahnesine Çıkışı", **Türkler**, Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 873.

³⁹ Sümer, a.g.e., s. 2.

Akkoyunlu Devleti'ni kuran, Bayındırların Anadolu'daki ilk önderi Tur Ali Beydir.⁴⁰ Babası Pehlivan Beyden sonra Akkoyunlu kabileleri, onun etrafında toplandılar. Emrindeki 30.000 hane ile İlhanlılara bağlı olarak Diyarbakır merkez olmak üzere Irak ve Şam sınırlarında komutanlık yapmış, Gazan Hanın Suriye seferine katılmıştır. Seferlerde gösterdiği üstün başarılarından dolayı, Gazan Hanın çeşitli iltifatlarına mazhar olmuştur.⁴¹

Tur Ali Bey, Bayburt hâkimi Mahmud Rikâbdar ve Erzincan hâkimi Gıyaseddin Ahi Ayna Bey ile 1348 yılında bir ittifak oluşturup Trabzon'u kuşatmışsalar da alamamışlardır. Bu ise Trabzon imparatoru III. Alexsios'un gözünü korkutmaya yetmiştir. Bu nedenle III. Alexsios kız kardeşi Maria'yı⁴² Tur Ali Beyin oğlu Kutlu Beye vererek akrabalık tesis etmişti. Bu akrabalık sayesinde III. Alexsios, Tur Ali Bey ve onun himayesindeki diğer beylerin hücumlarından kurtulma ümidi taşımaktaydı. Bu ümidinde yanılmamış olan III. Alexsios 1360 yılına kadar bu topluluğun herhangi bir akınına maruz kalmamıştır.⁴³ 1362 yılında öldüğü sanılan⁴⁴ Tur Ali Beyden sonra Akkoyunluların başına oğlu Kutlu Bey geçmiştir. Babası Tur Ali Beyden sonra Akkoyunluların başına geçen Kutlu Bey aynı zamanda Fahreddin lakabını da taşımıştır.⁴⁵

Fahreddin Kutlu Bey zamanında Anadolu'nun siyasi tablosunda önemli gelişmeler ve değişimler yaşanıyordu, Türkmen boyları büyük başarılar elde ediyorlardı. Kara Koyunlular, liderleri Bayram Hoca önderliğinde, Musul'dan Erzurum'a kadar olan yerlerde iktidarlarını kurmuşlardı. Bu arada Erzincan ve Bayburt, Kara Hisar Hâkimi Pir Hüseyin Beyinin eline geçmişti.⁴⁶

⁴⁰ Erşahin, a.g.e., s. 29.

⁴¹ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 22, Erşahin, a.g.e., s. 28.

⁴² Ebu Bekr-i Tıhrânî, Maria ismi yerine "Tesbina" ismini zikretmektedir. Bkz. Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 21.

⁴³ Sümer, a.g.e., s. 4-5.

⁴⁴ Sümer, a.g.e., s. 5.

⁴⁵ Erşahin, a.g.e., s. 31.

⁴⁶ Sümer, a.g.e., s. 6.

Fahreddin Kutlu Bey zamanında, Trabzon Devleti ile babası Tur Ali Bey zamanında tesis edilmiş olan iyi ilişkilerin daha da geliştirilmesi için III. Alexios, dördüncü kız kardeşini de, Kutlu Beyin oğullarından Osman Beye vermiştir.⁴⁷ Akkoyunlu tarihinde önemli bir yeri olmuş olan Kutlu Beyi, Ebu Bekr-i Tihriânî şu ifadelerle vasıflandırmaktadır:

“Günahtan sakınan dindar bir emir idi. Onun emirlik binası, o beldelerin etrafında bulunan din düşmanlarıyla savaşıp cihat etmek, ibadet işlerinde çalışıp gayret göstermek ve şeriate dayanmak üzerine kurulmuştu. O, her zaman ülkenin sınır boylarında kâfirlerin karşısına dikilmiş ve onların ülkelerini almak için kuşak kuşanmış İslâm bayrağının yükselmesi ve din düşmanlarının kırılması için çaba gösterip girişimlerde bulunmuştur.”⁴⁸

Ebu Bekr-i Tihriânî'nin bu şekilde tanımladığı Kutlu Beyin en büyük sıkıntısı, Akkoyunlu teb'asına, sağlam ve kalıcı bir yurt edinememiş olmasıydı. Akkoyunlular yurt edinmek amacıyla 1402 Ankara Savaşı'na kadar konar-göçer olarak kuzey-güney çizgisinde hareket etmişlerdir. Bu süreçte Anadolu'da varlığını sürdüren Rum ve Ermeni unsurlar yanında Türk beyleri ile de bazen ittifak bazen de çatışma içinde bulunmuşlardır. Kısaca Akkoyunlular kalıcı yurt edinmek için bölgede meydana gelen bütün çatışma ve savaşlarda yeramaya çalışmışlardır.⁴⁹

1379 yılında Pir Hüseyin'in ölümünden sonra Erzincan çevresine Mutahharten sahip olmuştu. Bu gelişmeyi kendisi için tehlike sayan Eretna hükümdarı Alaaddin Bey, Mutahharten gözdağı vermek için Erzincan üzerine yürümesi üzerine, Mutahharten, Akkoyunlular ve Dulkadiroğulları'ndan yardım istemişti. Akkoyunlu lideri Kutlu Bey ise oğlu Ahmet Beyi onun yardıma göndermişti.⁵⁰ Ahmet Beyin Eratnalı hükümdarı Alaaddin Beyin, kendisine karşı gönderdiği Kayseri valisi Cüneyd'i esir alması, Erzincan

⁴⁷ Erşahin, a.g.e., s. 31, Sümer, a.g.e., s. 6.

⁴⁸ Ebu Bekr-i Tihriânî, a.g.e., s. 21.

⁴⁹ Erşahin, a.g.e., s. 32.

⁵⁰ Erşahin, a.g.e., s. 32.

kuşatmasını kaldırmasına vesile olmuştu. Akkoyunlu ve Mutahharten arasında oluşturulan bu ittifak, 1380'de Eratnalılar Hanedanı'na sonra verip, Sivas'ı hâkimiyetine alan Kadı Burhaneddin'e karşı Sivas bölgesine asker sevk etti. Kutlu Bey önderliğindeki ittifak Sivas'ta çok sayıda asker öldürmüştü de Kadı Burhaneddin'in büyük bir ordu ile Kayseri seferini iptal ederek Sivas'a yöneldiğini gören Akkoyunlular, Kadı Burhaneddin'in huzuruna çıkıp, özürlerini beyan ettiler. Kadı Burhaneddin de, onları düşman safına katmamak için bu özürlerini kabul etti.⁵¹

Kutlu Beyin ölümünden sonra, Akkoyunlu-Mutahharten ittifakı bozuldu. Buna sebep ise Mutahharten'in, Kutlu Beyin ölümünü fırsat bilip aralarındaki ittifakı bozarak Akkoyunlulara saldırmasıdır. Mutahharten'in saldırılarına devam etmesi üzerine Akkoyunlular, Kadı Burhaneddin'e sığınmak zorunda kaldılar.⁵² Bu da Kadı Burhaneddin ile aralarında bir ittifakın oluşturulmasına imkân sağlamıştır.

Kutlu Bey 1389 yılında vefatından sonra, Akkoyunlu tahtına, oğlu Ahmed Bey oturdu.⁵³ Kardeşiyle olan taht mücadelesinde başarılı olan Ahmed Bey, Kadı Burhaneddin ile aralarında bir ittifak olmasına rağmen onu güvenilmez görüyordu. Öyle ki Kadı Burhaneddin'e karşı isyan hareketlerinde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. Kadı Burhaneddin bunların farkında olmasına rağmen yeni düşman kazanmamak için, Akkoyunlulara herhangi bir ceza vermemiştir.⁵⁴

Anadolu'daki bu çekişmeli durum, Timur'un 1393'de batıya yönelmesiyle bir süreliğine durmuştu. Çünkü 1393'de batıya yönelen Timur, Tebriz ve Bağdat'ı almış, El-Cezire üzerinden Anadolu'ya geçmişti. Geçtiği yerleri talan eden Timur'a, Mutahharten, Karamanoğulları ve Dulkadiroğulları

⁵¹ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbâdi, **Bezm u Rezm**, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990, s. 342.

⁵² Erşahin, a.g.e., s. 34.

⁵³ Yınanç, a.g.e., s. 255.

⁵⁴ Sümer, a.g.e., s. 7, Yınanç, a.g.e., s. 25.

Beyleri bağılılıklarını bildirmelerine karşın, Akkoyunlular ve Kadı Burhaneddin, Timur'un emrine girmeyi reddetti.⁵⁵ Timur'un, Sivas üzerine yürümekten vazgeçmesi Akkoyunlu Reisi Ahmed Bey ile Kadı Burhaneddin'i rahatlatmıştı. Ahmed Bey, Kadı Burhaneddin'in, 1395'de Karamanoğulları ve Erzincan hâkimi Mutahharten'e karşı olan mücadelesinde onun yanında yer almıştır. Bu seferde gösterdiği başarıdan dolayı Kadı Burhaneddin tarafından Ahmed Beye Erzincan-Bayburt arası yurt olarak verildi.⁵⁶

Ahmed Beyin saltanatının ilk zamanlarında yaşanan aile içi mücadele Akkoyunlu topluluğun Erzincan-Bayburt arasını yurt edinmelerinden sonra da devam etmiştir. Akkoyunlu topluluğu, Ahmed Bey taraftarları ve Osman Bey taraftarları olmak üzere ikiye bölünmüşlerdi. Ahmed Beyin yeni yurdunda Osman Beyi istememesi üzerine kendisini bölgeden uzaklaştırdı.

Kardeşi Ahmed Bey tarafından dışlanan Osman Bey kendine yeni bir yurt bulmak için Kemah civarına gelerek yağmaya başladı. Kemah Hâkiminin çağrısı üzerine harekete geçen Kadı Burhaneddin, Osman Beyi oradan uzaklaştırdı. Ancak onun Mutahharten ile ittifak yapmasını önlemek için elçi göndererek gönlünü aldı. Ve 1395'de kendisine bağladı.⁵⁷

Ahmed Bey 1398'den itibaren Akkoyunlular üzerindeki hâkimiyetini yitirmişti.⁵⁸ 1403'de Ahmed Beyin ölümünden sonra Akkoyunluların başına Kara Yülük Osman geçti.⁵⁹ Kara Yülük Osman'ın Akkoyunlu tahtına geçmesiyle, Akkoyunlu-Osmanlı çekişmesi ve mücadelesi ilk kez yaşanmaya başlanacaktı.

⁵⁵ Erşahin, a.g.e., s. 36.

⁵⁶ Esterâbâdî, a.g.e., s. 452, Erşahin, a.g.e., s. 37.

⁵⁷ Erşahin, a.g.e., s. 37.

⁵⁸ Erşahin, a.g.e., s. 38.

⁵⁹ John E. Woods, **Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, 15.Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme**, çev. Sibel Özbudun, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993. s. 84.

III. OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNİN BAŞLAMASI

Osmanlı Devleti'nin Fatih öncesi dönemde Akkoyunlularla olan ilk münasebetleri, Akkoyunlu Reisi Kara Yülük Osman dönemi ile Osmanlı Hükümdarı Yıldırım Bayezid dönemlerine denk gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin Yıldırım Bayezid dönemindeki ilk karşılaşmasında etkili olan neden, Akkoyunlu Hükümdarı Kara Yülük Osman'ın, Erzincan hâkimi olan Kadı Burhaneddin ile olan anlaşmazlığıdır. Kara Yülük Osman ile Kadı Burhaneddin arasındaki anlaşmazlığa değinmeden önce iki lider arasında daha evvelden tesis edilmiş olan ittifaka kısaca değinmek faydalı olacaktır. Bu ittifakın bir ayağını oluşturan Kara Yülük Osman, Akkoyunlu Beyliği'nin gerçek kurucusu olarak görülmüş ve 1402'de Akkoyunlu Türkmen ulusunu devlet statüsüne çıkarmıştır.⁶⁰ Ebu Bekr-i Tihârî, Akkoyunlu Devleti'nin gerçek kurucusu sayılan Osman Beyi de şu şekilde tanıtmaktadır:

“Padişahlar’a lââyık eğitim ve ders aldı. Zekâ, cesaret, iyi tedbir ve adâlet bakımından yaşitlarını geçti. Kendinden önce zayıflamış olan bu büyük ailenin emirlik ve komutanlık soy damarı, onun devletinin şahsında atmaya başladı. Bu eski ailenin misafirperverlik ateşi, onun yönetim kanunun mangalında alevlendi. Gecelerin ve günlerin geçmesiyle, mezarlarda uyuyanlar ve mabedlerde oruç tutanlar gibi kınında gömülü duran ve düşman kanı içen kılıç, onun devletin dostu olan kahredici bileğiyle zülfikar gibi kının yalnızlığından (çıkıp) muhaliflerle savaşmaya ve vuruşmaya yöneldi. Asilik ve serkeşlik makamında duran muhaliflerin her birini yere serdi. Adalet şehrinde emirliğin temelini sağlam ve kalıcı kıldı.”⁶¹

⁶⁰ Akkoyunlu, a.g.e., s. 50.

⁶¹ Ebu Bekr-i Tihârî, a.g.e., s. 20.

Bu şekilde tanımlanan Kara Yülük Osman'dan önce, Akkoyunlular ile Kadı Burhaneddin arasında kurulmuş olan ve Kara Yülük Osman döneminde de bir süre devam ettirilen Kadı Burnaneddin-Akkoyunlu ittifakı, Kadı Burhaneddin'in Kara Yülük Osman tarafından öldürülmesiyle son bulacaktır.

Kara Yülük Osman, Kardeşi Ahmed Bey tarafından aileden dışlanmıştı. Maiyeti ile birlikte Sivas'a gelmiş olan Kadı Burhaneddin de Ahmed Beyden ziyade Kara Yülük Osman'ı daha güvenilir bulduğundan orada kendisine bir yurt vererek onunla işbirliğini artırma yoluna gitmiştir. Böylece onu Akkoyunluların fiili önderi durumuna yüksetmişti. Kara Yülük Osman ise Kadı Burhaneddin'nin verdiği emirleri yaklaşık on yıl boyunca başarı ile yerine getirdi. Kadı Burhaneddin'nin yeğeni ve aynı zamanda Kayseri valisi olan Şeyh Müeyyed isyanının bastırılmasında da önemli rol oynamıştır.⁶²

Kara Yülük Osman ile Kadı Burhaneddin'in arasının açılmasına Kara Yülük Osman'ın kendisine bağlı kuvvetlerle, yaşamakta olduğu Sivas'ı 1398'de yağmalaması sebep olmuştur. Bu olayı Erşahin, şöyle açıklamaktadır:

“Kadı Burhaneddin, Sivas'ı yağmalayan Kara Osman'ın üzerine büyük bir ordu ile yürüyerek te'dib etmek istediye de o dağa kaçarak izini kaybettirdi. Kadı dağın eteklerini tutmuş beklerken, Kara Yülük Osman Bey ani bir şafak baskını ile Kadının ordusunu dağıttığı gibi, kendisini de yakaladı. Yanına Kadıyı da alarak Sivas'a yürüdü. Osman Bey Kadı'nın yardımıyla şehri kolayca almayı planlıyordu. Ancak, Sivaslılar, Kadının oğlu Alaaddin'i tahta çıkararak direnmeyi tercih ettiler. Bu duruma sinirlenen Kara Yülük Osman Bey, Karabel mevkiinde Sivaslıların gözü önünde 1398 yılında Kadı'yı öldürerek şehri kuşattı. Sivaslılar bu arada kendilerine bağlı Tatarlardan 40.000 kişilik bir ordudan yardım istediler. Gelen kuvvetlerin büyüklüğünden çekinen Osman Bey, kuşatmayı kaldırarak yakındaki bir yere saklandı. Şehrin önüne kamp kuran Tatarları aynı günün akşamı aniden

⁶² Erşahin, a.g.e., s. 39.

*basarak kovalamayı başardı ve kuşatmayı tekrar sıklaştırdı. Bunun üzerine Sivaslılar Osmanlı Sultanı, I. Bayezid'den yardım istediler. Bu isteği Sultan, Şehzade Süleyman Çelebi komutasında gönderdiği kuvvetlerle yerine getirdi. Kara Yülük Osman Bey, Süleyman Çelebi'nin öncü kuvvetlerini yendiyse de asıl birliklerin karşısında tutunamayarak Sivas ve yöresini Osmanlılara bırakmak zorunda kaldı.”*⁶³ Böylelikle Osmanlılar ile Akkoyunlular ilk kez karşı karşıya gelmiş oluyordu. Bu ilk mücadeleyi Osmanlı Devleti kazanmıştı. Ancak iki devlet arasındaki çekişme son bulmayacaktır.

Osmanlılar ile Akkoyunluları karşı karşıya getiren diğer bir neden ise, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'in Kara Yülük Osman'dan Azerbaycan ve çevresinin vergisini istemesidir. Yıldırım Bayezid'in bu isteği üzerine, Kara Yülük Osman, Emir Mutahharten'e sığınmak zorunda kaldı.⁶⁴ Bu sığınma, akabinde Akkoyunlular ile Timurlular arasında bir ittifakın oluşumunu sağlayacaktır.⁶⁵

IV. OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNDE TİMUR'UN ROLÜ

Kara Yülük Osman'dan itibaren, Akkoyunlular, bu dönemin en büyük devletlerin birisi olan Timurlular ile uzun süre iyi ilişkiler içinde bulunmuşlardır.

Timur, 1393 yılında Bağdat kapısına dayandığında Anadolu'da şöyle bir siyasi tablo hâkimdi.

Orta Anadolu'da tam olarak yerleşmemiş bir Osmanlı Devleti, Sivas-Kayseri yöresinde Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti, uzun mücadelelerden sonra Osmanlı hâkimiyetini tanımış gibi gözüken Karamanoğulları Beyliği,

⁶³ Erşahin, a.g.e., s. 39.

⁶⁴ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 43.

⁶⁵ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 43.

Erzincan'da Erzincan Emirliği, Doğu Anadolu'da Karakoyunlu Devleti, Maraş bölgesinde Dulkadiroğulları Beyliği ve Güneydoğu Anadolu'da Akkoyunlu Devleti bulunuyordu.”⁶⁶

Bu siyasi tablonun hâkim olduğu bir zamanda, Timur'un Bağdat kapılarına dayanması pek çok devlet merkezinde endişelere yol açmıştır. Timur tehlikesine karşı tedbir alma yolundaki ilk faaliyetlere Sivas ve Kahire'de rastlanmaktadır. Diğer taraftan Timur'un ilerlemesine sevinen bazı Anadolu şehirleri de olmuştur. Kayseri, Maraş ve Erzincan dolaylarında olduğu gibi. Timur Bağdat'ı ele geçirdikten sonra, Bağdat'ın kuzeyinde bulunan Tekrit'e yürümüş ve bir haftalık kuşatmadan sonra burasını ele geçirmiştir.⁶⁷

Timur, buradan Erzincan emiri, Karamanoğlu, Dulkadiroğlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu Beyleri ile Sivas-Kayseri Hâkimi Kadı Burhaneddin'e mektuplar göndererek, itaat etmelerini istemiş ve Memluk Sultanı Berkük'a kalabalık bir elçi heyeti göndermişti. Timur gelecek cevabı beklemeden, Kerkük, Altınköprü, Erbil, Musul, Mardin ve Diyarbakır'ı alıp, Van Gölü'nün kuzeyindeki Aladağ'a gelmişti. Buradan Doğu Anadolu'nun çeşitli şehirlerinin fethi için asker sevk eden Timur'un kendisi de Üç Kilise denilen yere geldi. Avnik muhasarası esnasında Erzincan Emiri Mutahharten kıymetli hediyelerle gelerek kendisine bağlılığını bildirdi.⁶⁸ Ebu Bekr-i TİHRÂNÎ'ye göre burada Timur'a, Mutahharten ile birlikte Kara Yülük Osman Bey de bağlılık bildirmiştir.⁶⁹ Memluk Sultanı ise, Timur'un itaat talebine, gönderdiği elçiyi öldürmekle cevap vermişti.

Timur, bunun üzerine Suriye üzerine yürüme kararı almıştı. Bu esnada Anadolu beylerinden, Karamanoğlu Alâeddin Bey, Timur'un mektubuna, Kadı

⁶⁶ İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2005, s. 18.

⁶⁷ İsmail Aka, a.g.e., s. 19.

⁶⁸ Mustafa Kafalı, “Timur”, **İslâm Ansiklopedisi**, cilt 12/ I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1974, s. 343, İsmail Aka, a.g.e., s. 20.

⁶⁹ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 43.

Burhaneddin ve Yıldırım Bayezid ile arası açık olduğu için olumlu cevap vererek onun Suriye ya da Anadolu seferine katılabileceğini bildirmişti. Dulkadiroğlu ise Timur'u kendisini sürekli tehdit eden Memlûklüler üzerine yürümeye teşvik ediyordu.⁷⁰

Timur'un itaat emrini içeren mektuplarına bazı Anadolu beyleri olumlu cevap verirken, bazıları tarafından ise olumsuz cevap verilmişti. Ayrıca Timur tehlikesine karşı, Kadı Burhaneddin bir ittifak kurma teşebbüsünde bulunmuştu. Bunun için kendisine gönderilen mektubun bir suretini Memluk sultanına bir suretini de Osmanlı Sultanı Bayezid'e göndermişti.⁷¹

Timur tehlikesine karşı, Kadı Burhaneddin tarafından oluşturulmak istenen ittifaka, Bayezid, Berkuk ve Toktamış tarafından olumlu yanıt verilmişti. Timur her ne kadar bu ittifakı parçalamak için Sivas'a doğru ilerlemiş ve bu amaçla Erzurum'a kadar gelmişse de Altınordu ve Memluk tehlikesi nedeniyle geri dönüp; başka bir tarafa yönelmişti.

Akkoyunlu Devleti de Kadı Burhaneddin ile olan ittifakının neticesi olarak Timur'un İtaat talebini başlangıçta reddetmiş ve ona karşı savunma hazırlıkları yapmıştı. Timur'un Anadolu üzerine yaptığı seferlerde ona boyun eğmemekte kararlı gözüken Akkoyunlu Devleti ve onun liderleri olan Kara Yülük Osman'ın Kadı Burhaneddin'le anlaşmazlığa düşüp akabinde Kadı'yı öldürmesi Akkoyunlularla Timur'un yakınlaşmasını sağlayacaktı. Kara Yülük Osman, Kadı Burhaneddin'i öldürdükten sonra onun mirasına konmayı planlamış ancak bu düşüncesi tutmayınca, Emir Mutahharten'e sığınmak zorunda kalmıştı. Bu arada Memluk Sultanı Berkuk'un 1399 ölümü üzerine Orta Fırat bölgesindeki hâkimiyetinden vazgeçmek durumunda kalan Memluklerin yerini kısa sürede Osmanlı Devleti doldurmuştu. Bunu kendisi için tehlike sayan Emir Mutahharten, Akkoyunlulara topraklarını tamamen

⁷⁰ İsmail Aka, a.g.e., s. 20.

⁷¹ İsmail Aka, a.g.e., s. 20.

açarak yanına aldığı gibi; 1399–1400 kışında Karabağ'da Avnik'te bulunan Timur'a gidip itaatini bildirmişti.⁷²

Mutahharten ve Kara Yülük Osman ittifakının Timur'a bağlılık bildirmesinden ve Akkoyunlu Devleti'nin gittikçe güçlenmesinden endişe duyan Osmanlı Sultanı Bayezid, Osman Bey'e bir elçi göndererek Azerbaycan'ın ve bölgedeki uzantısının vergisini toplayıp kendine göndermesini istemiş; ayrıca elçisi vasıtasıyla çok sert ifadeler kullanılmıştı.⁷³ Bunun üzerine Timur, Osmanlı Sultanı Bayezid'e bir mektup göndererek Erzincan bölgesine dokunmamasını istemişti.⁷⁴ Kadı Burhaneddin ve Kara Yülük Osman ise itaatlerinin karşılığında, Timur tarafından pek çok ödül ile ödüllendirilmişlerdir.⁷⁵

Timur, Osmanlı Devleti'nden beklediği olumlu yanıtları alamayınca 1400'de Sivas'ı geri alıp Akkoyunlu-Mutahharten'e ittifakına bıraktı. Osman Beyi de yanına alarak seferlerine devamla Dulkadiroğulları bölgesini yağma ve talan alanına çevirmiştir. Oradan Malatya'ya geçip; bu şehri yönetimi altına aldıktan sonra Halep tarafına yönelmiştir. Ve böylelikle burası Timur'un hâkimiyet bölgelerinden birisi oldu. Bu seferlerde Osman Beyin oğlu İbrahim, savaşlarda ön plana çıkarak cesaretinin bir neticesi olarak, kahramanlıklar göstermişti. Bu seferlerde gösterdiği üstün başarısının ve cesaretinin karşılığı olarak Timur tarafından pek çok ödülle ödüllendirilmişti. Bu ödüllerden en önemlisi Amid bölgesinin İbrahim Bey'e bağışlanmış olmasıydı.⁷⁶

Akkoyunlu Devleti, bu gelişmeden sonra hâkimiyet alanlarını hızla genişletmişti. Diğer taraftan Kara Yülük Osman Beyin kardeşi Ahmed Bey'e bağlı olan Erzincan Akkoyunluları, Kara Yülük Osman Bey'e iltihak etmesiyle ve 1402 yılında Ahmed Bey ve Pir Ali Beyin de katılımıyla Akkoyunlu

⁷² Erşahin, a.g.e., s. 42, Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 43.

⁷³ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 43.

⁷⁴ Erşahin, a.g.e., s. 42.

⁷⁵ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 43.

⁷⁶ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 43.

Hanedanı içinde bir birliktelik sağlanmıştı.⁷⁷ Bu birliktelik sayesinde, Akkoyunlular pek çok bölgelerde başarılar elde etmişlerse de Osmanlı Devleti'nin Akkoyunluların aleyhine olan faaliyetleri, Anadolu'daki dengelerin değişmesine neden olmuştu. Osmanlı Devleti, Mutahharten'in elindeki Erzincan'ı Temmuz 1401'de işgal ettiği gibi Kara Koyunlu Hükümdarı Kara Yusuf'u da himayesine alarak Timur'a adeta meydan okumaktaydı.⁷⁸

Timur, Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yusuf'u ortadan kaldırmak için, Karabağ tarafına yönelince Kara Yusuf, güçlü Timur ordusundan kaçarak Yıldırım Bayezid'e sığınmıştı. Bunun üzerine Timur, Yıldırım Bayezid'e gönderdiği elçisiyle Kara Yusuf'u, yol kesen, fitne çıkaran biri olarak nitelemiş ve onun bağlanıp kendisine gönderilmesini istemişti. Ancak Yıldırım Bayezid Timur'un elçisine olumlu yanıt vermemişti. Timur bunun üzerine zorunlu olarak sefer yönünü, Karabağ'dan Osmanlı Devleti tarafına çevirdi.⁷⁹

Bu gelişmeler, Timur ile Yıldırım Bayezid arasında, 1402 yılında meydana gelen Ankara Savaşı'nın da sebeplerinden olacaktı. Timur, büyük bir devlet kurmak idealiyle, 1402 yılı haziranında, Yıldırım Bayezid'e karşı harekete geçmişti. Erzurum, Erzincan, Kemah yolunu takiben, Kayseri'ye kadar gelmiş ve Ankara yönüne hareket etmeye devam ederken, Yıldırım Bayezid de Sivas taraflarına gelmişti. Timur'un Ankara Kalesi'ni kuşattığını haber alan Yıldırım, Ankara'ya doğru hareket etti. Bunu duyan Timur kuşatmayı kaldırarak, Çubuk Ovası'na geçmiş ve burada ordusunu savaş düzenine sokmuştu. Bu savaşta Osmanlı ordusu 70.000 kişi olmasına karşın Timur ordusu 160.000 kişiydi. Bu iki ordu 28 Temmuz 1402'de Çubuk Ovasında karşılaşmış ve savaş Osmanlı Ordusunun yenilgiye uğraması ve padişahının da Timur'a esir düşmesiyle sonuçlanmıştı.⁸⁰

⁷⁷ Erşahin, a.g.e., s. 43.

⁷⁸ Erşahin, a.g.e., s. 43.

⁷⁹ Ebu Bekr-i Tihârânî, a.g.e., s. 45.

⁸⁰ Yaşar Yücel, **Timur'un Ortadoğu- Anadolu Seferleri ve Sonuçları**, Ankara Tarih Kurumu Basımevi, 1989, s. 136.

Timurlular ve Osmanlılar arasında meydana gelen ve Timurluların lehine sonuçlanan Ankara Savaşı'nda Akkoyunlular da önemli yararlılıklar göstermişler ve Timur'un savaşı kazanmasında pay sahibi olmuşlardır. Kara Yülük Osman Bey, kardeşleri Pir Ali Bey ve Ahmed Bey ile birlikte Timur'un Ankara Savaşı'nda bulunmuşlardı.⁸¹ Bu savaşta Akkoyunlu ordusu, Timur'un sağ kanadında yer almış ve Süleyman Çelebi'nin komuta ettiği Osmanlı ordusunun sol kanadına ilk hücumu düzenleyerek, bu kanadı çökertmişlerdi.⁸²

Osmanlı'nın yenilgisiyle sonuçlanan Ankara savaşı, P. WITTEK'in deyiimiyle “*az daha onun dağılışına ve büsbütün ortadan kalkmasına sebep oluyordu.*”⁸³ Bu yenilgi, Osmanlı Devleti tarafından oluşturulmak istenen Anadolu siyasi birliğini geciktirmiş, Bizans Devleti'nin 50 yıl kadar daha varlığını devam ettirmesine neden olmuştu. Ayrıca Osmanlı Devletinde, şehzâdeler arasında uzun sürecek olan bir taht mücadelesinin de yaşanmasına sebep olmuştu.

Kara Yülük Osman Bey, Timur ile olan iyi ilişkilerini, ondan sonra da devam ettirmişti. Kara Yülük Osman'ın ölümünden sonra Akkoyunluların tahtına Ali Bey oturdu. Ali Bey, kardeşleri Hamza ve Mehmed ile yeğenleri Kılıçaslan ve Kutlu Bey olmak üzere hanedan üyelerinin itirazlarıyla karşılaşmışsa da Timurluların desteğini alarak Akkoyunlu tahtına oturdu.⁸⁴

Ali Bey tahtını korumak ve güçlendirmek için büyük devletlerle iyi geçinmeye çalışmıştır. Timurluların lideri Şahruh'un oğlu ile kız kardeşini evlendirerek Akkoyunlu-Timurlu ittifakını pekiştirmiş, saltanatını sağlamlaştırmak için bölgenin diğer büyük devletleri olan Osmanlılar ve Memlûklûler ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ne var ki Timurluların Anadolu'dan çekilmesiyle birlikte, Akkoyunlu Devleti'nde aile içi

⁸¹ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 45.

⁸² Akkoyunlu, a.g.e., s. 51

⁸³ Paul Wittek, a.g.e., s. 557.

⁸⁴ Erşahin, a.g.e., s. 50.

anlaşmazlıklar iyice su üstüne çıkmıştı. Osmanlı Devleti de, Akkoyunlu ailesinin taht mücadelesine taraf oluncasına bu topluluğun aile reislerine topraklarını açıyordu. Ali Bey 1437 yılında, Osmanlı ülkesinden dönüp Harput Kalesi'ni kuşatan İskender ile işbirliği yapan Ahmed Beyin oğlu olan Erzincan Çemişgezek Beyi Kılıç Aslan'a karşı başarı elde etmişti.⁸⁵

Osmanlı Devleti'nin Akkoyunlu ailesinde yaşanan taht mücadelelerine taraf olduğunun diğer bir örneği de, Kara Yülük Osman'ın oğlu Ali Beyin, kardeşi Yakub'un desteği ile babasından Amid'i istemesiydi. Kara Yülük Osman bu teklifi reddettiği gibi oğullarının ülkeden çıkarılmasını da emretti. Bunun üzerine Ali Bey taraftarları ile beraber Osmanlı Devleti'ne gitmek için yola çıkmışsa da yolda kendine yapılan uyarılar üzerine, gitmekten vazgeçmişti.⁸⁶

Bu örneklerden de anlaşıldığı gibi ne zaman Akkoyunlu ailesinde bir anlaşmazlık çıksa, taraflardan birisi Osmanlı Devleti'ne sığınmaya çalışıyor, Osmanlı Devleti de bu tür teşebbüslere olumlu karşılık veriyordu. Bir anlamda Akkoyunlu ailesinde yaşanan taht mücadelelerini destekliyordu.

Ali Bey, devlet yönetimindeki acemiliği neticesinde kendisine karşı ilk ciddi tepkiyi Mardin valisi kardeşi Hamza Beyden görmüştür. 1437 yılında Hamza Bey kardeşi Mehmed Beyin de desteğini alarak Diyarbakır üzerine yürüyerek Akkoyunlu yönetimini devralmıştır. Ali Bey de bunun neticesinde kendisine yurt bulmak ve de tahtını tekrar ele geçirmek için en küçük oğlu Üveys ile birlikte Osmanlı Sultanı II. Murad'a sığınmıştı.⁸⁷ II. Murad, Ali Beye İskilib'i dirlik olarak vermişse de orada fazla kalmayarak Erzincan taraflarında bulunan oğullarının yanına gelmiş ama dirayetsizliği yüzünden burada da tutunamayarak Memluk ülkesine gitmiştir.⁸⁸ Hamza Bey, Akkoyunlu hanedanını sonunda etrafında toplamayı başarmış ve 1444 yılındaki ölümüne

⁸⁵ Akkoyunlu, a.g.e., s. 61.

⁸⁶ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 72.

⁸⁷ Sümer, a.g.e., s. 16, Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 94, Woods, a.g.e., s. 131.

⁸⁸ Sümer, a.g.e., s. 16.

kadar ülkesinde düzen sağlamıştır. Hamza Beyden sonra Akkoyunlu tahtına, Ali Beyin oğlu Cihangir Mirza geçmişse de yönetiminde başrol oynayan Uzun Hasan olmuştur.

V. AKKOYUNLU DEVLETİ YÖNETİMİNDE UZUN HASAN

Uzun Hasan yönetiminde Akkoyunlu Devleti, beylikten imparatorluğa geçmiştir. Bu dönem, Akkoyunlu Devleti'nin en güçlü ve etkili olduğu dönem olmuştur.

Uzun Hasan, Kara Yülük Osman Beyin oğlu Ali Beyin oğlu olup 1403 de Amid'de dünya geldi. Boyunun uzun olması sebebiyle kendisine “uzun” sıfatı verilmiştir.⁸⁹ Akkoyunlu tahtına oturmadan önce kardeşi Cihangir zamanında etkin bir rol oynadı. Cihangir, Karakoyunlularla ve hükümdarları Cihanşah'la diğer taraftan amcaları Mahmud, Şeyh Hasan ve Kasım Beylerin yanında diğer amcalarıyla da uğraşmış ve büyük babası Kara Yülük Osman'ın taht-ı idaresindeki memleketleri bir araya toplamaya çalışmıştır. Cihangir bu mücadelesinde en büyük desteği kardeşi Uzun Hasan'dan görmüştü.⁹⁰ Örneğin Uzun Hasan kardeşi Cihangir'in emri ile Erzincan valisine karşı sefere çıkmış, bunu doğuda Kürt beylerine karşı yaptığı akınlar takip etmişti.⁹¹

Cihangir ve Uzun Hasan arasındaki bu dayanışma zamanla yerini taht mücadelesine bıraktı. Buna sebep olarak da şu ön plana çıkmaktadır. Karakoyunluların Erzincan'da Cihangir'in amcası Mahmud'u kuşatmaları üzerine bu duruma karşı izlenecek yol hususunda Cihangir ve Uzun Hasan anlaşmazlığa düştüler. Uzun Hasan, elit divanında, Cihangir'in,

⁸⁹ Viladimir Minorsky, Uzun Hasan” **İslam Ansiklopesi**, XIII. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1986, s. 91.

⁹⁰ Yinanç, a.g.e., s. 258.

⁹¹ Walter Hinz, “Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd: XV. Yüzyılda İran'nın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi”, çev. Tevfik Bıyıkhoğlu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948, s. 24.

amcası Mahmud'a yardım göndermeme yönündeki kararına karşı aykırı görüş bildirmişti. Ancak amcasının taleplerini daha tehlikeli sayan Cihangir, akrabalık bağlarına aykırı olarak Karakoyunluların sadece Erzincan'ı değil Tercan ve Bayburt'u da ele geçirmelerine olanak sağladı. Uzun Hasan'ın bundan iki yıl sonra ağabeyine karşı baş kaldırmasında ve Akkoyunlu aşiretlerinin çevresinde toplanmasına sağlayan sebep ise, hiç kuşku yok ki Cihangir'in aile dayanışmasını reddetmesi ve Karakoyunlular karşı gösterdiği bu yumuşak tavrı olmuştur.⁹²

Uzun Hasan, kardeşi Cihangir, bir Kürt aşireti ile mücadele ettiği sıralarda bir gizli ajanı vasıtasıyla kardeşinin başkentten çıkarak Mardin civarındaki Aladağ'a, yaylaya, gittiğini öğrendi. Bu durumdan istifade etmeye karar veren Uzun Hasan, emrindeki Türkmenlerin çoğunu Kemah'ta bırakarak seçkin bir miktar askeri ile Amid'e doğru yola çıktı. Silahlarını elbiselerinin altına gizleyen Uzun Hasan ve arkadaşları önlerinde birkaç yüklü eşekle Amid'e girdiler. İç kaleye gelince kılıçlarını çekerek hiçbir şeyden haberleri olmayan kale muhafızlarını ve Cihangir'in tayin ettiği valisini ve komutanlarını öldürdüler. Dışarıda bekleyen Türkmenler de şehre hücum ettiler. Böylelikle Halk da Uzun Hasan'ın hâkimiyetini tanıdı. Uzun Hasan adına hutbe okundu ve para bastırıldı.⁹³

Uzun Hasan'ın Amid'i ele geçirme tarihi, kaynaklarda farklılık arz etmektedir. Örneğin M. Halil Yınanç iki ayrı rivayette bu tarihin 1452 ya da 1453 olarak geçtiğini ifade etmektedir.⁹⁴ Woods ise Uzun Hasan'ın Amid'i ele geçişi tarihini 1452 olarak belirtmektedir.⁹⁵

Uzun Hasan Amid'i ele geçirdikten sonra Cihangir ve Üveys Beyler ile uzun süre mücadele etmiş ve bunları müteaddid defalar mağlup ettiği gibi bunlara yardıma gelen Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah'ın, Rüstem Tarhan

⁹² Woods, a.g.e., s. 138.

⁹³ Hinz, a.g.e., s. 25.

⁹⁴ Yınanç, a.g.e., s. 259.

⁹⁵ Woods, a.g.e., s. 138.

ve Ali şeker komutasındaki ordusunu da 1457 yılında yendikten sonra kardeşlerini kendisine itaate mecbur bırakmıştır. Uzun Hasan 1457 yılında son Eyyubi hükümetini ortadan kaldırarak, 1458 yılında Karamanoğulları ülkesine tecavüz eden Dulkadiroğlu Aslan Beyi geri dönmeye mecbur etmiştir. 1459'da Gürcistan'a sefer düzenleyerek altı kaleyi fetheden Uzun Hasan, Karakoyunlular'ın Kara Yülük Osman'ın Ölümünden istifade ederek aldıkları şehir ve kaleler ile Şebinkarahisar'ı 1460 yılında, Koyulhisar'ı da 1461 yılında yeniden ele geçirmiştir.⁹⁶

Uzun Hasan'ın bu başarıları kendisini Doğu'da Fatih'in idaresinde Anadolu Beylikleri'ni yeni hâkimiyetine alan Osmanlı Devlet'i ile ihtilafa sürükledi.⁹⁷ Bunun neticesinde Osmanlı Devlet'i ve Akkoyunlu Devlet'i önce Trabzon yüzünden mücadele girişecek, sonraları ise bu mücadele Karamanoğulları Beyliği'ne sahip olma isteği sonucu iyice kızışacak ve akabinde ise Otlukbeli Savaşı ile sonuçlanacaktır.

1473'de Otlukbeli'nde II. Mehmed ile yaptığı mücadele ile bazı kalelerini kaybeden Uzun Hasan, 1476 yılında dördüncü defa olmak üzere Gürcistan'a sefere çıkmış ve 1478 senesinin 5 Ocak günü Tebriz'de ölmüştür.⁹⁸ Uzun Hasan öldüğünde 54 yaşında idi.⁹⁹

XV. Asrın büyük hükümdarlarından biri olan Uzun Hasan Akkoyunlu Devleti'nin başkentini Amid'ten tebrize taşımıştır.¹⁰⁰ Anadolu'da Akkoyunlu ulusuna bağlı olan boy ve oymakların çoğunu geniş imparatorluğunun muhtelif bölgelerine yerleştirmiş bu sebeple Doğu Anadolu'da Türk ırkının zayıflamasının sebeplerinden birisi olmuştur.¹⁰¹

⁹⁶ Yınanç, a.g.e., s. 259.

⁹⁷ Minorsky, a.g.e., s. 92, Hinz, a.g.e., s. 57.

⁹⁸ Yınanç, a.g.e., s. 259.

⁹⁹ Minorsky, a.g.e., s. 95.

¹⁰⁰ Hinz, a.g.e., s. 56.

¹⁰¹ Yınanç, a.g.e., s. 260.

Uzun Hasan Tebriz’de muhteşem bir saray teşkilatı yapmış, gayr-i medeni olan Akkoyunlu ulusunu medeniyete intibak ettirmeye çalışmış, birçok dini ve ilmi veya hayra matuf müesseseler kurmuş, Osmanlı Devlet teşkilatını model alarak devletini tanzime ve teşkilatlandırmaya çalışmış ve bu amaçla bolca kanunlar yapmıştır. Başka dillerden Türkçe’ye eserler tercüme ettirmiş birisi olması dolayısıyla önemli Türk hükümdarlarından biri olmuştur.¹⁰² Bu nokta şark tarihçileri, Uzun Hasan’ın zeki, mâkul, karar sahibi, cesur ve âdil bir hükümdar, iyi ahlaklı, ilim dostu ve âlimlerin hâmisî olduğunu yazarlar.¹⁰³

Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin yoğun olarak yaşanacağı Uzun Hasan ve Fatih döneminde iki devlet arasında çok ciddi siyasi çekişmeler yaşanacaktır. Osmanlı-Akkoyunlu çekişmesinde Akkoyunlu reislerinin, Osmanlının Ankara Savaşı’nda Timur’la olan mücadelesinde, Osmanlıya karşı saf tutmalarının yanında, Osmanlı Devleti’nin bu savaştan sonra içine düştüğü buhranlı dönemlerinde de Osmanlı topraklarına saldırılarda bulunmuş olmalarıdır. Bu saldırılardan birisi, Çelebi Mehmed zamanında, Akkoyunlu İnal’ın Tokat’a, Gözleroğlu’nun Şarkî Karahisar’a hücumu, bir diğeri de Türkmen taifesinden Kızıl Koca’nın birkaç defa Amasya ve Tokat’ı yağma etmesidir. Akkoyunlulardan Osmanlı topraklarına olan bu saldırılar dışında da saldırılar olacak ve bir asra yakın süren bu saldırılar, Otlukbeli Savaşı’yla son bulacaktır.¹⁰⁴

¹⁰² Yinanç, a.g.e., s. 260.

¹⁰³ Hinz, a.g.e., s. 58.

¹⁰⁴ Hinz, a.g.e., s. 50.

İKİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-AKKOYUNLU SİYASİ İLİŞKİLERİ

I. FATİH'İN DOĞU SİYASETİ ÇERÇEVESİNDE OSMANLI-AKKOYUNLU SİYASİ İLİŞKİLERİ

II. Mehmed, kendisinden önceki Osmanlı sultanlarının sürdürdüğü genişleme politikasını aynen ve hatta daha güçlü bir şekilde devam etmiştir. Fatih yönetimindeki Osmanlı Devleti, diğer ülkelerle ilişkilerinde ağırlıklı olarak siyasi hedefleri gaye edinmişlerdi. Osmanlı Devleti batıda bir tehdit unsuru olarak gördüğü Bizans tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Bu tehlikenin ortadan kaldırılması gerekmekteydi. Nitekim de Fatih Bizans Devleti'ni ortadan kaldırmak için gerekli her türlü hazırlığı tamamlayarak Bizans topraklarını Osmanlı Devleti sınırlarına dâhil etmişti.

Fatih İstanbul'u aldıktan sonra batıya doğru gelişme politikasını devam ettirmeyi uygun bulmuştu. Bu amaçla Enez, Nikopri, Semendire gibi yerler fethedilmiş, Belgrat kuşatılmıştı.¹ Ancak Osmanlı ordusu batıya doğru fetih politikasını sürdürürken doğu da bulunan bazı devletler ise ciddi bir tehlike oluşturmaktaydı. Bu devletlerden özellikle Karamanoğulları'nın ve Akkoyunluların varlığı ve faaliyetleri büyük tehlike arz etmekteydi. Çünkü II. Mehmed'in Osmanlı tahtında bulunmasını istenmeyen Karamanoğlu İbrahim Bey, Osmanlı tahtına genç bir şehzâdenin oturmasını da fırsat bilerek,

¹ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 141-150.

Osmanlı Devleti aleyhine olabilecek gelişmeleri yakından takip ederken; diğer taraftan batılı ülkeleri Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmayı düşünüyordu. Bu amaçla Anadolu'da ortaya çıkan isyan hareketlerinden medet umuyor; onları Osmanlı karşı kışkırtmaktan da uzak durmuyordu. Öyle ki Aydın, Germiyan ve Menteşeoğulları ailesinden olduklarını söyleyen bazı şahıslara yardımcı kuvvetler vererek Osmanlı Devleti'ni tehdit ediyordu.² Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca hareket etme ihtimali olan devletlerle girişimleri neticesinde Sırp larla ve Bizanslılarla antlaşmalar imzalayan Karamanoğlu'nun Osmanlı aleyhine olan bütün bu faaliyetleri, Fatih'in takip ettiği etkin siyaset sayesinde bertaraf edilmişti.

Osmanlı Sultanı II. Mehmed'in bu arada doğuda uğraşmak zorunda kaldığı diğer önemli devlet ise Akkoyunlu Devleti olmuştur. Akkoyunlu Devleti'nin başına Uzun Hasan geçmesi bu ülke siyasetinin takip edilmesini gerektiriyordu. 1457 yılında ağabeyi Cihangir'e karşı yürüttüğü mücadelen galip çıkarak Akkoyunlular üzerinde kesin hâkimiyet kuran Uzun Hasan, Akkoyunlu tahtına oturmadan önce ağabeyi Cihangir zamanında etkin bir isim olmuş hatta alternatif bir iktidar kurmaya da çalışmıştır.³

Bu dönemde Akkoyunluların genişleme politikası, bölgenin diğer önemli bir gücü olan Osmanlı Devleti ile karşı karşıya getirme neticesini doğurmuştu. Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan Osmanlı Devleti'nin gücünün farkındaydı. Bu güçlü devlete karşı herhangi bir savaşta başarı sağlayabilmek için önemli hazırlıkların yapılması gerektiğinin bilincindeydi.⁴ Aynı zamanda bu dönemde meydana gelen siyasi gelişmeleri takip etmeyi ve bunları lehine kullanmayı siyasetinin bir parçası olarak görüyordu. Bu niyetle Osmanlı Devleti ile ihtilaf halinde bulunanları himaye ediyor, onlara bilfiil askeri yardımda bulunuyordu. Öyle ki Müslüman bir komutan olmasına karşın Hıristiyan devletlerle İttifak

² Neşri, ag.e., II, s. 685.

³ Erşahin, a.g.e., s. 67.

⁴ Selâhattin Tansel, **Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, 1999, s. 299.

girişiminde bulunmaktan dahi çekinmiyordu, Venedik’le yapmış olduğu ittifak bunun en açık örneğini oluşturmaktaydı.

Akkoyunluların bütün bu faaliyetleri elbette Osmanlı Devleti’nce bilinmekteydi. Ancak Fatih döneminde Osmanlı Devleti batıda bulunan devletlerle uğraşmakta, bu bölgelerin topraklarını elde etme peşindeydi. Böyle bir dönemde doğuda bulunan Akkoyunlularla mücadele etmek pek gerekli görülüyordu. Bu nedenle Fatih, Anadolu’da savaş sebebi sayabilecek ciddi bir hareketlerini görmedikçe Akkoyunluların Osmanlı aleyhine olan faaliyetlerine göz yumuyordu. Zamanla Akkoyunlu tehlikesi, Osmanlı Devleti’nin güvenliğini ciddi şekilde tehdit eder bir hal almış ve önlenmesi gereken bir mesele olmuştu.⁵ Osmanlı açısından bu tehlikenin ortadan kaldırılması, Akkoyunlular açısından da Osmanlı’ya üstünlük sağlamak gerekmektedir. Bu sebeplerle iki devlet karşıya karşıya gelecek ve nihai savaş Osmanlı lehine sonuçlanacaktır.

Osmanlı Devletini engin anlayış sayesinde büyük bir güce ulaştıran Fatih’in kısa hayatını, Osmanlı tahtına geçişini, Osmanlı yönetimindeki faaliyetlerini ve onun doğu siyasetini bilmek faydalı olacaktır.

A. Osmanlı Devleti Yönetiminde Fatih Sultan Mehmed:

II. Mehmed diğer adıyla Fatih Sultan Mehmed: *“Tarihin kaydettiği büyük insanların en başında gelenlerindendir. O hakiki bir kahramandır. En cesur insanların hayran olacağı kadar büyük bir cesaret sahibi olan bu pervasız Türk padişahı, gayesi uğrunda birçok defa hayatını istihkar etmiş, ölümle karşı karşıya geldiği zamanlarda büsbütün çöşmüş büsbütün efsaneleşmiştir. O’nun İstanbul’un kuşatıldığı günlerde gemilerinin mağlûp edildiğini gördüğü zaman şahlanan atını doludizgin denizin köpüren dalgalarına doğru*

⁵ Tansel, a.g.e., s. 305.

sürmesinin manası pek büyüktür. Bu harekette kahramanlık ile cesaretin, kuvvetli bir irade ile müthiş bir azmin en parlak bir misâlini görmüyor muyuz? Gayesine varmak isteyen bu genç padişaha hiçbir kuvvetin mani olamayacağı bu denize saldırışta bulmak mümkün değil midir?”⁶

Selâhattin Tansel'in bu sözlerle vasıflandırdığı II. Mehmed, 30 Mart 1432 Pazar günü seher vakti Edirne'de dünyaya geldi. II. Murad'ın dördüncü oğludur.⁷ 1443 yılı baharında, Edirne'den Manisa'ya vâli olarak gönderilmiştir. 1443 yılı sonlarında ağabeyisi Amasya valisi Şehzâde Alâeddin Çelebi'nin vefatı üzerine tahtın yegane vârisi durumuna geldi.⁸ II. Murad bir hayli seferler düzenlediğini ve oğlu Mehmed'in padişahlığını da hayatta iken görmek istediği için onu kendisi yerine tahta geçirmek amacıyla Manisa'dan getirtmiştir.⁹ II. Murad, 1444 yılı baharında Manisa'dan getirdiği ve aynı yılın 12 Haziran'ında da Edirne'de Macar Kırâlı, Sırp Despotu ve Yanko'nun elçileri ile sulh antlaşması imzaladığında yanında bulundurduğu oğlu II. Mehmed'i bu olaydan kısa bir süre sonra kendi yerine tahta oturtmuştur.¹⁰ Halil Paşayı oğlunun yanına vezir ve Mevlâna Hüsrev'i de kazasker tayin eden II. Murad, kendisi ise Manisa'ya çekilmiştir.¹¹

II. Mehmed 1444 yılı ağustos ayında¹² Osmanlı tahtına çıktığında henüz on iki yaşında idi. II. Murad yaptığı antlaşmalarla devletin doğuda ve batıda güvende olduğunu düşünmesine rağmen 12 yaşında tecrübesiz bir gencin tahta çıkması beraberinde büyük sorunların çıkmasına sebep olmuştur.¹³

⁶ Tansel, a.g.e., s. 1.

⁷ Halil İncalcık, “Mehmed II.” **İslâm Ansiklopedisi**, cilt 7, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1957, s. 500.

⁸ İncalcık, a.g.e., s. 500.

⁹ Aşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 123.

¹⁰ İncalcık, a.g.e., s. 501.

¹¹ İncalcık, a.g.e., s. 127, Neşri, a.g.e., II, s. 618.

¹² Clot, a.g.e., s. 21.

¹³ İncalcık, a.g.e., s. 501.

II. Murad'ın tahttan ferâgati çevredeki hükümdarlarca işitilmesi uzun sürmemiştir.¹⁴ Bunlardan birisi olan Karamanoğlu, çabucak Macaristan Kralına elçi gönderip: *“Ne durursun? İşte Osmanoğlu deli oldu. Tahtını bir oğlana verdi... Memleketinden el çekti. Şimdi fırsat sizin ve bizimdir. Yürümek gerek.”*¹⁵ Diyerek Osmanlı'ya karşı bir cephe oluşturmaya çalışmıştı. Bunun neticesinde Macar Kralı, Alman, Bosna, Hersek, Kara Boğdan ve Eflak gibi yerlerin kırıllarından da yardım alarak Osmanlı'ya karşı harekete geçti.¹⁶ Bu Haçlı ordusunun Belgrad'tan geçip Varna'ya doğru yürüdüğünü haber alan Osmanlı halkının II. Murad'a tahta tekrar geçmesi için çağrıda bulunması üzerine o, Manisa'dan Rumeli'ye gelmiş, ancak buranın düşman tarafında tutulduğunu görünce Kocaeli'den Akçahisar'a geçmiştir.¹⁷ Böylelikle II. Murad'ın komutanlığında bir araya getirilen Osmanlı kuvvetleri, 1444 yılında Varna'da büyük bir başarı elde etmiştir.¹⁸

Varna zaferi neticesinde Hristiyan tehlikesi ortadan kalkınca II. Murad Manisa'ya tekrar döndü. Burada kendisine bir saray yaptırdı. Kalan ömrünü sarayda ve iktidardan uzak arzu ettiği biçimde geçirmek istiyordu. Bu şekilde iki yıl geçti. II. Mehmed ise devletini Çandarlı'nın gözetiminde yönetiyordu.¹⁹ Çandarlı, Eflak Beyi Vlad Drakul'un Yer Göğü Kalesi'ni Turhan-oğlu'nun elinden alması ve buna karşı saldırıya geçen Davud Beyin de bozguna uğraması ayrıca bu sıralarda Edirne'de korkunç bir yeniçeri ayaklanmasının çıkması sebebiyle II. Murad'a gizlice haber göndererek bu olaylar hakkında bilgilendirmiştir. Bunun üzerine II. Murad 1446 Ağustosunda Edirne'ye gelerek tekrar tahtına oturdu.²⁰

¹⁴ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 235.

¹⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 127.

¹⁶ Müneccimbaşı, **Ahmed Dede; Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi- ül-a'sâr**, cilt 1,2, çev. İsmail Erünsal, Tercüman, İstanbul, t.y., s. 128.

¹⁷ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 128.

¹⁸ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 128.

¹⁹ Clot, a.g.e., s. 24.

²⁰ İnalçık, a.g.e., s. 508.

II. Mehmed çokta istemediği halde tahtını babasına geri vermek zorunda kalmıştır. Osmanlı tahtından ayrıldıktan sonra Manisa'ya gitti.²¹ O, burada zamanını boşa harcamamış, vilayeti istediği gibi yönetmekle kalmamış bir takım askeri hareketlere dahi girişmiştir. Venedik gemilerine sık sık saldırılar düzenletip; yağmalattırmıştır. Ayrıca hükümdar olmamasına rağmen hükümdar gibi davranarak kendi adına para bile bastırmıştır. II. Mehmed bu ara dönemden istifade ile öğrenimini tamamlar. Çevresine aydın kişileri toplar. Batı dünyasından getirttiği aydınlar sayesinde eski çağların filozof ve tarihçilerini tanır.²² Diğer taraftan babası II. Murad ile birlikte seferlere de katılmıştır. Akçahisar kuşatmasında babasının yanında yer alarak oranın fethedilmesinde pay sahibi olmuştur. Bunun dışında Hunyadi'ye karşı yapılan Kosova Meydan Savaşı'nda babası II. Murad komutasındaki ordunun sağ tarafında görev yapan II. Mehmed, 1450 de onun ikinci Arnavutluk seferine de katılmıştır.²³ Bunlardan anlaşılan şudur ki II. Mehmed, tekrardan Osmanlı tahtına çıkmak için hazırlanmakta ve bu amaçla babasının yanında seferlere katılarak önemli deneyimler edinmeye çalışmaktadır.

II. Mehmed Kosova seferi dönüşü babası tarafından Dulkadiroğlu Süleyman Beyin kızı²⁴ Sitti Hatunla 1449 yılında²⁵ eşine az rastlanan bir düğünle evlendirilir.²⁶ II. Mehmed gelin ile Manisa'ya gittikten kısa bir süre sonra Çandarlı tarafından kendisine gönderilen gizli bir mektupta babasının öldüğü ve acele pâyitahta hareket etmesi bildiriliyordu.²⁷ 3 Şubat 1451²⁸ yılında babasının ani ölümü üzerine II. Mehmed tahta geçmek üzere sür'atle Gelibolu'ya gelmişti. Bu esnada babasının ölüm haberinin yayılması üzerine Yeniçeriler ayaklanmıştı. Çandarlı'nın asker sevk etmesi ve metin davranarak yeni padişah adına ihsanlar vaat etmesi üzerine Yeniçeriler, Çandarlı Halil'e

²¹ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 129.

²² Clot, a.g.e., s. 25.

²³ İnalçık, a.g.e., s. 509.

²⁴ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 134.

²⁵ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 251.

²⁶ Clot, a.g.e., s. 26.

²⁷ İnalçık, a.g.e., s. 509.

²⁸ Clot, a.g.e., s. 27.

olan hürmetlerinin de etkisiyle yatışmışlar ve pâyitahta gelen II. Mehmed'e sadâkat yemini etmişlerdir.²⁹ Böylelikle II. Mehmed 18 Şubat 1451 yılında³⁰ 19 yaşında iken ikinci kez Osmanlı tahtına çıkmıştır.³¹ Genç yaşta Osmanlı tahtına oturan II. Mehmed ilk saltanatının karışık ve gürültü yıllarından sonra, Manisa'da geçirdiği beş yıllık ilk gençlik çağında şahsiyetini olgunlaştırdığı ve ciddi bir çalışma ve fikri faaliyette bulunğu düşüncesinden³² hareketle onun ikinci saltanatında bu defa daha sağlam adımlarla ilerlediğini görmemiz mümkün olacaktır.

II. Mehmed'in Osmanlı tahtına çıkışı Osmanlı düşmanlarını ümitlendirip harekete geçirdi. Anadolu ve Balkanlar'da bulunan bazı devletler bu durumdan yararlanmak için harekete geçtiler.³³ Öyle ki Karamanoğlu'nun tahriki sonucu Anadolu'nun bazı bölgelerinde Osmanlı aleyhine zararlı faaliyetlerde bulunanlar çıkmıştı.³⁴ Fakat II. Mehmed bunları çabucak bertaraf etmiştir. Bu maksatla Konya'ya sefere çıkan II. Mehmed Karamanoğlu ile bir antlaşma yaptıktan sonra ülkesine dönmüş, İstanbul'un fethi hazırlıkları kapsamında Rumeli Hisarı'nı yaptırmıştır.³⁵

Çandarlı'nın mahirâne siyaseti ve II. Murad'ın Mora, Arnavutluk ve Kosova zaferi ile Eflâk'ta Yer- Göğü'nün alınması, Balkanlar da Osmanlı nufûz ve hâkimiyetini kuvvetli bir şekilde yeniden yerleştirmişti. Ayrıca yeni Haçlı teşebbüsleri için Garb'ın cesâretinin kırılmış olması İstanbul'un fethine zemin hazırlamış olmaktaydı.³⁶ İstanbul'un fethi için gerekli hazırlıkları yapan Osmanlı ordusu yaz mevsiminin gelmesiyle İstanbul'u ham karadan hem de

²⁹ İncalcık, a.g.e., s. 509.

³⁰ Clot, a.g.e., s. 27, İncalcık, a.g.e., s. 509.

³¹ İncalcık, a.g.e., s. 509.

³² İncalcık, a.g.e., s. 509.

³³ İncalcık, a.g.e., s. 509.

³⁴ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 134

³⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 137.

³⁶ İncalcık, a.g.e., s. 509.

denizden kuşatmıştı.³⁷ Nihayet 54 günlük kuşatmadan sonra 29 Mayıs 1453'de³⁸ bu önemli şehir Fatih Sultan Mehmed tarafından fethedilmiştir.

1453 yılındaki bu başarı ile Fatih Sultan Mehmed, babası ve büyük babası tarafından girilen İmparatorluğu yeniden kurma işini parlak bir zaferle tamamlamış olmakla kalmadı; aynı zamanda Osmanlı tarihinin yeni devrini, imparatorluk devrini de açtı.³⁹ Fatih'in bu başarıyı sağlayabilmesi sağlayan etken onun yönetiminde takip ettiği siyaseti olmuştur. Osmanlı-Akkoyunlu ilişkilerinin şekillenmesinde Fatih'in doğu siyaseti belirleyici olmuştur.

B. Fatih'in Doğu Siyaseti:

Devletini büyük bir imparatorluk seviyesi çıkartacak olan büyük bir liderin fetihlerde takip edeceği bir siyasetinin olacağı muhakkaktır. Bunun en güzel örneği Osmanlı Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed'dir. Onun içeride ve doğuda takip ettiği siyasetinin yanında Batıda, Egede, Güneyde, Karadeniz'de uyguladığı dış siyaseti de bulunmaktaydı. Konumuzla ilgili olması sebebiyle bu bölümde Fatih'in doğu siyasetini, bu siyasetiyle ilgisi olması münasebetiyle de onun Karadeniz siyasetine kısaca değinmeye çalışacağız.

Fatih'in başta gelen arzularından birisi Karadenizi bir Türk gölü yapmaktı. O bu arzusunu gerçekleştirebilmek için Karadeniz'in Anadolu sahillerinde bulunan Müslüman ya da Hristiyan teşekkülleri her fırsatta ortadan kaldırmaya çalışacaktır.⁴⁰ Bu amaca ulaşmak için atacağı en önemli adım Trabzon Rum İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılması olacaktır. Trabzon Rum İmparatorluğu'nu ortadan kaldırdıktan sonra Fatih Karadeniz

³⁷ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 138.

³⁸ İnalçık, a.g.e., s. 511.

³⁹ Wittek, a.g.e., s. 557.

⁴⁰ Tansel, a.g.e., s. 46.

hâkimiyetini tamamlamak için 1479'da Taman ve Çerkezistan sahillerine yeniden bir donama göndermiştir. Bu donanma sayesinde Anapa, Kopa ve Matrega (Tamatarhan) zaptedilmiştir.⁴¹

Fatih Anadolu'da öteden beri dedeleri tarafından takip edilmekte olan siyaseti devam ettirerek Türk birliği kurmaya çalışmıştır. Bu siyasetinin bir neticesidir ki, İsfendiyoğulları'nın topraklarını ellerinden almıştır. Yine bu siyasetini bir sonucu olarak Karamanoğulları ile mücadele edecektir. Karamanoğulları'nın Fatih'in saltanatın ilk zamanlarında kendisine karşı cephe almış olması, Uzun Hasan ve Venediklerle olan münasabetleri Fatih'in Karaman ülkesine sahip olmasını zorunlu kılmaktaydı.⁴² Bunu gerçekleştirmek için Karamanoğulları yanında Uzun Hasan ile mücadeleye girişmiştir. Bu mücadelede başarı sağlayan Fatih böylelikle Karamanoğulları'nı hâkimiyetine almıştır.

İsfendiyoğulları İle Karamanoğulları'nın Osmanlı Devleti'ne katılması Anadolu'da kurulmak istenen Türk birliğinin tamamlamasına doğru atılmış kuvvetli bir adımdır.⁴³

Fatih doğu siyasetin bir sonucu olarak Akkoyunlu lideri Uzun Hasan ile mücadele edecektir. Fatih başlangıçta Uzun Hasan'a müsamahalı davranmıştır. Bunda Uzun Hasan'ın kuvvetli bir orduya sahip olması önemli bir etken olmuştur. Ancak şartların zorlaması ve Akkoyunluların tacizkar hareketleri neticesinde Fatih, Akkoyunlu lideri Uzun Hasan ile Otlukbeli Savaşı'nda karşı karşıya gelecektir. Bu savaşta büyük bir galibiyet elde eden Fatih rakibi Uzun Hasan'ın mahvını istememiş olacak ki onu takip etmemiştir.⁴⁴ Fatih bu hareketiyle Müslüman devletlere yönelik takip ettiği siyasetinin ne şekilde olduğunu ortaya koymuştur. Ona göre Müslüman bir hükümdarı tahtından uzaklaştırmak doğru değildir. Yine ona göre İslam memleketlerini

⁴¹ İnalcık, a.g.e., s. 536.

⁴² Tansel, a.g.e., s. 20.

⁴³ Tansel, a.g.e., s. 21.

⁴⁴ Tansel, a.g.e., s. 21.

yağma ve tahrib etmek te doğru değildir. Sonraki dönemler de, iki padişah arasında elçiler vasıtasıyla ilişkilerin sürdürülmüş olması Fatih'in gerçekten Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmak gibi bir niyetinin olmadığını göstermektedir.⁴⁵

Fatih her ne kadar Uzun Hasan'ı tamamen ortadan kaldırmak istememiş olsa da İmparatorluğun Doğu'da ulaşması gereken sınırları vardı. O da Fırat'tır.⁴⁶ Fatih Otlukbeli galibiyetiyle Uzun Hasan'ı etkisiz hale getirdiği gibi Fırat'a da sahip olmuştur. Bu sayede Fırat Nehri'nin berisindeki Anadolu toprakları üzerinde hâkimiyet temin etmiştir.⁴⁷

Fatih'in doğu siyaseti ve Anadolu birliğini sağlama düşüncesi neticesinde Osmanlı Devleti'nin tarihi süreç içerisinde çeşitli şekillerde mücadele ettiği Akkoyunlu Devleti ile olan ilişkileri aşağıda inceleme konusu yapılacaktır.

C. Fatih Döneminde Osmanlı Devleti'nin Akkoyunlu Devleti ile Olan İlk Münasebetleri:

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti'nin bu dönemde karşı karşıya gelmesinde etkili olan sebep, her iki devletin de Karadeniz ve çevresine sahip olma düşüncesi idi. Osmanlı cephesinden bakılınca şöyle bir manzara ortaya çıkmaktaydı. Osmanlı Devleti, Anadolu'nun büyük bir bölümünü kontrol altına aldığı halde, kuzeyde Karadeniz'e kıyı olan kısımlar Samsun hariç, yabancıların elinde bulunmaktaydı. Bu bölge Trabzon Rum İmparatorluğu, İsfendiyoğulları Beyliği ile Amasya Cenevizleri gibi ülkeler arasında taksim edilmişti.⁴⁸ Karadeniz bölgesinde yer alan bazı yerlerin geniş bir hinterlanda sahip olması, diğer kısmının da Trabzon gibi doğudan ve İran'dan gelen

⁴⁵ Tansel, a.g.e., s. 21.

⁴⁶ Tansel, a.g.e., s. 22.

⁴⁷ İnalcık, a.g.e., s. 527.

⁴⁸ Tansel, a.g.e., s. 249.

büyük kervan yolunun üzerinde bulunması gibi nedenler, İstanbul'u fethetmiş olan büyük bir İmparatorluğun siyasal ve ekonomik açılardan bakıldığında sahip olması gereken zaruri yerler olmaktadır. Bu bilinçle hareket edecek olan Fatih Sultan Mehmed, Karadeniz ve çevresindeki yerlere sahip olma isteğini, Mahmut Paşayla yaptığı konuşmasında şöyle belirtiyordu:

“Mahmud birkaç niyetim var, umarım ki Hak Teâlâ ben zayıfa kuvvet verip, anı nasib ede. Evvel biri, şol İsfendiyar vilâyetidir ki, Kastamonu ve Sinob ve Koyu-lhisar'dır. Benim huzurumu bunlar giderir. Ve biri şol Trabzon'u bir cünüb kâfir yiyip yürür. El- hâsıl bunlar benim maksudumdur. Gece ve gündüz hayalimden gitmez.” Mahmud Paşa eyitti: “Devletlû Sultanım, Allah'ın inayetiyle ol tarafa müteveccih olduğunlayın Cemi hâsıl olur. Dedi. Hünkâr eyitti. Hünkâr demidir, göreyim nellersin.”⁴⁹ Diyerek bu bölgeleri fethetmedeki arzusunu ortaya koyuyordu.⁵⁰ Bu sözlerden Fatih'in bu bölgeyi almakta ne kadar istekli olduğu açıkça görülmektedir. Trabzon Rum Devleti yönetimi Fatih'in bu düşüncesinin farkında olacak ki, güvenliğini sağlama almak için bir takım girişimlerde bulunacaktır. Bu amaçla bölgesel ittifak kurma çalışmalarına aktif olarak katılacaktır.

D. Fatih Döneminde Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti Arasındaki İlk Siyasi İlişkiler:

Uzun Hasan, hükümdarlık koltuğuna oturuncaya kadar Akkoyunlular pek etkin değildi. Uzun Hasan'ın tahta geçmesiyle Akkoyunlu Devleti genişleme ve büyüme sürecine girmişti. Karakoyunlular'ın sahip olduğu yerler ile Maverâünnehir yönetiminin sahip olduğu yerler, Akkoyunlu topraklarına katılmıştı. Akabinde Horasan bölgesinin bir kısmı alınmıştı. Böylelikle Uzun Hasan, Fırat çevresinden Maverâünnehir'e kadar uzanan sahada büyük ve kuvvetli bir ordu kurmuştu.⁵¹ Ayrıca Akkoyunlu hükümdarın bir Cihangir olma

⁴⁹ Neşri, a.g.e., II, s. 741.

⁵⁰ Neşri, a.g.e., II, s. 741.

⁵¹ Tansel, a.g.e., s. 299.

düşüncesi de vardı.⁵² Bu düşüncenin neticesinde bölgenin diğer güçleriyle siyasi çekişmeyi gerekli görüyordu. Bölgenin diğer önemli gücü Osmanlı Devleti ile ciddi bir çatışmayı hedeflediğini söylemek de mümkündür.

Akoyunlu yönetiminde güçlü bir imparatorluğu oluşturmak için fetihlerde bulunan Uzun Hasan'ın fetihlerde takip emeye çalıştığı siyasetini Kitab-Diyarbakriyye'nin yazarı olan Ebu Bekr-i Tihriânî *"İslâm'a yardım etmek, Allah Resulü'nü güçlendirmek, küfür kalelerini yerle bir etmek, isyanın kökünü kazımak, cehaletin ve taşkınlığın temelini kanunlarını ve kaidelerini yıkmak"*⁵³ olduğunu belirtse de Uzun Hasan bu anlayışının aksine bir İslam devleti olan Osmanlı Devleti aleyhine her türlü hareketi hoş görmekten çekinmemiştir. Osmanlıları zayıf düşürmek için çeşitli tedbirlere başvurmaktan geri kalmıyor, Osmanlılara ihtilaf halinde bulunanları himaye ediyor ve onlara bilfiil askeri yardımda bulunuyor; öyle ki Hristiyan devletlerle ittifaktan dahi çekinmiyordu.⁵⁴

Görüldüğü üzere, Osmanlılar ile Akkoyunluların karşı karşıya gelmesinde iki ülke açısından önemli sebepler bulunmaktadır. Bu sebeplerin yanında iki ülkenin karşı karşıya gelmesinden yarar uman bazı Anadolu beyleri ile Hristiyan devletlerin, olumsuz yönlendirme ve faaliyetleri de gözden uzak tutulmamalıdır. Bütün bu gelişmeler iki devleti karşı karşıya getirme sonucunu doğurdu. İki devlet arasındaki ilk gerginlik, Uzun Hasan'ın Ahıska kuşatmasına yöneldiği bir zamanda yaşanmıştı. Uzun Hasan bu kuşatma esnasında, Karahisar ile Kemah Kalesi valilerinin⁵⁵ isyan ettikleri haberini aldıktan sonra Ahıska kuşatmasından vazgeçerek, Erzurum'a gelmiş; Kemah ve Karahisar'ın kuşatılması için ordular göndermişti. Bu kuşatmalar esnasında, Osmanlı sultanının bu iki kale yöneticilerine, elçiler gönderip sabır göstermeye çağırdığı, onları savaş araçlarıyla desteklediği haberi kendisine ulaştırıldı. Her iki kale halkına ve direnişçilerine Osmanlı

⁵² Tansel, a.g.e., s. 299.

⁵³ Ebu Bekr-i Tihriânî, a.g.e., s. 227.

⁵⁴ Tansel, a.g.e., s. 299.

⁵⁵ Woods, a.g.e., s. 166.

sultanının yardım ettiği haberinin doğrulanması üzerine oğlu şehzâde Uğurlu Muhammed'i Karahisar kuşatmasıyla görevlendirdi. Neticede iki kale halkı arasında ihtilafların da baş göstermesiyle, bu iki kale Uzun Hasan kuvvetlerince yeniden fethedilmiştir.⁵⁶ Uzun Hasan iki kale topraklarını oğulları Sultan Halil ile Uğurlu Muhammed'e vermişti.

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti açısından önemsiz gibi görünen bu sınır çatışması,⁵⁷ iki devletin zamanla daha da alevlenecek olan bir savaş sürecini başlatmış oluyordu. Bu sürecin önemli bir basamağını da iki ülke arasında rekabet konusu olan Trabzon hâkimiyetini ele geçirme mücadelesinde görmek mümkündür. Osmanlı- Akkoyunlu siyasi ilişkilerinin şekillenmesinde Trabzon Rum Devleti'nin önemli bir payı olmuştur.

II- OSMANLI-AKKOYUNLU MÜCADELESİNDE TRABZON MESELESİ VE AKKOYUNLU-TRABZON RUM İTTİFAKI

Trabzon ilk çağlardan beri Doğu Karadeniz kıyılarının tek mühim limanı olmuş olması, buranın öteki iskelelerden farklı olarak Anadolu'nun içlerine hatta Doğu Anadolu üzerinden cenubî Kafkasya ve İran'a ulaşan dolambaçlı bir yol vasıtasıyla geniş bir hiterlanta sahip olmasındandır.⁵⁸ Bu yönü ile pek çok devletin dikkatini celbetmiştir.

Osmanlıların Trabzon'a karşı ilk fiilî teşebüsleri, Trabzon İmparatoru IV. Kalo İoannes zamanında II. Murad'ın 1442'de Trabzon üzerine sevk ettiği kuvvetlerin sahilin pek çok yerinde karaya çıkıp yağma ve tahripde bulunmuş olmasıdır. Kalo İoannes İstanbul'un fethinden sonra Fatih'e tâbi olup vergi

⁵⁶ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., s. 229.

⁵⁷ Woods, a.g.e., s. 166.

⁵⁸ Şehâbeddin Tekindağ, "Karamanlılar", **İslam Ansiklopedisi**, XIII. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1967, s. 456.

vermeye başlamış olmakla birlikte Osmanlı aleyhine girişimlerde de bulunacaktır.⁵⁹

Osmanlı Devleti, İstanbul'u fethetmiş ve büyük bir imparatorluk kurma yolunda önemli bir adım atmış oluyordu. Anadolu'nun büyük bir kısmına hâkim olmalarına karşın, bu bölgenin büyük kısmı yabancılar tarafından kontrol edilmekteydi.⁶⁰

Karadeniz çevresindeki yerler ile bu yerlerden birisi olan Trabzon hem Osmanlı Devleti açısından hem de Akkoyunlu Devleti açısından büyük önem taşımaktaydı. Fatih Karadeniz ve çevresindeki yerleri hem genişleme hem de güvenlik açısından fethetmeyi uygun bulmaktaydı. Bu yerlerden birisi olan Amasra kalesi, Anadolu'dan kaçan esirlerin sığınak yeri olmuş ve burada yerleşmiş olan bazı kimselerin korsanlık yaptığı bir yer halini almıştı.⁶¹ Bu nedenle Fatih Amasra'nın fethine öncelik verecektir.

Akkoyunlular Trabzon limanından Avrupa ile siyasi ve ticari ilişkiler kurmuşlardı. Akkoyunlu tacirleri dünya pazarına çıkış yolu olan Trabzon limanında doğudan getirdikleri malları özellikle Venedikli tacirlerin getirdi mallarla değiştiriyorlardı. Bu liman yoluyla aynı zamanda kırım ve İdil boyu ile de ticari ilişkiler kurabiliyorlardı.⁶² Ayrıca Trabzon ile geçmişten gelen bir akrabalık bağları da bulunmaktaydı.⁶³ Trabzon'u bu sebepler korumaya çalışacak olan Uzun Hasan'ın Trabzon'u korumak istemesinin altında yatan temel neden ise Karadeniz sahillerinin Osmanlı'nın eline geçmesini istememesir.⁶⁴

⁵⁹ Tekindağ, a.g.e., s. 460-461.

⁶⁰ Tansel, a.g.e., s. 249.

⁶¹ Aşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 152.

⁶² Erşahin, a.g.e., s. 81.

⁶³ Adnan Sadık Erzi, "Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar", **Belleten**, XVIII/ 70. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1954, s. 189.

⁶⁴ Erşahin, a.g.e., s. 82.

Fatih, Trabzon'u fethetmeden önce bölgede bulunan bazı yerleri almak istemekteydi. Bunlardan önemli birisi ise de Amasra Kalesi idi. Fatih önemli komutanlarından birisi olan Mahmut Paşaya:

“Mahmud! O hisar ne yerededir ki onu benim babam ve dedelerim almadılar? Mahmud Paşa dedi ki: “Devletli sultanım! Onun alınmadığına sebep bu ola ki Hak Taâlâ'nın hikmetinde o hisarı dahi sultanım fethede. Allah'ın takdirinde böyle kararlaştırılmış ola”. Padişah “ Mahmud! tez bunun hazırlığını et ki varalım. Allah takdirinde her ne ki mukadder olduysa onu dahi görelim.” dedi.⁶⁵ Böylelikle, Karadeniz kıyısında bulunan Amasra'nın alınması için ordu hazırlanarak sefer emri verildi. Amasra Kralı, Osmanlı padişahıyla baş edemeyeceğini anlayınca kaleyi teslim etti.⁶⁶ Böylelikle Osmanlı ordusu ciddi bir çatışmaya girmeden Amasra'yı fethetmişti. Ancak Osmanlı ordusunun, Amasra Kalesi'nin fethi ile yetinmesi söz konusu değildi. Daha alınması gereken önemli yerler bulunmaktaydı. Öyle ki, Fatih Sultan Mehmed, Mahmut Paşa ile Karadeniz çevresindeki yerleri fethetmek isteğine dair olan konuşmasında Amasra ile birlikte İsfendiyar vilayetini, Kastamonu'yu, Sinop ve Koyulhisarı'nı da almak istediğini de belirtiyordu.⁶⁷

Osmanlı ordusu İsfendiyaroğulları sınırlarına çok yaklaşmış olmasına rağmen ciddi bir çatışmayı göze alamamış olacak ki Bursa'ya geri dönmüştü. Ama Bursa dışında yapılan bir ayak divanında İsfendiyaroğulları meselesi ortaya atılmış; Mahmud Paşanın İsfendiyaroğulları hakkında olumsuz konuşmasının da etkisiyle⁶⁸ bu beylik üzerine yürümeye karar verilmişti. Fatih İsfendiyaroğulları üzerine yürümeden önce İsfendiyaroğlu İsmail Beyi kendisinin Trabzon seferine çıkacağına inandırmıştı. Öyle ki İsmail Bey kendisinden istenilen yardım talebine de oğlu Hasan Bey komutasında en iyi askerlerini Ankara'ya yollayarak olumlu cevap vermiş oluyordu.⁶⁹ Fatih böylelikle bu beyliği hazırlıksız bir şekilde yakalama fırsatı elde etmesi

⁶⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 152.

⁶⁶ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 153.

⁶⁷ Bkz. Neşri, a.g.e., II, s. 741.

⁶⁸ Tansel, a.g.e., s. 254.

⁶⁹ Tansel, a.g.e., s. 257.

yanında, kuvvetlerin önemli bir kısmını da yurt savunmasından uzaklaştırmış olmaktadır. Fatih Sultan Mehmed'in bu dâhiyane planının neticesinde, İsfendiyoğulları, hem karadan hem de denizden sarılmış ve suretle kurtuluş imkânı bırakılmamıştı. Bu esnada Mahmud Paşa tarafından İsmail Beye bir mektup yollanmış ve mektupta, direnmenin boşuna olacağı ifade edilerek teslim olması istenmiştir. Durumun zorluğunu gören İsmail Bey affedilmesi karşılığında savunduğu kalesini Osmanlılara teslim etmiştir.⁷⁰

Amasra Kalesi ve İsfendiyoğulları Beyliği'ni de ortadan kaldıran Osmanlı ordusu artık Trabzon'u fethetmek için uygun bir zemin bulmuş olmaktadır. Her ne kadar Fatih tahta çıktığında Trabzon İmparatoru Kalo İoannes'e dostluk teminatı vermişse de⁷¹, zamanla gelişen olaylar bu dostluk teminatını bozdu. Bunda etkili olan önemli bir neden de, İstanbul'un fethinden sonra birçok ailelerin Trabzon'a sığınmış olmasıydı.⁷² Bu tehlike üzerine Fatih Amasya valisi Hıdır Beye Trabzon üzerine yürümesi için emir verdi. Bu emir üzerine Osmanlı ordusu Trabzon civarında görüldü. Aynı tarihlerde 1456 yılında Samsun'dan da bir donanma hareket etmişti. Ansızın karşısında gördüğü bu Osmanlı ordusuna karşı koyamayacağını anlayan İmparator, yılda iki bin altın vermek koşuluyla Hıdır Beyle antlaşma yapmayı uygun buldu. İmparator, David Komninos'u da bu antlaşmayı onaylatması ve de vermeyi taahhüt ettiği vergiyi götürmesi için Osmanlı sultanına göndermiş, Fatih'te vergiyi üç bin altına çıkarmak koşuluyla antlaşmayı onaylamıştı.⁷³

1461 yılına kadar iki devlet arasında bir çatışma olmamışsa da Trabzon imparatoru güvenliğini sağlamak için komşu devletlerle münasebetler geliştirmeyi de ihmal etmemiştir. Bunlardan birisi olan Akkoyunlu Devleti için Trabzon İmparatorluğu, kuzey batı yönünü koruyan bir kale hükmünde idi.⁷⁴ Bu iki devlet arasında Uzun Hasan'dan önce de ilişkiler söz konusu olmuş ve

⁷⁰ Tansel, a.g.e., s. 257.

⁷¹ Tekindağ, a.g.e., s. 460.

⁷² Tansel, a.g.e., s. 261.

⁷³ Tansel, a.g.e., s. 262.

⁷⁴ Hinz, a.g.e., s. 28.

iki devlet 1420'deki Erzincan kuşatmasına birlikte katılmışlardı.⁷⁵ İki ülke arasındaki bu olumlu ilişkiler, Uzun Hasan'ın dedesi olan Kara Yülük Osman'ın IV. Aleksios'un kızı ile evlenmesi ile pekiştirilmişti.⁷⁶

Artan Osmanlı tehlikesi karşısında Trabzon Rum İmparatorluğu Akkoyunlu Devleti'nin desteğini sağlamak için, 1457 yılında Akkoyunluların başkentine bir elçi heyeti gönderdi.⁷⁷ Bu heyet Osmanlı tehlikesi karşısında Akkoyunlulardan yardım istemekteydi. Uzun Hasan Trabzon heyetiyle görüşmelere başlar başlamaz; Kalo İoannes'in güzelliği ile dillere destan olmuş olan kızı Katerina'yı ve çeyiz olarak da Kapadokya bölgesinin verilmesini istedi.⁷⁸ Uzun Hasan'ın bu isteklerini kabul etmekte önce tereddüt eden Trabzon Kralı Kalo İoannes, Osmanlı Devleti'ne karşı koyabilmek için başka çaresi olmadığını düşündüğünden, Uzun Hasan'ın bütün isteklerini kabul etti.⁷⁹ Ancak Katerina'yı vermek için bir takım şartlar ileri sürmüştü. Bu şartlarda prenses'in dinine uygun bir şekilde hayatını sürdürebilmesi ve yanında Hristiyan din adamlarının bulunmasına imkân tanınması yönündeydi. Trabzon Devleti'nin isteklerinin de Uzun Hasan tarafından kabul edilmesiyle iki devlet arasında 1458 yılında bir antlaşma imzalandı.⁸⁰ Bu antlaşma ile Uzun Hasan Trabzon Rum İmparatorluğuna koruma sözü vermektedir. Kalo İoannes bu yıl içinde öldüğünden, kardeşi David Komninos, antlaşmaya uygun olarak Katerina'yı babasının ölümünden sonra Diyarbakır'a yolladı. Katerina burada "*Despina Hatun gibi karışık bir Rum-Türk ismi altında mühim bir mevki sahibi oldu.*"⁸¹

⁷⁵ Tansel, a.g.e., s. 262, Hinz, a.g.e., s. 28.

⁷⁶ Hinz, a.g.e., s. 28.

⁷⁷ Hinz, a.g.e., s. 28.

⁷⁸ Hinz, a.g.e., s. 29.

⁷⁹ Hinz, a.g.e., s. 29.

⁸⁰ Hinz, a.g.e., s. 29.

⁸¹ Hinz, a.g.e., s. 29.

Evlilik bağı ile desteklenen bu ittifaka, Gürcistan katılmışsa da bu yeterli görülmeyerek Karamanoğulları ve İsfendiyaroğulları da dâhil edilmek istenmişti. Ancak imparatorun ölümü üzerine bu mümkün olamadı.⁸²

1458'de Kalo İoannes'in yerine geçen David Komninos Osmanlılara karşı daha geniş bir ittifak oluşturmaya çalıştı. O Kafkasya ve Fırat'tan bugünkü Fransa'da Burgond Dukalığı'na kadar uzanan sahada yaşayan insanları Osmanlıya karşı ayaklandırmak suretiyle bir ittifakı planlıyordu.⁸³ Bunun için papanın elçisinden faydalanmış ve Gürcistan beylerini ikna etmişti. Daha sonra papanın elçisi Lodovico Uzun Hasan'ı, İsfendiyaroğlu İsmail Beyi ve Karamanoğlu İbrahim Beyi ziyaret ederek kendilerin ittifaka çağırırdı. 1460'da papanın elçisi doğu memleketlerini temsil eden bir elçi heyetinin başında Roma'ya vardı.⁸⁴ Elçiler heyeti 1461 yılında Burgond Dukası Filip'e saygılarını sunduktan sonra, batı memleketleri Osmanlılara karşı savaşa girdikleri takdirde kendileri de savaşa katılacaklarını bildirmişti.⁸⁵

Akkoyunlu Devleti ve onun hükümdarı Uzun Hasan'ın, Osmanlıya karşı koyma noktasında, Müslüman olmasına rağmen bu ittifaka katılmaktan çekinmedikleri görülmektedir. Fransız ve Burgond sarayında en fazla dikkati çeken elçi de Akkoyunlu elçisi olmuştur.⁸⁶

Böyle büyük bir ittifaktan cesaret alan⁸⁷ Trabzon İmparatoru David Komninos, Fatih'in üzerine yürüdüğü haberini alınca 1459'da Uzun Hasan'dan yardım istemişti.⁸⁸ 1460 yılında İstanbul'a gönderilen Akkoyunlu elçi heyeti, hem Trabzon'un vergiden muaf tutulmasını istemiş, hem de vaktiyle Osmanlılar tarafından, Akkoyunlulara ödenmesi kabul edilmiş, fakat

⁸² Tansel, a.g.e., s. 263.

⁸³ Tansel, a.g.e., s. 263.

⁸⁴ Hinz, a.g.e., s. 31, Tansel, a.g.e., s. 263.

⁸⁵ Hinz, a.g.e., s. 31.

⁸⁶ Hinz, a.g.e., s. 31.

⁸⁷ Tansel, a.g.e., s. 263.

⁸⁸ Erşahin, a.g.e., s. 83.

ödenmemiş olan parayı da istemişti. Fatih bu isteklere “*haydi siz gidiniz, gelecek sene ben gelir kendim öderim*” şeklinde manalı bir cevap vermişti.”⁸⁹

Uzun Hasan, hem kurdukları ittifakın bir neticesi olarak hem de Karadeniz sahillerinin Osmanlıların eline geçmesini engellemek maksadıyla sebepli sebepsiz Osmanlı topraklarına saldırılarda bulunmuş ve bu arada Koyulhisar’ı zaptetmişti. Bunun üzerine Fatih Şarapdar Hamza Beyi kaleyi almakla görevlendirmişse de bir başarı elde edememiştir. Ancak Şarapdar Hamza Bey komutasındaki ordu, bu bölgeyi yakıp yıkmış ve halkına türlü eziyetler yapmıştı.⁹⁰ Şarapdar Hamza Bey komutasındaki ordu, Akkoyunlulardan Koyulhisar’ı alamamışsa da Fatih Sultan Mehmed bir yıl sonra burayı, Sinop’u elde ettikten sonra, birkaç günlük çarpışma neticesinde fethetti.⁹¹ Bu süreçte Fatih, Trabzon’u alabilmesi için Uzun Hasan’la çarpışması gerektiğini anladıktan sonra Trabzon işini bir tarafa koyarak, Uzun Hasan ile çarpışmak üzere ordusu ile Erzincan üzerine yürümüş ve Yassı Çemen denilen yerde ordugâh kurmuştu.⁹² İşte Fatih, Uzun Hasan üzerine sefere hazırlandığı bu esnada Akkoyunluların elçi heyeti Osmanlı ordugâhına geldi. Bunlar arasında Uzun Hasan’ın annesi Sare Hatun ve Çemişgezek Beyi Kürt Hasan da vardı.⁹³ Sare Hatun oğlu Uzun Hasan’ın yaptıklarından dolayı özür dilediğini söyledikten sonra onun affedilmesini istedi. Mahmud Paşanın da etkisiyle Osmanlı memleketlerine ve onların himayeleri altındaki yerlere saldırmamak ve Trabzon Rum İmparatorluğu’na yardımda bulunmamak şartıyla bir antlaşma yapıldı.⁹⁴ Bu antlaşmadan sonra Fatih Trabzon üzerine yürümeye karar verdi.

⁸⁹ Tansel, a.g.e., s. 264, Baron Joseph Von Hammer, **Büyük Osmanlı Tarihi**, II. Cilt, Terc. Mehmed Ata, İstanbul, İkra Okusan, 1989, s. 53.

⁹⁰ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 158.

⁹¹ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 158.

⁹² Tansel, a.g.e., s. 265.

⁹³ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 159, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 303.

⁹⁴ Tansel, a.g.e., s. 265.

Fatih Trabzon seferine çıkarken, Uzun Hasan'ın annesi Sare Hatunu da yanına aldı.⁹⁵ Fatih bununla Uzun Hasan'a adeta güvenmediğini gösteriyordu.⁹⁶ Fatih seferde, Trabzon yakınında bulunan çok kayalıklı ve yüksek bir dağı geçmek zorunda idi. Bu nedenle padişah uzun süre yürümek durumunda kaldı.⁹⁷ Bunu gören Uzun Hasan'ın annesi Sare Hatun: “*Trabzon için bunca zahmetli çekmek nedir*” diyerek hayretini belirtmiş, Fatih de bu zahmetin Trabzon için değil İslam yoluna olduğunu ifade etmiştir.⁹⁸ Padişah II. Mehmed Bayburt yolundan, Trabzon'a doğru bu meşakkatli yoldan yürürken, Mahmut Paşa da Rumeli askerleri ile ileriye doğru hareket ediyordu.⁹⁹ Ayrıca Yakub Bey komutasında Trabzon'a, bir ay önce gelmiş olan Osmanlı donanması da Trabzon'u kuşatmış ve karaya asker çıkartmıştı. Trabzon'un çok sağlam bir kale ve etrafının sarp ve kayalıklı olmasından dolayı kolay fethedilemeyeceği düşünen Trabzon İmparatoru, Mahmud Paşa komutasındaki ordunun gelişini ve Osmanlı donanmasının karaya asker çıkarmasını görünce; başka çare kalmadığını düşünerek Fatih'in yanında bulunan Uzun Hasan'ın annesi Sare Hatundan yardım istedi.¹⁰⁰ Bunun üzerine Sare Hatun padişahı Trabzon kuşatmasını kaldırmasını daha da ileri giderek: “*Oğul, bu kaleyi bana bağışla gelinime müteallikdir.*”¹⁰¹ Diyerek Trabzon'un kendisine iade edilmesini istedi. Fakat II. Mehmed Trabzon seferini hiç kaldırmak niyetinde değildi. Bu yüzden Sare Hatunun ısrarına rağmen, kuşatmayı kaldırmamıştır. Bir ay sürmesine rağmen Trabzon halkı hâla direniyordu. Sonunda Trabzon İmparatoru, Gorgos Amirutzes adındaki ilim adamını Mahmud Paşaya göndermiştir. Mahmud Paşa da kendisine gelen elçiye Trabzon'un teslim edilmesini teklif etti. Bunun karşılığında şehir halkının ve İmparatorun canlarına bir zarar gelmeyeceğini ifade etti. Hiçbir

⁹⁵ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 303.

⁹⁶ Tansel, a.g.e., s. 266.

⁹⁷ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 159, Tansel, a.g.e., s. 266.

⁹⁸ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 159, Hammer, a.g.e., s. 54, Neşri, a.g.e., II, s. 753.

⁹⁹ Tansel, a.g.e., s. 267.

¹⁰⁰ Tansel, a.g.e., s. 268-269.

¹⁰¹ Neşri, a.g.e., II, s. 753.

taftan yardım gelemeyeceğini anlayan İmparator Trabzon'u Osmanlı ordusuna teslim etti.¹⁰²

Fatih Trabzon'da kendilerine karşı savaşı, Rum askerlerinin topraklarını savaşı kazanan Osmanlı askerlerine vermiştir.¹⁰³ Hazinesinde bulunan değerli malların bir kısmını Sare Hatuna hediye ederek kendisini memleketine yollamıştır.¹⁰⁴ Trabzon Rum Devleti, Hristiyan ülkeleri ve Anadolu beyleriyle yaptıkları ittifaklara rağmen sonunda, 1461¹⁰⁵ yılında Osmanlıya boyun eğmek zorunda kalmıştır.

Uzun Hasan, Trabzon seferinde kendi menfaatlerini ilgilendiren bölgelerde, bir rakip olarak Fatih'in karşısına çıkabileceğini görmüş fakat ilk teşebbüsü gerek Osmanlı kuvvetlerinin üstünlüğü ve gerekse Fatih'in zekâsı karşısında müspet bir sonuç vermemiş ve Fatih'in kararlı politikası sonucu Trabzon Rum İmparatorluğu tarih sahnesinden çıkmıştır. Böylece Rum teb'ası üzerinde kayıtsız şartsız otoritesini sağlayan Fatih, Anadolu siyasi birliğini tamamlama yolunda önemli bir adım atmıştır.¹⁰⁶

III. AKKOYUNLU-VENEDİK İTTİFAKI

Osmanlı ilerleyişi durdurmak için kurulan ittifaklardan birisi de Akkoyunlu-Venedik ittifakıdır. Akkoyunlu Trabzon ittifakı, Osmanlıyı durdurmak için yeterli olmamış hatta hiçbir varlık gösterememiştir. İttifakın Anadolu ayağını oluşturan Akkoyunlu Devleti, Trabzon'un Fatih tarafından teslim alınmasına sadece seyirci kalmıştı. Bu şehrin Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesi Avrupa devletlerini de tedirgin etti. Bu devletlerden birisi olan Venedik Türkler'in Mora'yı istila etmeleri, Sırbistan'a sahip olmaları,

¹⁰² Tansel, a.g.e., s. 269.

¹⁰³ Tansel, a.g.e., s. 269.

¹⁰⁴ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 304.

¹⁰⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 161.

¹⁰⁶ Erşahin, a.g.e., s. 92.

Arnavutluk'ta faaliyet göstermeleri ve Ege Denizi'ni ele geçirmek isteyişleri karşısında Osmanlı'ya karşı bazı tedbirleri almak yoluna gitti. Çünkü Venedik, ya Osmanlı'ya karşı savaşmak durumundaydı ya da Yunanistan ve Balkanlardaki topraklarından vazgeçmek zorundaydı.¹⁰⁷ Ona göre Osmanlı ilerleyişini durdurmak için atılması gereken en önemli adım, Avrupalı devletlerden oluşan bir ittifakı meydana getirmek ve buna doğuda bulunan Müslüman ülkeleri de dâhil etmektir. Bu ittifaka en uygun olabilecek olan doğulu devletler ise Karamanoğulları ve Akkoyunlular idi. Çünkü Venedik, Karamanoğulları ile Osmanlılar arasındaki ezeli düşmanlığa ve Roma'ya elçi gönderen İran hükümdarı (Uzun Hasan)'nın Trabzon'un Fatih tarafından fethedilmesine mani olamamakla birlikte Osmanlı padişahı ile yaptığı antlaşmayı ilk fırsatta bozup; kendi nüfuz sahası saydığı Orta Anadolu'yu hâkimiyeti altına alma isteğine vakıf bulunuyordu.¹⁰⁸ Bu ittifakı oluşturmaya çalışan Venedik ile Osmanlı Devleti arasında, ayrıca 1430 yılında bir barış antlaşması da hüküm sürmekte idi. Bu anlaşma 10 Eylül 1451 ile 18 Nisan 1454 yıllarında birtakım ilavelerle güçlendirilmişti.¹⁰⁹ Ancak antlaşma şartlarına riayet etmemeleri ve bir Türk kölesinin Atina hazinesinden çalmış olduğu yüklü miktardaki bir parayı Koron şehrinin muhafızı ile paylaşmış olması sonucunda, köle ve paranın iadesi istenince Venedik'in bunu reddetmesi üzerine Evranoz-zâde İsa Bey, Venediklilere ait Argos Kalesi'ni, Turhan Oğlu Ömer Bey de Lepanto civarındaki Venedik arazisini işgal etmesi üzerine, toplanan Venedik Senatosu 28 Temmuz 1463'de Osmanlıya savaş ilan etti.¹¹⁰ Böylelikle Venedik Osmanlı'ya karşı savaş yolunu tercih etmiş oluyordu. Venedik bu savaşta tek başına müspet bir sonuç alamayacağını bildiği için Osmanlı'ya karşı müttefik arama çabasına koyuldu. İtalya yarımadasındaki Floransa'dan olumsuz cevap alması, Cenova ve Milano'dan da istediğini elde edememesi üzerine Papa vasıtasıyla İtalyan devletlerinin birleşmesini bekleyip, dışarıdan müttefikler aramak zorundaydı. 12 Eylül

¹⁰⁷ Tansel, a.g.e., s. 196.

¹⁰⁸ Woods, a.g.e., s. 71.

¹⁰⁹ Woods, a.g.e., s. 68.

¹¹⁰ Tansel, a.g.e., s. 197, Şerafettin Turan, "Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, III. Cilt, Ankara, Ankara Üniversitesi Basım evi, 1965, s. 70.

1463'de Petervardein'de Macaristan Kralı Mathias Corvin ile bir ittifak imzalamış, 17 Eylül'de Rodos şövalyeleri, 19 Ekim'de Bourgogne Dukası Philippe le Bon, bu ittifaka katılmışlardı. 9 Kasım 1463'de bu ittifakı onaylan Venedik Senatosu, Fransa'ya elçi gönderilmesine, Napoli ve Portekiz krallarının da bu ittifaka katılmağa davet edilmesine karar verdi.¹¹¹

Venedik, Hristiyan devletler arasında bu ittifakı oluşturmaya çalışırken diğer taraftan, gözlerini Avrupa dışına, doğuya, çevirerek Karamanoğlu İbrahim Bey ile Uzun Hasan'a ittifak teklif etmeyi uygun bulmuştu.¹¹²

Aslında Venedik ile Karamanoğlu İbrahim Bey arasında İstanbul'un fethinden önce bir ticari anlaşma bulunmaktaydı. Karamanoğlu İbrahim Bey 12 Şubat 1453 tarihli ahidnamesinde; Venediklilere Karaman topraklarında hiçbir vergiye tabi olmaksızın ticaret serbestisi tanımakla birlikte, *"size ve bize faydalı olacak bir surette, sizin düşmanınıza karşı hareket etmeğe amadeyim... Ve devamında müşterek düşmanımıza karşı derhal harekete geçmesinler, çünkü bunun için itina ile ve devamlı hazırlanmak gerekir."* Sözleriyle Venedik'e güvenini sunmuştu.¹¹³

İstanbul'un Osmanlı Devletince fethi ve sonrasında Venedik'le Osmanlı Devleti arasında bir savaşın başlamış olması İbrahim Bey ile yeni bir ittifakı da gerektiriyordu. Ve bu İttifak'a dönemin güçlü devletlerinden birisi olan Akkoyunluların da katılması büyük önem taşımaktaydı. Çünkü Karamanoğlu ve onu takiben Uzun Hasan da Osmanlı'ya karşı kurulacak olan ittifaka katılırsa, müttefiklerin sayısı ve kuvvetleri artmakla birlikte Osmanlı padişahı iki ateş arasında kalacak ve Osmanlı'yı arkadan vurma imkânı elde edilmiş olacak.

¹¹¹ Turan, a.g.e., s. 71.

¹¹² Turan, a.g.e., s. 71.

¹¹³ Bu ahitnâmenin geniş metni için: Bkz. Turan, a.g.e., s. 73.

İşte bu amaçla Venedik Senatosu, 2 Aralık 1463'de 3 muhalif 6 çekimser oya karşı "110" oyla Karamanoğlu İbrahim Bey ile İran'da hâkimiyetini sürdüren Akkoyunlu Uzun Hasan'a ittifak teklifinde bulunmaya karar verdi. Bu maksatla senato Kıbrıs'ta yerleşmiş olan Venedikli Andrea Cornaro'ya talimat yollanarak İran'a gitmesini, bizzat kendisi gidemeyecek olursa, Lazaro Quirini'yi elçi olarak göndermesini emretti.¹¹⁴

Venedik Senato'nun 2 Aralık 1463 tarihli kararı üzerine Lazaro Quirini'yi Uzun Hasan'ın yanına varmak üzere yola çıkaran Andrea Cornaro, kendisi de Rodos'tan Karaman'a geçerek İbrahim Beyle buluşup Venedik Cumhuriyeti adına bir ittifakı gerçekleştirmişse de İbrahim Beyin ölümü bu ittifakı hükümsüz kılmıştı.¹¹⁵ Fakat Venedik Senatosu bu ittifakta ısrarlıydı. Karamanoğluyla yapılan ittifakı geçerli görmekteydi. Bunun için Karamanoğlu İbrahim Bey ile yapılan ittifak görüşmelerine katılan en büyük oğlu İshak Beyi tahta çıkmasında dolayı tebrik etmek ve babasının Andrea Cornaro ile yapmış olduğu ittifakı yeniden tesis etmek için 15 Şubat 1464 te kendisine bir elçi yollanmasına karar verdi.¹¹⁶ Bu arada Uzun Hasan, Lazaro Quirini'nin yanına varması ve gelişmelerden kendisini haberdar etmesi üzerine Venedik'e bir elçi göndermeye karar verdi. Doc Cristoforo Mora'ya Uzun Hasan tarafından yazılan mektubu da yanında götüreren elçi Kâtip Mehmed, 13 Mayıs 1464'de Venedik'e ulaştı.

Akkoyunlu Elçisi, efendisinin 60.000 süvariden müteşekkil bir kuvvetle gelecek baharda Osmanlı'ya karşı harekete geçeceğine... Uzun Hasan'ın Venedik'in iştiraki olmaksızın Osmanlı ile Münferid bir anlaşma imzalamayacağına dair söz vererek; Venedik Senatosu'nun da aynı teminatta bulunmasını istiyordu.¹¹⁷ Böylelikle Uzun Hasan Venedik'in ittifak talebine olumlu karşılık veriyordu. Ancak Venedik Senatosu, Uzun Hasan'nın elçisi Kâtip Mehmed'e iyi niyetli sözlerinden dolayı, kesin cevap vermeyi istiyordu.

¹¹⁴ Turan, a.g.e., s. 74.

¹¹⁵ Turan, a.g.e., s. 74.

¹¹⁶ Turan, a.g.e., s. 75.

¹¹⁷ Turan, a.g.e., s. 78.

Karamanoğlu İshak Bey ile yürütülen görüşmelerin daha neticelenmemiş olması ve Osmanlı'ya karşı bir ittifak oluşturma fikrinin sahibi Papa II. Pius'un 15 Ağustos 1464 deki ani ölümü, Elçi Kâtip Mehmed'e verilecek kesin cevabın gecikmesine neden oluyordu.¹¹⁸ Uzun bir zaman geçmeden, Venedik Cumhuriyeti'nin İshak Bey ile bir anlaşmaya varması, yeni seçilen Papa II. Paulus'un aynı düşünceyle hareket edeceğini belirtmesi, Akkoyunlu Devletiyle yürütülen ittifak çalışmalarına hız vermişti. Bu arada Uzun Hasan Karamanoğlu İbrahim Beyin oğlu İshak Bey'e yardım için Karaman seferine çıkmış ve bunun neticesinde, Pir Ahmed ile diğer kardeşlerinin elinde bulunan yerleri zaptederek İshak Paşaya vermişti.¹¹⁹

Diğer taraftan Venedik Senatosu, 26 Eylül 1464'de, Akkoyunlu Devleti ile yapılmak istenen ittifak teklifinin kabul edildiği hakkında Uzun Hasan'a Doc Cristoforo Mora tarafından bir mektup yazılmasına ve bu mektupta, Hristiyan devletler arasındaki işbirliğinden bahsedilerek onun da Osmanlılar aleyhine harekete geçmeye teşvik olunmasına, aynı zamanda Anadolu karasında işgal edeceği yerlerin tamamıyla kendisine bırakılacağına dair teminata bulunmasına karar vererek Doc Cristoforo Moro'nun imzasını taşıyacak olan mektubun metnini kabul etmişti.¹²⁰ İşte Osmanlı Devleti'nin Anadolu topraklarını Uzun Hasan'a vermeyi taahhüt eden bu Venedik imzalı mektup, iki devlet arasındaki ittifakın resmi sözleşmesi niteliğindeydi. Bu ittifakın resmi belgesi olan bu mektup ta şöyle deniliyordu:

“Hakîmane ve lütüfkâr mektubunuzu aldık: Kâtibiniz ve elçiniz Mehmed de, müşterek amansız düşmanımız Osmanlı'ya karşı bizimle hareket etmek niyet ve kararında olduğunuzu şifahen nakletti. Büyük ve dûrendiş bir hükümdara lâyük olan bu fikir ve tasavvurunuz bizi ziyadesiyle memnun etti. Zirâ Osmanlı, gurur ve ihtirası yüzünden, yer yüzündeki devletleri, hususiyle kendisine komşu bulunan hükümdarlıkları yıkıp ortadan kaldırmaktan başka bir şey düşünmüyor. Mezkûr Osmanlı padişahı, bazen bu hükümdarlardan

¹¹⁸ Turan, a.g.e., s. 80.

¹¹⁹ Tekindağ, a.g.e., s. 326.

¹²⁰ Turan, a.g.e., s. 80.

birini, bazen de bir diğerini bozguna uğrattığı için, bütün hükümdarlıkları yıkmak ve kendi kudretini ve tiranlığını kuvvetlendirmek hususundaki arzusu gittikçe tatmin edilmez bir hal alıyor.

“İşte bunun için, bizim ve diğer Hristiyan hükümdarların onunla harbetmekte olduğumuz şu sırada, sizin de bütün kuvvetlerinizle o taraftan derhal harekete geçmeniz, kendi selâmetiniz ve başkalarının selâmeti için onun bozguna uğratılıp yok edilmesine katılmanız gerekmektedir. Çünkü Osmanlı bugünkü kudret ve hükümdarlığını muhafaza ettiği takdirde, ne Zât-ı şâhâneleri, ne de bir başka hükümdar tek başına onun hakkında gelemeyecektir.

“Hristiyanların reisi ve aynı zamanda bir hükümdar olan yeni papa¹²¹, Osmanlı’nın ortadan kaldırılması için gerekenleri yapıyor ve icap eden her şeyi de yapacaktır.

Bourgogna Dukası ve diğer birçok Hristiyan hükümdarlar da aynı gâye ile hareket ediyorlar. Biz aramızda tamamiyle anlaşmış olduğumuz için, denizde çok kuvvetli bir donanmamız, Mora ve Arnavutluk’ta da kara kuvvetlerimiz vardır. Diğer taraftan, Macaristan Kralı da Osmanlılara karşı harbde bulunmaktadır. Osmanlı Padişahının bütün bunlara mukavemet etmesi mümkün değildir. Bununla beraber, Zât-ı şâhâneleri ne kadar çabuk harekete geçerseniz, o taraftaki topraklarınızı kolaylıkla ele geçirirsiniz.

“Bundan böyle Zât-ı şâhânelerinin zaptedeceği bütün yerlerin tamamiyle size âit olmasını memnuniyetle kabul ediyoruz. Elçiniz, cereyan eden olaylar ve mezkûr düşmana karşı Hristiyanların ilerlemesi hakkında kendisine verdiğimiz bilgileri size nakledecektir...”¹²²

Venedik bu mektubuyla, Akkoyunlu Devleti’ni Osmanlı karşı derhal harekete geçmeye çağırıyor ve kendisinin bu mücadele için de üzerine düşeni yerine getireceğini belirtiyordu. Mektupta görüldüğü üzere Venedik daha önce sahip olduğu yerlerin geri alınması dışında diğer Osmanlı topraklarını almak niyetinde değildi. Bunun için Akkoyunlu hükümdarına,

¹²¹ II. Paulus. Bkz. Turan, a.g.e., s. 80.

¹²² Turan, a.g.e., s. 80- 81.

Osmanlı topraklarını ele geçirmesi durumunda, bu yerlerin sahibi olarak kendilerini tanıyacaklarını belirtiyordu.

Bu mektup, Uzun Hasan'ın elçisine teslim edilmiş, ayrıca Venedik müttefiki Uzun Hasan'a 20 arşın kumaş hediye etmeyi de uygun bulmuştu. Akkoyulu elçisi, Venedik'e ait bir kadirge ile önce Rodos'a gelmiş ve burada Başamiral Pietro Moceginio komutasındaki güçlü donanmayı müşahade ettikten sonra, Diyarbakır'a varmak için Karaman üzerinden yola koyuldu. Bu gelişmeler esnasında, Venedik'le olan ittifaktan da cesaret alan Uzun Hasan, İshak Paşayı Karaman tahtına oturatarak, bu bölgeyi kendi hâkimiyet sahalarına dâhil etmişti. Artık gözünü batıya, Ege sahillerine ve Çanakkale Boğazı'na çevirme imkânını bulmuş oluyordu.¹²³

Venedik-Akkoyunlu İttifakı 1464–1470 yılları arasında pek bir varlık gösterememişti. Çünkü bu dönemdeki gelişmelerin farkında olan Osmanlı Hükümdarı Fatih, karşı diplomatik faaliyete girişmişti. Hatta bu diplomasi hareketine, Uzun Hasan'ın elçisi Kâtip Mehmed Venedik'de bulunduğu esnada, bir takım hediyelerle elçi göndermekle ivme kazandırmış olacaktı. Fatih Karamanoğlu Pir Ahmed Beye verdiği kuvvetlerle 1465 yılı baharında onu Karamanoğlu tahtına oturatarak, kendisine karşı oluşturulan bu ittifakın pek de hareket edici bir özelliğinin bulunmadığını gösteriyordu.¹²⁴ Fakat Uzun Hasan Karaman topraklarından vazgeçmek istemiyordu. Dahası Osmanlı ile ciddi bir çarpışmayı düşünmekle birlikte, buna cesaret edemiyordu. Bu nedenle Venedik'le 1464 yılında tesis edilen ittifakı harekete geçirmek için, "Hasan" adındaki elçisi ile "Doc Cristoforo Moro'ya yolladığı mektupta Osmanlı'ya karşı savaşa hazır olduğunu bildiriyor; bununla beraber kendisinin savaşa başlaması için Venedik'in diğer Hristiyan devletlerle birlikte harekete geçmesini istiyordu."¹²⁵

¹²³ Turan, a.g.e., s. 81-82.

¹²⁴ Turan, a.g.e., s. 83, Erşahin, a.g.e., s. 97.

¹²⁵ Turan, a.g.e., s. 83, Erşahin, a.g.e., s. 97.

Ancak, Akkoyunlu elçisi Hasan, Venedik'e vardığında, Venedik Senatosu savaştan ziyade, barış yapma meseleleriyle meşguldü. Ne yazık ki çeşitli sebeplerden dolayı Osmanlı'yla bir sulh yapılamamıştı. Fakat Osmanlı Devleti'nin Ağrıboz'u alması, Mora'daki tahrifatı, Venedik'in Osmanlı'yla antlaşma yapma fikrini kuvvetlendirmişti.¹²⁶ Osmanlı Devleti de savaştan ziyade Venedik'le antlaşmayı zaruri görüyordu. Çünkü Uzun Hasan meselesi ciddi bir hal almıştı. Bir Osmanlı-Akkoyunlu savaşında Venedik'in Osmanlılar aleyhine hareket edeceği kesindi. Fatih, bu amaçla, İşkodra komutanı Leonarda Buldo vasıtasıyla Venediklilere müracaat ederek Kroja'nın geri verilmesini, buna karşılık Venedik tüccarlarının vermiş oldukları, 150 bin dukadan vazgeçileceği teklif etmişti. Venedik'in antlaşma için Ağrıboz'un geri verilmesini istemesi yüzünden bu antlaşma da gerçekleşmemiş oluyordu.¹²⁷

Uzun Hasan'ın Ermeni asıllı Murad'ı ve adı Nicolö olduğu düşünülen elçilerini Venedik'e yollaması ve Venedik'in de özellikle Uzun Hasan'ın karısı Despina Hatunun yeğeni Violante ile evli olan Caterino Zeno'yu elçi olarak Akkoyunlu Devletine yollaması neticesinde, artık bir Osmanlı-Akkoyunlu savaşı kaçınılmaz olmaktaydı. Uzun Hasan, Caterino Zeno'nun sözlerinden Venedik'in ciddi bir işbirliğine hazır olduğunu anlayınca, harekete geçme zamanının geldiğine kanaat getirmişti. Osmanlı sultanını bozguna uğratmadıkça Anadolu'dan çekilmemekte kararlı olduğunu bildirmek için Venedik asıllı bir elçiyi de Venedik'e doğru yola çıkardı. Uzun Hasan, Osmanlı ile ciddi bir çarpışmada kendisine gerekli olduğunu düşündüğü toprakların ve diğer silahların temini için, diğer bir elçisi Hacı Muhammed'i de Venedik'e yolladı.¹²⁸ Bu arada Uzun Hasan Osmanlı padişahı ile yapacağı ciddi bir savaşta arkadan vurulmamak için, Gürcistan kralına mektup yollayarak aralarındaki savaş durumuna son verilmesini istedi.

¹²⁶ Tansel, a.g.e., s. 208.

¹²⁷ Tansel, a.g.e., s. 208.

¹²⁸ Turan, a.g.e., s. 95.

Uzun Hasan bu girişimlerden sonra, Venedik'ten istediği yardımın da gecikeceğini tahmin etmesiyle, Osmanlı topraklarının istilasına, kendisine yakın, İstanbul'a uzak bulunan Trabzon'dan başlamayı tercih etti. Bu amaçla son Trabzon imparatoru David'in yeğeni olup, Akkoyunlu sarayına sığınmış bulunan bir prens 1472 Mayıs'ında bir miktar kuvvetle Trabzon'u kuşatmışsa da alamamıştı.¹²⁹ Bunda başarılı olamayan Uzun Hasan bu defa da, yanında Pir Ahmed ve Kasım Beyler olduğu halde Tokat üzerine yürümüş, şehri tahrip ve yağma ettikten sonra Karaman ülkesine yönelmişti. Karaman'da Osmanlı güçleri karşısında tutunamayan Uzun Hasan'ın Tokat'taki tahribatı ve Göller Yöresi'ne kadar ilerlemiş olması Fatih'e indirilmiş bir darbe idi.¹³⁰

Venedik Senatosu, Akkoyunlu kuvvetlerinin harekete geçtiği haberini alınca Başamiral¹³¹ Pietro Mocenigo idaresi altındaki Venedik donanması, Kardinal Carafa'nın idaresindeki on dokuz gemilik Papa donanması, Napoli Krallığının on yedi gemisi ve Rodos'un iki gemisi ile Sklavonya'nın on iki harp gemisi toplanarak Antalya'ya geldi. Haçlı ordusu, limanı kaplayan zinciri kırıp şehre girerek şehri yağma ettiyse de Osmanlı kuvvetlerinin güçlü savunması karşısında tutunamayarak çekilmek zorunda kalmışmıştır. Antalya'dan çekilen Venedik komutasındaki Haçlı ordusu, 13 Eylül 1472'de İzmir'e hücum ederek burayı da yağmalamış, şehri ateşe verdikten sonra Modan'a dönmüştür.¹³²

1472 yılında, Uzun Hasan ve Venedik kuvvetleri Osmanlı karşı ciddi bir başarı elde edememişlerdi. Ancak Venedik, Uzun Hasan ile birlikte Osmanlı'ya karşı kat-i bir netice alabilmek için bir yıl sonraki savaşa hazırlanıyordu. Bu amaçla Osmanlı'dan gelen barış tekliflerini dahi reddediyordu. Bu arada Uzun Hasan'ın elçisini ele geçiren ve sorguya çeken Fatih, artık Uzun Hasan'ın üzerine yürümeye karar vermiş bulunmaktaydı. Akkoyunlularla ittifak halinde bulunan Venedik'e bir başka barış teklifinde

¹²⁹ Turan, a.g.e., s. 95.

¹³⁰ Turan, a.g.e., s. 98.

¹³¹ Turan, a.g.e., s. 98.

¹³² Tansel, a.g.e., s. 209, Turan, a.g.e., s. 98.

bulunmuşsa da Venedik aralarındaki ittifak gereği Akkoyunlu Devleti'nin mutabakatı olmadıkça barış yapamayacaklarını bildirmişlerdi. Osmanlı elçisinin barış teklifini geri çeviren Venedik, 5 Ocak 1473'de Akkoyunlu Devleti'ndeki elçisi Caterino Zeno'ya, Osmanlı padişahının elçisinin münferit barış teklifinin reddedildiğini bildirerek, Uzun Hasan'ı harbe teşvikten geri kalmamasını emrediyor ve Uzun Hasan'ın istediği top ve mühimmatın, Giosafatte Barbaro adındaki elçi ile gönderildiğini bildiriyordu.¹³³

Akkoyunlu ile Venedikliler arasında, elçiler vasıtasıyla yürütülen ittifak, görüşmeleri, Osmanlı ile Venedik arasında barış adına bazı dönemlerde yaratılmış olan ancak olumlu neticelenmeyen görüşmeler, Uzun Hasan'nın Anadolu'yu ele geçirmek için yapmış olduğu akınlar, Venedik önderliğindeki, Haçlı ordusunun Antalya ve İzmir'deki tahribatları, Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında 1473 yılındaki büyük savaşın meydana gelmesinin önemli sebeplerinden olacaktır.

İki devlet açısından önemli bir konuma sahip olan Otlukbeli Savaşı'na değinmeden önce, bu savaşın diğer önemli bir sebebi olan Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasındaki Karaman hâkimiyet mücadelesinin tahlili yerinde olacaktır.

IV. OSMANLI DEVLETİ – AKKOYUNLU DEVLETİ MÜCADELESİNDE KARAMANOĞULLARI

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti'ni karşı karşıya getiren önemli bir etkende Karamanoğulları olmuştur. Konya, Karaman, Darende ve civarında hatta Torosların güneyinde denize kadar uzanan bölgelere sahip olan Karamanoğulları Beyliği yaşadığı müddetçe Osmanlılara karşı mümkün olan her türlü fenalığı yapmaktan çekinmemiştir. Yıldırım Bayezid döneminde, yok

¹³³ Turan, a.g.e., s. 101.

olma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş olan bu beylik, Çelebi Mehmed zamanında ve II. Murad devrinde de durmadan Osmanlılar aleyhinde faaliyette bulunmuştur.¹³⁴ Bu beyliğin hükümdarları, Osmanlı padişahları ne zaman bir yere sefere çıksalar bundan istifade ile derhal Osmanlı'ya savaş açmışlardır.¹³⁵ Bunun yanında Osmanlı aleyhine Hristiyan devletlerle de işbirliğine gitmekte sakınca görmemiş olan Karamanoğulları, Osmanlı tahtına Fatih'in genç yaşta geçmesini fırsat bilerek, ona karşı Anadolu'da bir isyan hareketi başlatmışsa da bunda başarılı olamamıştı.¹³⁶

Venedik Senatosu'nun 2 Aralık 1463'de aldığı karar gereğince, Osmanlı'ya karşı, ittifak oluşturmak için, harekete geçmiş olan Andrea Cornaro, Rodos'dan Karaman'a geçerek, Venedik Cumhuriyeti adına bir ittifak antlaşması imzalamıştı.¹³⁷ Bu ittifak antlaşması İbrahim Beyin ölümü üzerine hükümsüz kalmışsa da yerine Karaman tahtına oturan oğlu İshak Bey Venedikler'le ilişkileri devam ettirmeyi uygun bulmuştu.

Karamanoğlu İbrahim Beyin ölümü ve akabinde yaşanan taht mücadelesi Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti'ni karşı karşıya getirdi. Çünkü her iki devlette bu bölgede söz sahibi olmayı istiyordu. İbrahim Bey, daha sağlığında iken oğlu İshak Beyi veliaht yapmış, ayrıca Silifke merkez olmak üzere İçel valiliğine tayin etmişti. Daha sonra bütün devlet işlerini ona bırakınca kardeşleri bunu kabul etmemişler ve babalarının hastalığından faydalanarak harekete geçmişlerdir. Bu hareketin başında bulunan Pir Ahmed Bey ise Konya'nın ileri gelenleri ile anlaşarak hükümdarlığını ilan etmiş ardından babası ile birlikte ağabeyi İshak Beyi Konya'dan çıkarmıştı. Bu olaydan kısa bir süre sonra da İbrahim Bey ölmüştü.¹³⁸

¹³⁴ Tansel, a.g.e., s. 281.

¹³⁵ Hammer, a.g.e., s. 77.

¹³⁶ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 135.

¹³⁷ Turan, a.g.e., s. 74.

¹³⁸ Tansel, a.g.e., s. 285.

İshak Bey kardeşleriyle olan taht mücadelesinde, Uzun Hasan'ın desteğine sahip olmaya çalışırken Pir Ahmet Bey ve diğer kardeşleri Fatih'ten yardım istemeyi uygun bulmuşlardı. Çünkü Fatih ile aralarından bir akrabalık bağı da bulunmaktaydı.

Pir Ahmet Beyin Konya'da Karamanoğulları tahtına, bir isyan hareketi ile oturması üzerine İshak Bey, Uzun Hasan'dan yardım talebinde bulundu. Yardım için asker gönderdiği takdirde para vermeyi teklif etmişti. Uzun Hasan bu amaçla Erzincan yolundan Sivas'a gelip, burada kendisini bekleyen İshak Bey ile birlikte Karaman topraklarına girdi. Pir Ahmed Bey, Uzun Hasan kuvvetleri ile kardeşi İshak Bey kuvvetlerine karşı koyamayacağını anlayınca Fatih'e sığınmak zorunda kaldı.¹³⁹ Karaman tahtına Uzun Hasan'ın yardımıyla oturan İshak Bey, kendi adına hutbe okutmuş ve sikke kestirmişti.¹⁴⁰ Karaman halkı ise İshak Beyin yönetime tekrar geçmesinden memnun değildi. Çünkü onun isteği üzerine Karaman topraklarına giren Uzun Hasan ve kuvvetleri vardıkları her yeri tahrip etmişler, yağmalamışlardı.¹⁴¹ Uzun Hasan ayrıca İshak Beye yardımcı olması içinde İsfendiyaroglu Kızıl Ahmed Beyi de bir kısım kuvvetlerle Karaman ülkesinde bıraktı. İshak Bey Karaman tahtına oturduktan sonra, kardeşi Ahmed Beyin Fatih'e sığınmış olmasını kendisi için bir tehlike sayarak karşı atağa geçmiş ve Fatih'e bir elçi göndererek bir teklifte bulunmayı uygun bulmuştu. Bunun için İshak Bey, Sarı Yakub oğlu Ahmed Beyi elçi olarak Fatih'e gönderdi.¹⁴² Elçisi vasıtasıyla Fatih'e "*Kardeşim Pir Ahmed'i üzerime gönderme ve gelmeğe koma*" *Akşehir ve Beyşehir sana vereyim*" diyerek bir teklifte bulunuyordu.¹⁴³ Âşıkpaşaoğlu ise bu teklifte sadece Akşehir'i zikretmiştir.¹⁴⁴ İshak Bey, Uzun Hasan'ın desteğine rağmen yine de diplomatik bir takım girişimlerde bulunmayı ihmal etmemiş hatta Karaman tahtına oturmak adına toprak tavizinde bulunmaktan da çekinmemiştir.

¹³⁹ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 311, Neşri, a.g.e., II, s. 775.

¹⁴⁰ Neşri, a.g.e., II, s. 775.

¹⁴¹ Tansel, a.g.e., s. 285, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., 16, Neşri, a.g.e., II, s. 775, Tekindağ, a.g.e., s. 326.

¹⁴² Tekindağ, a.g.e., s. 326

¹⁴³ Neşri, a.g.e., II, s. 775, Tansel, a.g.e., s. 286.

¹⁴⁴ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 167.

Fatih, Karamanoğulları'ndaki taht mücadelesinin bir sonuca varmasını istemiş olacak ki, İshak Beyin antlaşma teklifine olumlu cevap mahiyetinde bir girişimde bulundu. İshak Beye Çavuşbaşı Ahmet Beyi elçi olarak gönderdi. Osmanlı padişahı elçisi vasıtasıyla, “*Çarşamba suyu sınır olsun, ötesi senin ve berisi bizim olsun, biz dahi senin kardeşini koyuvermeyelim*” diyerek farklı bir teklifte bulundu. Fatih'e göre İshak Beyin teklif ettiği yerler zaten Osmanlı Devleti'nin Hamitoğullarından satın aldığı yerlerdir. Dolayısıyla antlaşmayı, kendi teklifinin kabul edilmesi şartına bağladı.¹⁴⁵ İshak Beyin bu teklifini kabul etmediğini¹⁴⁶ elçisi Çavuşbaşı Ahmed Beyden öğrenen Fatih, İshak Beyi Karaman tahtından uzaklaştırmak ve Pir Ahmed Beyin yönetime geçmesini sağlamak için Antalya Sancak Beyi Köse Hamza Beyi, Karahisar Sancak Beyini ve Kayseri Sancak Beyini Pir Ahmed Bey ile birlikte İshak Bey üzerine yolladı.¹⁴⁷ Pir Ahmed Beyin komutasındaki Osmanlı kuvvetleri ile İshak Paşanın ordusu Ermenek'te karşı karşıya geldiler. Yapılan savaşı İshak Bey kaybetti. Oğlu ile karısını Silifke'de bırakarak Uzun Hasan'a sığındı. Pir Ahmed, Kardeşi İshak'la olan bu mücadelesinde kendisine yardımda bulunan Fatih'e Akşehir, Beyşehir ve Sıklanhisar ile Ilgın taraflarını vermiş ve Osmanlı hâkimiyetini tanımıştı.¹⁴⁸

Ancak aradan kısa bir zaman geçmeden Pir Ahmed ile Fatih'in arası açıldı. Pir Ahmed'in İshak Beyden kurtulmuş olmasını da fırsat bilerek Osmanlı topraklarında tecavüzlere başlaması, anlaşma gereği verdiği Ilgın ve civarını tekrar istemesi ve Osmanlı padişahının çıkacağı bir sefere kuvvet yollaması yönündeki emrine itaat etmemesi, bu ihtilafın sebeplerini oluşturmaktaydı.¹⁴⁹ Diğer taraftan Uzun Hasan'ın Venediklilerle olan görüşmeleri ve gittikçe büyüyen ciddi bir tehlike görüntüsü arz etmesi Fatih'in gözden uzak tutmadığı ciddi bir durumdu. Her ne kadar Trabzon

¹⁴⁵ Yücel ve Sevim, a.g.e., s. 157.

¹⁴⁶ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 168, Neşri, a.g.e., II, s. 775.

¹⁴⁷ Neşri, a.g.e., II, s. 775.

¹⁴⁸ Tansel, a.g.e., s. 280.

¹⁴⁹ Tekindağ, Karamanoğlu Pir Ahmed ile Fatih'in arasının açılma sebebini, Pir Ahmed'in Venedik ve Akkoyunlular ile ittifak yapmasını göstermektedir. Bkz. Tekindağ, a.g.e., s. 326.

mücadelesinde Uzun Hasan'ın direnişiyile karşılaşmamış olsa da Fatih, Uzun Hasan ile eninde sonunda ciddi bir mücadelenin içinde olacağını bilinci ile bir doğu seferinde Karamanoğullarının varlığını önemli bir tehdit olarak görmekteydi.

Bu süreçte Anadolu halkının Fatihe, Karamanoğlu hakkında şikâyetle bulunması ve Karaman İli'nin Fatih gibi adil bir hükümdarın elinde bulunmasının daha doğru olacağı şeklindeki temennileri üzerine Fatih, Uzun Hasan ile karşılaşmadan önce doğu seferinde yolu üstünde bulunan Karamanoğulları'nı ortadan kaldırmak için için Konya üzerine yürüdü. Pir Ahmed kuvvetleri Osmanlı'ya karşı koyamayacaklarını anlayınca, Darende'ye kaçtılar. Konya'yı teslim alan Fatih, Mahmud Paşa komutasında bir orduyu da Darende'ye göndererek Pir Ahmed Beyin oradan çıkmasını sağladı. Bu arada Karaman topraklarında fesat çıkaran Turgutoğulları'nı da yine Mahmud Paşa komutasındaki bir ordu ile de Tarsus Ovası'na çekilmesini sağlamıştır.¹⁵⁰

Osmanlı ordusu, Karamanoğulları topraklarını ele geçirmekle yetinmemiş bölgede zararlı faaliyette bulunan ileri gelenlerin bir kısmını öldürmüş ve Konya, Darende ve Karaman'daki bazı sanatkârları İstanbul'a göndermiştir.¹⁵¹ Ancak bu işi yerine getiren Mahmud Paşa bu uygulamadan memnun olmadığını söylüyordu.¹⁵² Bu durumdan faydalanmak isteyen Rum Mehmed Paşanın "*Devletli sultanım! Mahmud Paşanın sürdüğü evleri teftiş edip gördüm ki çoğu fakirdir ve azdır. Zenginlerini sürmeli.*"¹⁵³ Şeklindeki ifadeleri üzerine Fatih, kendisini aynı görevi yerine getirmek için Karamanoğulları topraklarına gönderdi. Bir Rum dönmesi olan bu Paşa, Karamanlı ilinde çok sayıda insan öldürmüş, cami ve medreseleri soymuş, koyduğu vergilerle halka eziyet etmişti.¹⁵⁴ Âşıkpaşaoğlu'na göre Rum

¹⁵⁰ Neşri, a.g.e., II, s. 783, Tansel, a.g.e., s. 288.

¹⁵¹ Yücel ve Sevim, a.g.e., s. 172.

¹⁵² Tansel, a.g.e., s. 289.

¹⁵³ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 170.

¹⁵⁴ Yücel ve Sevim, a.g.e., s. 172, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 173.

Mehmed Paşa deyim yerindeyse İstanbul'un intikamını almaktaydı.¹⁵⁵ Rum Mehmed Paşa, Karamanoğulları'nın şikâyetleri ve düşmanca tutumları arasında, yazın Bulgar Dağına çıkan ve kışın Çukurova'da yaşayan ve Karamanoğulları'na yardımda bulunan Varsaklar'ın üzerine yürüyerek, onlardan bir kısmını öldürmüştü de Varsak beylerinden Uyuz Beyin pususuna düşerek mağlup oldu. Bu mağlubiyet Pir Ahmet Bey ile kardeşleri Karaman ve Kasım Beylerin tekrar harekete geçmesine sebep olmuştur.¹⁵⁶

Kasım Bey, emrindeki beş bin kişilik bir kuvvetle Ankara ve çevresinde talana başlayarak köyleri yakıp ve yıkmıştı. Bunun üzerine Bolu Sancakbeyi Piri Bey ile Ankara Sancakbeyi Küçük Sinan Bey ve Ankara Kadısı Emre Çelebi toplayabildikleri kuvvetlerle Kasım Beye karşı mücadeleye girmişlerse de Kasım Beyin kurduğu bir pusuya düşerek bozguna uğramışlardı. Padişah Ağrıboz seferinden döner dönmez¹⁵⁷ Turgutoğlu ve Adalıoğlu ile birlikte hareket eden Pir Ahmet ve Kasım Beylerin üzerine İshak Paşayı gönderdi.¹⁵⁸ Fatih İshak Paşaya bu görevi verirken “*Sen git! Karamanoğlu'nun memleketten çıkar. Bu uğursuz Rum gitti. Karaman'da hayli kötülükler etmiş. Şimdi sen git. Karaman'ın bozguncularını çıkar.*”¹⁵⁹ Diyerek Rum Mehmed Paşanın hatasını ortaya koyuyor ve başarısızlığını kabul ediyordu. 1470 senesinde emrindeki kalabalık bir kuvvetle Karamanoğulları topraklarına İshak Paşanın girdiğini öğrenen Pir Ahmed Bey, önce İçel'e varmış ve oradan da Uzun Hasan'a sığınmıştır.¹⁶⁰ Kasım Bey ise önce sarp dağlara çekilerek yardım gelmesini beklemişse de sonunda oda Uzun Hasan'a sığınma yolunu tercih etmiştir.¹⁶¹

Karaman taht mücadelesinde Uzun Hasan, Pir Mehmed Beye karşı İshak Beye yardımda bulunmuştu. Hatta bir ara İshak Beyin Karaman tahtına

¹⁵⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 170.

¹⁵⁶ Tansel, a.g.e., s. 290.

¹⁵⁷ Tansel, a.g.e., s. 291.

¹⁵⁸ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 173.

¹⁵⁹ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 173.

¹⁶⁰ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 321, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 174, Tansel, a.g.e., s. 290.

¹⁶¹ Yücel ve Sevim, a.g.e., s. 172.

oturmasını sağlamıştı. Osmanlı yardımıyla Karaman topraklarının idaresini ele geçiren Pir Ahmet Bey, sonraları Osmanlıyla olan bağlılığına aykırı hareket etmiş; bunun üzerine Osmanlı Devleti'nin gönderdiği kuvvetler karşısında başarılı olamayacağını anlayarak bölgeyi ve yönetimi terk etmişti.

Rum Mehmed Paşanın bölge halkının hoşnut olmayacağı bir takım faaliyetlerde bulunması ve akabinde Varsak Beylerinden Uyuz Beye mağlup olması üzerine, Karamanoğulları Beyleri tekrar harekete geçmişlerse de bir varlık gösterememişlerdir. Bunlardan birisi olan Pir Ahmed Bey, İshak Paşanın bölgeye geldiğini öğrenince bu defa da Uzun Hasan'a sığınmayı tercih etmişti.

Görülüyor ki Karamanoğulları taht mücadelesinde, Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti açısından, yönetimde kimin bulunması pek önemli değil. Akkoyunlu Devleti, Karaman topraklarını Osmanlı'nın eline geçmesini önlemek adına her türlü girişime destek veriyordu. Çünkü bu bölge Anadolu'ya hâkim olmak noktasında önemli bir konuma sahip idi. Bu nedenle de Osmanlı ile Akkoyunlular bölgeye hâkim olma düşüncesiyle gelişmeleri kendi lehlerine kullanmaya çalışmaları kaçınılmaz olmaktaydı.

Pir Ahmed Bey ve Kasım Bey'e Akkoyunlu Devleti kucak açarken diğer taraftan da Osmanlı Devleti kendilerine tabi olmak isteyen, Karaman Beye sahip çıkmış ve ona Çermen sancağını vermişti.¹⁶²

Osmanlı Devleti Karamanoğulları'nın geri kalan diğer yurtlarını ele geçirmek için Gedik Ahmed Paşaya emir vermişti. O da öncelikle Memluklerin himayesi altında bulunan Alâiyye Beyliğini ortadan kaldırdı. Çünkü Karamanoğulları topraklarının muhafazası için buranın alınması gerekiyordu. Alaiyye Beyliği'nin halkı da savaştan yana değildi. Bu nedenle

¹⁶² Tansel, a.g.e., s. 291.

burası bir direniş olmadan teslim alındı.¹⁶³ Sonra Gedik Ahmet Paşa, Karamanoğulları'ndan İshak Beyin oğlunun, amcalarına karşı savunduğu Silifke üzerine yürüdü. Bunu öğrenen İshak Beyin oğlu bölgeyi teslim etmek ve Osmanlı padişahına tabii olmak istediğini bildirince Gedik Ahmed Paşa Silifke şehrini savaşımsızın teslim aldı.¹⁶⁴

Bu tarihlerde Uzun Hasan, Fatih'le ciddi bir çarpışmayı göze alamamış olacak ki, annesi vasıtasıyla kendisine sığınmış olan Karamanoğullarının affedilmesini istemişti. Ayrıca Fatih'e yolladığı mektupta Karamanoğullarının, *“bir mülteci olduğunu ve Uzun Hasan'ın onları bu bakımdan kabul ettiğini, yakın akrabaya, şefkat ve merhamet etmenin Allah'ın emri olduğunu* hatırlatılarak, aradaki gerginliğin yumuşatılmasını sağlamaya çalışmıştı.”¹⁶⁵

Uzun Hasan, Gürcistan seferiyle meşgul olduğu sırada, ilk defa 1470 yılında Karamanoğullarına Zeynel Bey komutasında 30.000 atlı ile fiili bir yardımda bulunmuşsa da bu katkısına rağmen bir başarı sağlanamamıştı. Uzun Hasan Karamanoğullarına yardımda bulunmaktan vazgeçmemiş olacak ki, bu defa da Pir Ahmed Bey ile Kasım Beye Bektaş Oğlu Ömer Bey komutasında 30.000 kişilik ikinci bir kuvvetle yardımda bulundu.¹⁶⁶ Pir Ahmed Bey ve Kasım Bey komutasındaki ordu Karaman'a doğru hareket ederken önce Tokat şehrini harap etmişlerdi. Diğer taraftan Uzun Hasan'ın amcazadesi Yusufça Mirza emrindeki 20.000 kişilik bir kuvvetle Karamana girdi.¹⁶⁷

Bu kuvvetler, Kayseri'den başlayarak Karaman ve Hamideli'ni ele geçirdiler. Karaman valisi olan Şehzade Mustafa bunun üzerine Konya'yı terk ederek, Afyona çekildi. Bu olay üzerine İshak Paşanın yerine Mahmut Paşa

¹⁶³ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 176.

¹⁶⁴ Tansel, a.g.e., s. 292.

¹⁶⁵ Tansel, a.g.e., s. 293.

¹⁶⁶ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 323, Uzunçarşılı, a.g.e., II, s. 93.

¹⁶⁷ Tansel, a.g.e., s. 294, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 323.

ikinci kez vezir-i âzamliğa atandı.¹⁶⁸ Kış mevsimi olması dolayısıyla sefere çıkılmayıp hazırlık yapıldı. Ayrıca Anadolu Beylerbeyi olan Davud Paşa, kuvvetleriyle birlikte Şehzade Mustafa'ya destek olması için bölgeye gönderildi. Bu arada Yusufça Mirza, Karamanoğulları'yla birlikte, Karaman ilini aldıktan sonra Akşehir'e oradan da Karamuk (Bolvadin)'dan geçip Beyşehir yörelerindeki Kireli'ne gelmiş ve burada Şehzâde Mustafa emrindeki orduyla karşılaşmıştı. İki taraf arasında yapılan savaşta Akkoyunlu kuvvetleri, ağır bir bozguna uğramış ve Yusufça Mirza da yakalanmıştı.¹⁶⁹ Osmanlı kuvvetleri bu çarpışmada üstün gelmişseler de Karaman meselesini tam olarak çözememişlerdi. Çünkü bölge halkının da desteğiyle Karamanoğulları'ndan Pir Ahmet Bey ile Kasım Bey Osmanlı kuvvetlerinden kaçmayı da başarmışlardır. Bunlardan Pir Ahmed, tekrar Uzun Hasan'a iltica ederken, Kasım Bey ise İçel'e gelerek orada hâkimiyet kurdu.¹⁷⁰ Pir Ahmed Beyin karısı ile kızını ve oğlunu İstanbul'a getirdikten sonra Fatih tarafından bölgeye tekrar gönderilen Gedik Ahmed Paşa İçel üzerine yürümüş ve buraları tekrar işgal etmek zorunda kalmıştı. Bununla beraber Kasım Bey yine ele geçirilemedi.

Karamanoğulları ile Uzun Hasan'ın, Karaman topraklarına sahip olma mücadelesindeki ısrarları, Otlukbeli Savaşı'nın önemli bir sebebi olmuştu. Uzun Hasan bu savaştan yenik ayrılması neticesinde bu savaşın meydana gelmesinin sebebi olarak gördüğü Pir Ahmed Bey ile Kasım Bey'e bir daha yüz vermemiştir. Bunun üzerine iki kardeş anlaşarak İçel'e gelmişler ve Osmanlı'ya karşı birlikte hareket etmişlerdir. Ancak bu birliktelik ciddi bir sonuç vermemiş ve Karaman oğulları meselesi, Fatih'ten sonra II. Bayezid döneminde tamamen son bulmuştur.

¹⁶⁸ Yücel ve Sevim, a.g.e., s. 174.

¹⁶⁹ Yücel ve Sevim, a.g.e., s. 174.

¹⁷⁰ Tansel, a.g.e., s. 296, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 325.

V. OTLUKBELİ SAVAŞI

A. Otlukbeli Savaşı'na Doğru:

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında artık bir savaş kaçınılmaz olmaktaydı. Her iki devletin de ciddi bir karşılaşma için pek çok sebepleri bulunmaktaydı. Akkoyunlu Devleti doğu sınırları üzerinde Osmanlı Devletini sürekli tehdit eden önemli bir güç olma vasfını hala canlı bir şekilde sürdürmekte ve bu Osmanlı tarafından hal edilmesi gereken önemli bir sorundu. Uzun Hasan Fırat havalisinden Maverâünnehr'e kadar uzanan sahada büyük ve kuvvetli bir devlet oluşturmuştu. Topraklarının genişlemesiyle birlikte kendisi bir cihangir olmak sevdasına kapılmıştı.¹⁷¹ Bu sevdasını gerçekleştirebilmek için önünde önemli bir engel bulunmaktaydı. Bu engel bu dönemin en güçlü imparatorluğu olan Osmanlı Devleti idi. Ancak Osmanlı Devleti, Uzun Hasan'ın mağlup ettiği devletlerle kıyaslanamayacak derecede güçlü ve kuvvetli idi. Bunun için Uzun Hasan, Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak için her türlü çareye başvurmakta sakınca görmeyecektir.

Bu amaçla Fatih'in Trabzon seferi öncesi Trabzon'la bir ittifak yapmış, ortak düşman olarak gördükleri Osmanlı'ya karşı Venedik'le bir ittifak oluşturmak için elçiler vasıtasıyla görüşmelerde bulunmuştur. Osmanlı Devleti ile anlaşmazlığa düşen İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Beyi ve Karaman oğullarından İshak Beyi, Pir Ahmed Beyi ve Kasım Beyi himaye etmekte bir sakınca görmemiştir.

¹⁷¹ Tansel, a.g.e., s. 299, Yınanç, a.g.e., s. 198.

Kısaca Osmanlılarla muhalefete düşen bir kuvvet Uzun Hasan'ın dostu olmaktaydı. Daha da ileri giden Uzun Hasan gücünü ve kuvvetini Osmanlı'ya göstermekten çekinmemiş ve Osmanlı padişahına kendi üstünlüklerini belirten bir mektubun yazılmasında etkili olmuştur. Hamza Bey¹⁷² adına yazılan bu mektupta yazar, Müslümanlar arasında bir fitne ve fesadın çıkmasını arzu etmediğini de belirterek sözlerini şöyle sürdürüyordu:

“Uzun Hasan'ı olanca şevket ve haşmetiyle Emir Timur'a nisbet etmeyiniz ve o Padişah'ın Emir Timur'a nispetle olan üstünlüğünü gösteren aşağıdaki mukayeseyi okuyunuz diyordu:

“a) Uzun Hasan'ın ahvalinin ayetlere uygun olması ve hadiselerle müeyyet bulunması. Timurlenk böyle bir mazhariyete malik değildi. b) Timurlenk Alıcak Kalesini bizzat kuşattığı halde alamadı. Hâlbuki Uzun Hasan'ın adamlarından birisi bunu Allah'ın lûtfu ile bir günde almaya muvaffak oldu. c) Timur'un yüzü pek soğuktu, halk ondan nefret ederdi. Hâlbuki Uzun Hasan böyle değildir. d) Timur'un halkın çoluğuna, çocuğuna, ırzına ve malına düşkünlük gösterdiği pek çok defa görülmüştür. Buna karşılık Uzun Hasan'ın birçok savaşlarında kimsenin ırzına ve malına el sürülmedi; tersine olarak bunlara karşı büyük bir saygı gösterildi. e) Timur bir kuyumcunun oğludur; Uzun Hasan ise yüksek bir soydandır, hasep ve nesebinde padişahlık olan Uzun Hasan, huzuruna gelenlere değerlerine göre şefkat ve merhamet gösterir. f) Timur'un yoksulların hakkını tanımamasına karşılık, Uzun Hasan buna da riayet ederdi. g) Uzun Hasan, Hüdavendigâr oğlu, Karamanoğlu, İsfendiyaroğlu, Germiyan oğlu, Dukadiroğulları, İnaloğlu, Bozca Beyleri, Bazarlı Beyoğlu, Tozanoğullarının maddi ve manevi yardımlarına sahiptir. Hâlbuki Timurlenk bunların çoğundan mahrumdu h) Timur'un memleketi, Semerkent ve Maverâünnehir'den ibaret olmasına mukabil Uzun Hasan'ın memleketi “Sema”(?) ülkesine bitişiktir. i) Uzun Hasan Acem ve Arap Irakı'nı, Azerbaycan'ı Faris ve Kirman'ı nüfuzu altına aldığı halde Timurlenk buna Muktedir olamamıştı.”¹⁷³

¹⁷² Tansel, adına mektup yazılan Hamza Beyin, Şarapdar Hamza Bey olabileğini belirtmektedir. Bkz. Tansel, a.g.e., s. 301.

¹⁷³ Tansel, a.g.e., s. 302.

Mektubu yazan Uzun Hasan'la Fatih arasında babadan, dededen bir düşmanlık bulunmadığını ve şimdiki düşmanlıklarının da önlenemeyecek bir durumda olmadığını ve aradaki fesadın artık kalkması lazım geldiğini belirtiyordu.¹⁷⁴ Bu mektupta her ne kadar iki devlet arasındaki dargınlığın bir son bulması istense de Timur-Uzun Hasan mukayesesine bakılırsa Fatih'e deyim yerinde ise bir gözdağı verilmek istenmekteydi. Ayrıca, Uzun Hasan'ın hala Osmanlı Devleti ile ciddi bir çarpışmayı göze alacak durumda bulunmadığı da görülmektedir.

Uzun Hasan'ın Osmanlı aleyhine bir takım girişimlerde bulunması, batılı devletlerle ittifak görüşmelerini sürdürmesi ve Osmanlı'yı bu noktada ortak düşman gibi görmesi onun Fatih'le bir savaşı nihayetle göze aldığını göstermektedir. Ancak Uzun Hasan'ın Osmanlı'ya karşı sürdürdüğü siyasi faaliyetleri ile askeri hazırlıklarını tamamlamadan, bir savaşa girişmeyi düşünmediği de bir gerçektir. Çünkü Fatih batıda seferlerle meşgul olmasına rağmen böyle bir girişimde bulunmadı. Ancak, Venedik'le yürüttüğü ittifak görüşmelerinde belli bir mesafe katetmiş olmasının da etkisiyle Osmanlı'ya karşı sert tavrını ortaya koymaya başlamıştı. Yani ittifak çemberini tamamlayıp, kendini kat'i derecede kuvvetli sanmaya başladıktan sonra birden cüretkâr bir hal almış ve bunun akabinde Karaman meselesine müdahalede bulunmuştu.¹⁷⁵ Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti'ni Otlukbeli gibi bir savaşa sürükleyen Karaman meselesinin hatırlanması ve diğer sebeplerin bilinmesi bu nokta da faydalı olacaktır.

¹⁷⁴ Tansel, a.g.e., s. 302.

¹⁷⁵ Tansel, a.g.e., s. 303.

B. Otlukbeli Savaşının Meydana Gelmesinde Etkili Olan Sebepler:

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında meydana gelmiş olan bu savaşın sebebini pek çok nedenlerle açıklamak mümkündür. Osmanlı Devleti Fatih'in İstanbul'u fethetmesi ve batıda gerçekleştirdiği pek çok başarı sayesinde büyük bir imparatorluk noktasına geldi. Osmanlı Devleti'nin hem batıdan hem de doğudan güvenliğinin tam olarak sağlanması gerekmektedir. Ayrıca Ankara Savaşı'nın kaybedilmesiyle hız kaybetmiş olan Anadolu birliğini oluşturma fikri, Fatih'inde üzerinde durduğu önemli bir konuydu. Anadolu birliğinin sağlanması için bu bölgede önemli bir güç haline gelmiş olan Akkoyunlularla mücadeleyle girişmek kaçınılmaz bir durumdu.

Akkoyunlu Devleti Kara Yülük Osman döneminde bir imparatorluk haline gelmişti. Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasındaki ilk ciddi ayrılık ve düşmanlık da, Akkoyunlu Reisi Kara Yülük Osman'ın Sivas ve Kayseri bölgelerinin hâkimi Kadı Burhaneddin'i öldürmesi ve sonrasında Sivas'ı almaya çalışmasıyla yaşanmıştı.¹⁷⁶ Çünkü Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid, Sivas halkının yardım talebine bölgeye ordu göndermekle karşılık vermişti bu da iki devletin bir şekilde karşı karşıya gelmesi anlamını taşımaktadır.

Otlukbeli Savaşı'nın tarihi sebepleri arasında kara Yülük Osman önderliğindeki Akkoyunluların, Yıldırım Bayezid komutasındaki Osmanlı ordusuna karşı, Ankara Savaşı'nda Timur'un ordusunda öncü bir kuvvet olarak yer almasıdır. Ankara Savaşı'nda Osmanlı ordusu, mağlup olmuştu. Bu mağlubiyette Timur'un yanında yer alan Akkoyunluların da elbette ciddi bir katkısı olmuştu.

¹⁷⁶ Hinz, a.g.e., s. 50.

1402 yılında Osmanlı Devleti'nin Timur karşısında aldığı bu mağlubiyet unutulacak gibi değildi. Osmanlı Devleti'nin, Anadolu birliğini sağlama fikri gerçekleşmemiş, batıdaki fetihler yavaşlamış; diğer taraftan devlet, bir taht mücadelesi yaşamak zorunda kalmıştı. Dolayısıyla bu mağlubiyetin sonraki Osmanlı padişahları tarafından da unutulması mümkün değildi. Akkoyunlu Devleti de Osmanlı'nın Timur karşısında aldığı bu yenilgiyi hatırlatmaktan da geri durmamıştır. Hamza Bey adına yazılmış olmakla beraber, Uzun Hasan'ın da yazılmasında etkili olduğu düşünülen ve daha öncede metnini verdiğimiz mektupta Uzun Hasan ile Timur karşılaştırılması yapılmaktaydı. Bu mektupta Osmanlı padişahına Uzun Hasan'ın Timur'dan daha güçlü bir imparator olduğu hatırlatılarak iki imparator arasında meydana gelecek olan bir savaşta kimin kazanabileceği adeta hatırlatılmaya çalışılmaktadır.

Uzun Hasan ile Fatih arasındaki ilk ciddi rekabet Trabzon üzerinde yaşanmıştı. Trabzon Rum İmparatorluğu, Osmanlı tehlikesi karşısında Akkoyunluların desteğine sahip olmak için yeni bir akrabalık tesis etmiş ve bu sayede Uzun Hasan ile bir ittifak oluşturabilmişti. Uzun Hasan bu dönemde kendisini çok güçlü hissetmemiş olacak ki, Osmanlı Devleti'nin Trabzon seferini önlemek için diplomatik temaslarda bulunmuş ve bu amaçla annesi Sare Hatunu elçi olarak Osmanlı sarayına göndermişti. Bu teşebbüslerine rağmen Uzun Hasan Osmanlı kuvvetlerinin Trabzon'u ele geçirmelerine sadece seyirci kalmıştı. Böylelikle Fatih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan arasındaki mücadelenin birinci safhası Trabzon İmparatorluğu'nun ortadan kaldırılmasıyla Fatih lehine neticelenmiş oluyordu.¹⁷⁷

Osmanlı Devleti'ni, Akkoyunlularla büyük bir savaşın eşiğine getirecek olan önemli bir sebebin de Venedik, Akkoyunlu ve Karamanoğlu arasında kurulmaya çalışılan ittifakın olduğu söylenebilir. Ayrıca Uzun Hasan'ın daha

¹⁷⁷ Turan, a.g.e., s. 67.

önce fethine engel olamadığı Trabzon'u, Otlukbeli öncesi Fatih'ten istemesi de artık bir savaşın kaçınılmaz olduğunu gösteriyordu.

Osmanlı Devleti'nin Karadeniz çevresinde bulunan yerleri ve özellikle de Trabzon'u fethetmesi Akkoyunlu Devleti'nde ve Hristiyan batılı devletlerde bir kaygı ve korku meydana getirmişti. Özellikle Venedikliler Osmanlı Devleti'nin ilerlemesinden ciddi bir endişe taşımaktaydı. Onlara göre Osmanlı ilerleyişinin durdurulması için ciddi adımlar atmak gerekiyordu. Tek bir cepheden Osmanlı Devleti'ni durdurmanın güç olacağı düşüncesinden hareketle Osmanlı Devleti'ni doğudan kuşatacak başka devletlerle ittifaklar oluşturmak için temaslara başlamayı uygun bulan Venedik, bu dönemde, gittikçe önemli bir güç haline gelen Akkoyunlular ile bölgenin diğer önemli bir gücünü oluşturan Karamanoğulları'na ittifak teklifinde bulunacaktır.

Venedik'le Karamanoğlu İbrahim Bey arasında, daha İstanbul'un fethinden önce yapılan bir ticaret antlaşmasıyla sıkı bir dostluk kurulmuş hatta bundan daha ileri gidilerek müşterek düşman kabul edilen Fatih Mehmed'e karşı birlikte hareket etmek hususunda ilk ciddi adım atılmıştı. İbrahim Bey Konya'ya gelen Venedik elçisi Giovanni Mocenigo'ya verdiği 12 Şubat 1453 tarihli ahitnameyle Venedik'e pek çok imtiyazlar tanımaktaydı.

Venedik'le Karamanoğulları arasında oluşturulan bu ittifak, İstanbul'un fethedilmesiyle daha baştan sonuçsuz kalmıştı. Çünkü Venedik Osmanlı Devleti'nin gücünü böylelikle görmüş olmakta ve bu nedenle kendisini Osmanlı ile antlaşma yapmak zorunda hissetmişti. Ne var ki Venedik, Mora'daki Türk kuvvetlerinin kendilerine ait Argos'u 3 Nisan 1463'de zaptetmesi üzerine büyük bir çoğunlukla Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girme kararını verdi.¹⁷⁸ Bu kararı üzerine Osmanlı ile savaşa girmiş olan Venedik'in ittifak çalışmalarına hız vermesi zorunluydu. Çünkü tek başına Osmanlı Devleti ile baş edebilecek bir güce sahip değildi. Bunun için Fatih'e

¹⁷⁸ Turan, a.g.e., s. 70.

müşterek düşman gözü ile bakan İbrahim Bey nezninde yeniden ittifak teşebbüsüne geçmek gerekliydi. Şayet Karamanoğulları ve ondan sonra doğuda büyük bir güç haline gelmiş olan Uzun Hasan da, Osmanlılara karşı kurulacak olan bu ittifaka dâhil olacak olurlarsa, bu sadece müttefiklerin sayısı ve kuvvetini artırmakla kalmayacak, daha önemlisi, Osmanlı padişahı iki savaş arasında kalacak ve Osmanlı Devleti'ni arkadan vurma imkânı elde edilmiş olacaktı. Nitekim daha bir kaç yıl önce Papa II. Pius, oluşturmaya çalıştığı ittifak için İbrahim Beye de müracaat etmiş ve 16 Ekim 1459'da kendisine gönderilen bir mektupta daha önceden III. Calixtus'a vermiş olduğu sözü hatırlatarak, kendisinden müşterek düşman için 40.000 kişilik bir kuvvet hazırlamasını istemişti.¹⁷⁹

Bütün bu gelişmelerden sonra Venedik Senatosu 2 Aralık 1463'te Karamanoğlu İbrahim Bey ile Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a ittifak teklifinde bulunmayı kararlaştırmış, bu karar üzerine Andrea Cornaro, Uzun Hasan'ın yanına varmak üzere Lozaro Quirini'yi yola çıkarırken kendisi de Karaman'a geçerek, İbrahim Bey ile bir ittifak yapmayı başarmıştı.¹⁸⁰

İbrahim Beyin ölümünden sonra Venedik bu defa Karaman tahtına oturan İshak Beye daha önce babası ile yapılmış olan ittifakı yeniden geçerli hale getirmek için elçi göndermeye karar verdi. Bu teşebbüsler olumlu neticelenmiş olacak ki İshak Bey Venedik Senatosu'nun 15 Şubat 1464 tarihli kararı gereğince kendisine gönderilen ulak'a karşılık olarak, ittifak görüşmelerini yürüten Andrea Cornaro nezdinde elçiler gönderip yardım talebinde bulunmuştur. Bu amaçla İshak Bey ittifak için Rodos'a elçiler yollamış ve bu elçilerle Andera Cornaro arasında yapılan, müzakerelerde, Karaman ordusu ile işbirliği yapmak üzere, istenildiği zaman Türk sahillerine 7 Venedik kadırgasının gönderilmesi noktasında yeni bir antlaşma imzalamıştı.¹⁸¹

¹⁷⁹ Turan, a.g.e., s. 73.

¹⁸⁰ Turan, a.g.e., s. 74.

¹⁸¹ Turan, a.g.e., s. 78.

Venedik Karamanoğulları'ndan İshak Beyle ittifak oluşturmaya çalışırken diğer taraftan Uzun Hasan ile de görüşmelerini sürdürmüştür. Uzun Hasan da Venedik'in kendisine teklif ettiği ittifakı gerçekleştirmek için Kâtip Mehmed adındaki elçisi Doc Cristoforo Moro'ya hitaben yazdığı bir mektupla 13 Mayıs 1464 de Venedik'e vardı. Akkoyunlu elçisi, efendisi Uzun Hasan'ın 60.000 süvariden oluşan bir kuvvetle gelecek baharda Osmanlı'ya karşı harekete geçeceğini ve Gelibolu Boğazı sahillerine varacağını söyleyerek bu sayede Venedik donanmasının da İstanbul'a kadar ilerleyebileceğine işaret ederken diğer taraftan Uzun Hasan'ın Venedik Cumhuriyeti'nin iştiraki olmaksızın, Osmanlı ile asla tek başına bir barış yapmayacağına söz vererek Venedik Senatosu'nun da aynı teminatta bulunmasını istiyordu.

Venedik Senatosu, Karamanoğlu İshak Bey ile yapılan görüşmelerin henüz tam olarak neticelenmemiş olması ve Papa II. Pius'un ölümü nedeniyle Uzun Hasan'a verilecek cevabı geciktirmişse de, 26 Eylül 1464'de Uzun Hasan ile ittifak yapılmasına dair Venedik Senatosu'nun aldığı kararı bildirmek için Uzun Hasan'a Doc Cristoforo Moro tarafından bir mektup yazılmasına karar vermişti.

Akkoyunlular ile Venedikliler arasında oluşturulmaya çalışılan bu ittifakı daha güçlendirmek ve zamanla ortaya çıkan gelişmeler karşısında birbirlerini bilgilendirmek için karşılıklı elçiler gönderilmesine devam edilmiş, bu amaçla Uzun Hasan aslen Ermeni olan Murad'ı kendi adına elçi olarak Venedik'e göndermeyi uygun bulmuştu.¹⁸² 1471 yılı şubatında Venedik'e ulaşan elçi Murad'ın taşıdığı mektupta Uzun Hasan şöyle diyordu:

“...Osmanlı Türklerinin oğlundan, Mehmed Beyden başka bir düşmanımız, yolumun üstünde başka bir mânia yoktur. O da yenilmeyecek, mülkünden ve saltanatından atılmayacak bir şey değildir. Biz sizinle ciddi ve iyi bir işbirliği yapıp sizin donanmanız denizden, benim çok kuvvetli ordumuz

¹⁸² Turan, a.g.e., s. 91.

*da karadan hareket edince Osmanlıoğlu Anadolu ve Avrupa'daki bütün topraklarından mahrum olacaktır.*¹⁸³

Fatih'in bütün bu gelişmelerden habersiz olması elbette mümkün değildir. Ancak Fatih Uzun Hasan'ın ciddi bir hareketi olmadan harekete geçmeyi düşünmüyordu. Aslında Osmanlı Devleti'nin ve Fatih'in Akkoyunlular hakkında çok da kötü niyetleri yoktu. Fatih, Koyulhisar'ı aldıktan sonra, elinde çok güçlü bir ordu bulunmasına karşın Akkoyunluları bırakıp, Trabzon'a dönmesi bunu göstermektedir. Ancak Uzun Hasan'ın Osmanlı'dan rahatsız olduğu ve onun sahip olduğu topraklara göz diktiği aşikârdı. Fatihle ilk ciddi rekabetinde Trabzon'u kaybetmişse de bu defa ikinci bir rekabet sahası olarak Karamanoğulları topraklarını seçmiş bulunuyordu. Böylelikle Uzun Hasan Karamanoğullarını himaye etmekle Osmanlılarla kati bir mücadeleye karar vermiş oluyordu.¹⁸⁴

Karamanoğulları Beyliği'nin bizzat kendisi, Osmanlı Devleti'ni Anadolu'da sıkıntıya sokan önemli bir beylikti. Bu Beylik Osmanlı'ya karşı düşmanca tutumunu Fatih'in Osmanlı tahtına geçtiği yılda Anadolu'da Osmanlı'ya karşı bir isyan hareketini başlatmakla da sürdürdü.¹⁸⁵ Osmanlı kuvvetlerinin etkin mücadelesi karşısında tutunamayan İbrahim Bey, barış talebinde bulunmuştu. Osmanlı Devlet adamlarının da desteğiyle Osmanlı ile Karamanoğlu arasında bir barış sağlanmıştı.

İbrahim Bey Osmanlı'ya karşı düşmanca tutumunu, Osmanlıya karşı Venedik'le bir ittifak oluşturmak suretiyle devam ettirmişse de Osmanlı'ya karşı başka ciddi bir faaliyette bulunmamıştı. Öyle ki, Osmanlı ile herhangi bir konuda ihtilafa düşmekten çekinerek, Fatih'in Trabzon ve Kastamonu seferlerinde oğlu komutasında asker dahi göndermişti.¹⁸⁶

¹⁸³ Turan, a.g.e., s. 91.

¹⁸⁴ Woods, a.g.e., s. 51.

¹⁸⁵ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 136, Neşri, a.g.e., II, s. 685, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 259.

¹⁸⁶ Tekindağ, a.g.e., s. 326.

İbrahim Beyin 1464 yılında ölümünden önce, yerine İshak Beyi tayin etmesi ve akabinde ölümü üzerine bir taht mücadelesine sahne olan Karamanoğulları, Osmanlılar ile Akkoyunlular arasındaki ihtilafın derinleşmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Karamanoğlu İbrahim Beyin vefatı sırasında yedi oğlu bulunuyordu. İshak, Pir Ahmed, Kasım, Alâeddin, Karaman, Nure Sofu ve Süleyman adını taşıyan bu şehzadelerden, İshak bir cariyeden, diğerleri ise Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Sultan Hatundan doğmuştu.¹⁸⁷ İbrahim Bey daha sağlığında iken yerine İshak Beyin geçmesini istedi. Neşri, bu durumu İshak Beyin diğerlerinden büyük olması ve Osmanlı ile bir akrabalık bağının bulunmaması gibi sebepler ile açıklamaktadır.¹⁸⁸ İbrahim Beyin tercihini İshak Beyden yana kullanması diğer kardeşlerinin tepkisine sebep oldu ve daha babalarının sağlığında iken iktidar mücadelesine giriştiler. İshak Beyin karşısında olanlar bir araya gelerek Konya'da bir isyan hareketi başlatarak, babalarını şehirden uzaklaştırdılar. İbrahim Bey bu olaydan kısa bir süre sonra vefat edince¹⁸⁹ Karaman ülkesi bir müddet karışıklık içinde kalmış ve şehzade kavgalarına sahne olmuştu.

Böylelikle jeopolitik bakımdan önemli olan Karaman'da siyasi birliğin bozulması, muhtelif bakımlardan bu bölge ile ilgilenen devletlerin ve hükümdarların harekete geçmesine sebep oldu.

Osmanlı ve Akkoyunlu Devletini, Karaman ülkesiyle ilgilenmeye sevk edecek pek çok sebepler bulunmaktaydı. Bu sebepleri Adnan Sadık Erzi şöyle açıklamaktadır:

a. *“Tâ kuruluş devrinden itibaren Osmanlılara karşı hasmâne bir siyaset güden Karaman-oğulları muhtelif askerî ve siyasî teşebbüsleriyle, Osmanlı Devleti için Anadolu'da büyük bir tehlike*

¹⁸⁷ Erzi, a.g.m., s. 24, Neşri, a.g.e., II, s. 771.

¹⁸⁸ Neşri, a.g.e., II, s. 773.

¹⁸⁹ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 310.

teşkil etmişlerdi. Bunu yakından bilen ve daha ilk saltanatı sırasında Osmanlı orduları, Rumeli serhadlerinde meşgul iken devleti arkadan vurmak için İbrahim Beyin giriştiği hareketlere şahit olan hiç şüphesiz yine bu hükümdarın kendisi aleyhinde Garp devletleriyle yaptığı anlaşma ve ittifak teşebbüslerinden haberdar olan Fatih Sultan Mehmed, Anadolu hegemonyasını oluşmasını ele geçirmesine sed çekmeğe çalışan Karaman hânedanının müsait ilk fırsatta ortadan kaldırmak isteyecekti. İbrahim Beyin ölümü ve Karaman'da çıkan karışıklıklarla bu fırsat zuhur etmiş oluyordu.

b. Güney ve Doğu Anadolu'ya giden ve önemli ticaret yolları üzerinde bulunan Karaman'ı ele geçirmek ve bu bölgede başka devletlerin hâkimiyet tesis etmesini engellemek, Doğu'ya yönelik fetih politikası olan Fatih'in batıda fetihler gerçekleştirirken arkasını emniyete alması bir zorunluluk idi.

*c. Karaman'ın Anadolu hâkimiyetini sağlamak noktasında önemli bir üs olması Osmanlı padişahının farkında olduğu bir durum idi.*¹⁹⁰

Osmanlı Devleti, bu ve benzeri sebeplerle Karaman ile ilgilenmeyi önemsemiş ve Karaman taht mücadelesinde ilk zamanlarından itibaren etkin bir rol oynamaya çalışmıştır. Osmanlı bu şekilde hareket ederken, bölgenin diğer önemli bir gücü konumunda bulunan Akkoyunlu Devleti ve onun lideri Uzun Hasan da Karaman meselesine kayıtsız kalamazdı. Karaman toprakları, Osmanlı için önemli olduğu kadar, Akkoyunlu için de büyük önem arz etmekteydi. Karamanoğlu İbrahim Beyin vefatı sırasında, henüz doğrudan doğruya Fatih'in karşısına çıkabilecek bir durumda olmayan Uzun Hasan'ı doğu yapacağı muazzam bir mücadele bekliyordu. Karakoyunlular'la yani onun lideri Cihanşah'la eninde sonunda yapılacak olan bir ölüm kalım mücadelesinde başarılı olabilmesi için, Uzun Hasan'ın ülkesini batı yönünden emniyet altına alması gerekiyordu. Trabzon'un Osmanlılar tarafından fethi,

¹⁹⁰ Erzi, a.g.m., s. 206- 207.

onun kuzey yönünü nispeten tehlikeye sokmuştu. Karaman'ın kaybı ve Osmanlılar tarafından ele geçirilmesi daha tehlikeli olabilirdi. Hem bu sebeple, hem de Fatih'in rakibi olarak Anadolu hegemonyasında söz sahibi olmak emelini güttüğü için Uzun Hasan'ın Karaman'a nüfuz etmesi ve hiç olmazsa bu ülkede kendine taraftar tampon bir devletin bulunmasını istemesi tabii idi.¹⁹¹

İşte bu sebepler dolayısıyla, Osmanlılar ve Akkoyunlular arasında Trabzon sebebiyle yaşanmış olan rekabetin ikinci sayfası yaşanacaktır. Uzun sürecek olan bu mücadele Karaman tahtından uzaklaştırılan İshak Beyin tahtını yeniden ele geçirmek istemesiyle rekabet hız kazanmış olacaktır. Osmanlı kaynaklarına göre; İshak Bey, kardeşi elinden Karaman tahtını kurtarmak için Uzun Hasan'a müracaat etmiş ve hatta bunun karşılığında mücadelenin her safhası için maddi destek vaadinde bulunmuştu.¹⁹² Uzun Hasan bu istek üzerine Karamanoğulları topraklarına yürümek üzere Erzincan yolundan Sivas'a geldi; İshak Bey burada Akkoyunlu ordusuna katılmış, oluşturulan bu büyük gücü alıp Karaman'a götürmüştür. Pir Ahmed, İshak Bey'e ve Uzun Hasan'a karşı koyamayacağını anlayınca, ülkesini terk ederek Osmanlı sultanına sığındı.¹⁹³

Hoca Sadeddin ve Neşri gibi Osmanlı tarihçileri Uzun Hasan'ın Karaman'a müdahalesini İshak Beyin isteği üzerine gerçekleştiğini ifade ederken, Akkoyunluların resmi tarihi niteliğinde olan Kitab-ı Diyarıbekriyye'de bu müdahale başka bir sebebe bağlanmaktadır. Şöyle ki, Uzun Hasan'ın sevenlerinden ve taraftarlarından olan İbrahim Bey, vefat etmişti. Bu esnada Dulkadiroğulları'nın lideri Melik Aslan'ın, Karaman vilayetini yağmalaması üzerine halk bu Dulkadioğulları eliki'nin bölgeden uzaklaştırılması için Uzun Hasan'dan yardım talebinde bulunmuş o da bu istek üzerine, Melik Aslan'ın zulmüne son vermek için bölgeye hareket

¹⁹¹ Erzi, a.g.m., s. 208.

¹⁹² Solak-zâde, a.g.e., I, s. 310, Neşri, a.g.e., II, s. 773.

¹⁹³ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 311, Neşri, a.g.e., II, s. 773.

etmiştir. Uzun Hasan Melik Aslan'ı bölgeden çıkarmakla kalmamış, vilayetin yönetimine İshak Beyin geçmesini de sağlamıştır.¹⁹⁴

Tihârânî, Kitab-ı Diyarbekriyye'de Uzun Hasan'ın Karaman'a müdahalesi sırasında Karaman halkına nasıl davrandığı hakkında sezgisiz kalmaktadır. Ancak Osmanlı tarihçisi Hoca Sadeddin'in verdiği bilgiler büyük önem taşımaktadır. Ona göre Uzun Hasan Karaman tahtına İshak Beyi oturtuktan sonra yağma ve talanda bulunmuş, bölgenin zenginlerini dahi ekmeğe muhtaç etmiş, bölgeden zorla mal toplamış, her kesimden insanlara eziyet etmiş, bölgede var olan önemli binek hayvanlarını ve sığırlarını kendi ülkesine sürmüştü ve hatta yirmi bin deve ve katırı toplayıp memleketine göndermiştir.¹⁹⁵ Bu olaylar üzerine bölgeden uzaklaşıp Osmanlı'ya sığınan Pir Ahmed Bey Padişah Fatih'e bunları anlatmış ve yardım sözü almıştı. Bunu öğrenen İshak Bey, Çelebi Ahmed Beyi elçi olarak Osmanlı Sultanına göndermiş ve bu elçisi vasıtasıyla kardeşinin bırakılmaması karşılığında toprak vaadinde bulunmuştur. Osmanlı Hükümdarı Fatih, İshak Beyin teklif ettiği Yenişehir ve Akşehir'in zaten Osmanlı toprakları olduğunu bildirmek ve farklı bir antlaşma talebinde bulunmak üzere Çavuş Başı İshak Beyi elçi olarak yollamışsa da bir sonuç alamamıştır.¹⁹⁶ Bunun üzerine Fatih, Pir Ahmed Bey ile birlikte önemli komutanlarının önderliğinde bölgeye kuvvetli bir ordu göndermiş ve bu güce karşı koyamayan İshak Bey karısını ve çocuğunu Silifke'de bırakarak Uzun Hasan'a kaçmayı tercih etmiştir. Bu arada Osmanlı'nın yardımıyla Pir Ahmed Karaman tahtına oturmuştur.¹⁹⁷ Zamanla Fatih ile Pir Ahmed'in arası açılmıştır. Buna sebep ise, Fatih'in, Uzun Hasan üzerine yürümeye karar verdikten sonra Pir Ahmed Beyden ordusuna katılım istemesine üzerine onun bu isteğe olumlu cevap vermemesidir. Böylelikle o, Osmanlı desteği ile Karaman tahtına oturmadan önce verdiği söze aykırı şekilde davranmış oluyordu. Bunun üzerine Fatih, Uzun Hasan üzerine

¹⁹⁴ Tihârânî, a.g.e., s. 5.

¹⁹⁵ Hoca Sadeddin, **Tacü't-Tevarih**, Yal. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul, Kültür Bakanlığı, 1979, s. 78.

¹⁹⁶ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 311, Neşri, a.g.e., II, s. 775, Tansel, a.g.e., s. 286.

¹⁹⁷ Sadeddin, a.g.e., III, s. 80, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 312, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 168.

yürümekten bir süreliğine de olsa vazgeçerek Karaman üzerine hareket etmiştir.¹⁹⁸ Fatih önderliğindeki Osmanlı ordusu Konya'yı ele geçirmiş, Pir Ahmed'i tahtından etmişti. Bu bölgede tutunamayan Pir Ahmed kardeşi gibi Uzun Hasan'a sığınmıştır.

Hem Karamanoğullarının hem de Osmanlı'nın Karaman'da hâkimiyet kurmasını istemeyen Uzun Hasan bölgeden vazgeçecek değildir. Diğer taraftan Karaman taht Mücadelesine katılan Karamanoğlu Kasım Bey Osmanlı kuvvetleri karşısında tutunamayınca önce Karaman'ın sarp dağlarına sığınmış ardından da diğer kardeşleri gibi o da Uzun Hasan'ın yolunu tutmuştur.¹⁹⁹

Böylelikle Osmanlı ile Akkoyunlu büyük bir savaşın eşiğine getirecek olan bir oluşum teşekkül etmiş oluyordu. Bu teşekkül, kendisini büyük bir savaşa hazır hissetmediğinden veya belli bir süre içinde olsa zaman kazanmak için Fatih'le anlaşmaya çalışmıştı. Şöyle ki Karamanoğulları'nın annesi ve Fatih'in halası, çocuklarının affedilmelerini istemek için yola çıkmış, ancak Osmanlı sarayına ulaşmadan yolda ölmüştü. Bunun üzerine Uzun Hasan annesi aracılığıyla, Fatih'e başvurmak suretiyle Fatih'i yapmayı planladığı savaştan alıkoymaya çalışmış ve hatta bu niyetle bir takım şahıslarla birlikte Fatih'e yolladığı mektuplarda, kendisine sığınan Karamanoğullarının birer mülteci oldukları ve kendisinin bu bakımlardan onları kabul ettiğini, yakın akrabaya şefkat ve merhamet göstermenin Allah'ın emri olduğunu belirtmekteydi.²⁰⁰ Uzun Hasan böylelikle Osmanlı'yla barış yapmayı düşünmesine rağmen Karamanoğullarının da kışkırtmasıyla bu gerçekleşmedi. Uzun Hasan bir Karaman elçisinin Osmanlı tecavüzlerinden dolayı kendisine şikâyet etmesi üzerine, Zeynel Bey komutasında 1471 yılında 30.000 seçme atlı ile Karamanoğullarının yardımına gönderdi. Kendisi bu durumda Gürcistan işleri ile meşgul olduğu için bizzat yardımda

¹⁹⁸ Neşri, a.g.e., II, s. 781.

¹⁹⁹ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 321, Tihriânî, a.g.e., s. 339, Sadeddin: a.g.e., III, s. 103.

²⁰⁰ Tansel, a.g.e., s. 293.

bulunmamışsa da savaşı bitirir bitirmez Zeynel Beyi takip etmeyi kararlaştırmıştır.²⁰¹

Uzun Hasan 1472'de Bektaşoğlu Ömer Bey komutasında 30.000 kişilik ikinci bir kuvvetle Karamanoğullarına bir yardımda daha bulundu. Pir Ahmed ve Kasım Beylerle birlikte Karaman'a gitmek üzere hareket eden bu kuvvetler, önce Tokat'ı pek korkunç bir şekilde tahrip etmişlerdi. Bunlardan ayrı 20.000 kişilik bir kuvvet daha Uzun Hasan'ın amcazadesi Yusufça Mirza komutasında Karaman topraklarına girmişti.²⁰²

Otlukbeli diğer adıyla Başkent savaşına iki devleti sürükleyen, Tokat'ın kuşatılması ve tahrip edilmesi büyük önem taşımaktadır. Fatih'in Tokat'ta yapılanları işitmesiyle, Uzun Hasan ve Karamanoğulları üzerine derhal harekete geçmek istemesi, bu olayın ehemmiyetini daha net bir şekilde göstermektedir. Uzun Hasan tarafından Bektaşoğlu Ömer Bey komutasındaki ordu, karaman topraklarını ele geçirme gayesiyle harekete geçerken Osmanlı sınır muhafızlarının direnciyle karşılaşılacaklarını bildiklerinden dolayı hileli bir planı uygulamaya koydular. Oluşturulan bu ordu Erzincan'a geldikleri vakit, oradan Amasya valisi Şehzade Bayezid'e bir elçi gönderdiler. Maksatlarının Dulkadiroğlu Kılıç Arslanoğlu'nu babasının yerine tahta oturtmak olduğunu söyleyerek Osmanlı kuvvetlerini gafil avlamaya çalışmışlar ve bunda da başarılı olmuşlardır.²⁰³ Çünkü gönderilen elçi Tokat'ta oturan Rum Beylerbeyi, Şarabdar Hamza Beyin yanına gelmiş o da bunu Şehzade Mustafa'ya haber verme lüzumunu bile duymadan Akkoyunlu kuvvetlerine gereken müsaadeyi vermişti. Bu müsaade üzerine herhangi bir direnişle karşılaşmayan Bektaş oğlu Ömer Bey komutasındaki ordu Sivas üzerinden yağma ve talana başlamış ve sabahleyin ansızın Tokat önünde görünerek şehre girmişti.²⁰⁴

²⁰¹ Tansel, a.g.e., s. 293.

²⁰² Tansel, a.g.e., s. 294, Minorsky, a.g.e., s. 92, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 323.

²⁰³ Tursun Bey, **Tarih-i Ebü'l Feth**, Haz. A. Mertol Tulum, Baha Matbaası, İstanbul, 1977, s. 154,

Tansel, a.g.e., s. 308.

²⁰⁴ Tansel, a.g.e., s. 309.

Tokat'a giren bu ordu, halka çok büyük işkencelerde de bulunmuş, şehirde büyük bir kargaşalığa neden olmuş, tahta ve kerpiçten yapılmış olan pek çok evi ateşe vermiş, şehirdeki kitapları ve belgeleri yakmış, bununla da kalmamış şehrin mescit ve medreselerini yakıp yıkmıştır.²⁰⁵ Adeta Timur'un Sivas'a yaptığı işkence ve tahribatı bu ordu Tokat'a yapmış olmaktadır.²⁰⁶ Öyle ki bölge halkının kadınlarına, çocuklarına mal ve eşyalarına el uzatmışlardır.²⁰⁷ Tokat'ı yağma eden bu kuvvetler buradan Kazova ve Sivas civarını da yağma ederek Kayseri'ye saldırdı. Buradan bir kısmı geriye döndü ve bir kısmı da yollarına devam ederek Karaman topraklarına girdi. Karaman da ve Hamideli'nde de aynı kötülüklerde bulunmuşlardır.²⁰⁸ Bu yapılanları duyan Osmanlı sultanı, büyük bir kızgınlık içinde, kışın yaklaşmakta olduğunu düşünmeden sefer hazırlıklarının yapılmasını emretti.²⁰⁹

Osmanlı sultanının Akkoyunlu Beyin üzerine yürüme kararı vermesinde etkili olan bir sebep de Uzun Hasan'ın artık büyüyen büyük bir tehlike halini alması, gücü arttıkça Osmanlı topraklarına ve onun hâkimiyet sahasına saldırmakta bir sakınca görmemiş olmasıdır. Âşıkpaşaoğlu, "*Uzun Hasan önceleri küçük bir yılan idi, padişahın niyeti bu idi ki ejderha olmadan onu avlamak isterdi.*"²¹⁰ Sözüyle Fatih'in bu yöndeki maksadını ortaya koymaktadır.

C. Otlukbeli Savaşı Hazırlıkları ve Savaşın Başlaması:

Tokat'ta, Sivas'ta ve Karaman'da Uzun Hasan kuvvetlerince yapılan kötülükleri duyan Fatih her ne kadar savaş için hazırlık yapılmasını emretmiş ve bu emre binaen imparatorluğun her tarafına savaş için hazırlık yapılması yönünde emirleri gönderilmişse de ileri gelen devlet adamları, bu kararın

²⁰⁵ Sadeddin, a.g.e., III, s. 110.

²⁰⁶ Neşri, a.g.e., II, s. 803, Sadeddin, a.g.e., III, s. 110, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 323.

²⁰⁷ Sadeddin, a.g.e., III, s. 111.

²⁰⁸ Tansel, a.g.e., s. 309.

²⁰⁹ Tansel, a.g.e., s. 309.

²¹⁰ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 170.

acelece ve çok iyi hesaplanmadan verilmiş bir karar olduğunu düşündüklerinden, Osmanlı kuvvetlerinin hazırlanmasında ağır hareket etmişlerdir.

Osmanlı Sultanı Fatih, büyük bir savaşa girişmeden önce ileri görüşlü ve sağlam bir karaktere sahip olan, Mahmud Paşayı tekrar sadrazamlığa getirdi.²¹¹

Büyük bir devlet tecrübesi olan Mahmud Paşa, padişahın alelacele bir karar verdiğini görünce, padişah II. Mehmed'e:

"Kış mevsimi yakın olup, sefer mevsimi değildir", Karaman vilayetinin kışı çok ağırdır, bu durumda bölgeye hareket etmek askeri bir anlamda yormaktır bu da yanlıştır. Doğrusu savaş hazırlıklarının da tam olarak tamamlanabilmesi için baharı beklemek lazımdır. Anadolu Beylerbeyi olan Davud Paşa, Şehzade Mustafa'nın hizmetlerine girip, Akkoyunluların desteğindeki Karamanoğullarını perişan etsinler" diyerek onu geçici bir süreliğine de olsa savaştan vazgeçirmeye çalışmış; Osmanlı sultanı da bu teklifi kabul etmişti.²¹²

Harp hazırlıklarının başladığı bu sıralarda, Uzun Hasan büsbütün cesaretini artırarak, Osmanlılara gönderdiği bir mektupta, Kapadokya ile Trabzon'un kendisine terk edilmesini istiyordu. Bunun üzerine Fatih Uzun Hasan'a gönderdiği bir mektupta:

"Bundan önce annenin ricasıyla "pençe-i gazabımdan" kurtulmuştun. Biz de seni mütenebbih olmuş ve "semt-i salâha" yönelmiş kabul ederek affetmiştik. Hâlbuki senin gibi imansız bir Türkmen'in 'benim zaman-ı ma'delet nişan-i husrevanemde"saltanat ve istiklâl davasında bulunması haramdır. Senin, kendin gibi bir kaçına, şiddet yoluyla galip gelmene, kendi topraklarında gösterdiğin gurur ve azametine, hattâ bütün kudret ve şevketine bizim müsaade ve müsamahamız sebep oldu. Buna rağmen 'bâde-

²¹¹ Sadeddin, a.g.e., III, s. 111, Tansel, a.g.e., s. 309, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 324.

²¹² Sadeddin, a.g.e., III, s. 112, Tansel, a.g.e., s. 309, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 324.

i gurur ile mest-ü medhuş' olarak ve 'inâyât-ı padişahanem hukukunu' unutarak, adâletli idarem altında rahat bir surette yaşayan, Tokat'a ve sonra da Karaman ülkelerine askerlerini göndererek, 'tîynet-i redîe-i Türkmâniyen muktezasınca "ahaliye zulmettirdiğin, birtakım şiddetlere başvurduğun ve rezaletlere sebep olduğun malumumuzdur. Onun için seni öldürmek ve memleketini tahrip etmek üzere bu yılın baharında harekete karar verdik. Seni affetmek katiyen düşünülmemektedir. "Beyhude zahmet çekme", sen vilâyet yıkmayı padişahlık mı zannettin?" çekinmeden, korkmadan topraklarıma tecavüz ettiğin için kılıcımız senin göğsünde kana bulanmalıdır. Er isen meydana gel. Kadın gibi "delikten deliğe girme", hazırlıklarını yap, haber verilmedi deme. "Zira ki vucud-i habisin arza-i telefdür ve bu babda özür ve bahane bertarafdur." ²¹³ Diyerek Uzun Hasan'a olan kızgınlığını açıkça belirtiyordu.

Osmanlı sultanı, herhangi bir ülkeye yapacağı savaşları gizli tutmaya çalışmak ve bu konuda gerekli olmadıkça en yakınlarına bile bilgi vermemek gibi bir stratejisi bulunmaktaydı.²¹⁴ Böyle bir prensibi bulunmasına rağmen, Fatih Uzun Hasan üzerine yapacağı seferi, yanında bulunan devlet adamlarıyla istişare etmekte sakınca görmemiş ve hatta daha ileri giderek rakibi Uzun Hasan'ın ani bir saldırıya uğrama ihtimalini ortadan kaldırmak için kendisine haber verme gereği dahi duymuştu. Fatih'in böyle önemli bir seferi açıkça dile getirmesinde bizce şu iki husus etkili olmuş olabilir. Birincisi Fatih, Uzun Hasan'a gözdağı vermeye çalışarak onun Osmanlı hâkimiyetini tanımasını sağlayarak Osmanlı topraklarına karşı düşmanca hareketlerden vazgeçirmek istemiş olabilir. İkincisi Fatih Sultan Mehmed, Uzun Hasan'ın özellikle Tokat'ta yapmış olduğu tahribata ve işkenceye o kadar kızmış olmalı ki, onu açıkça bir savaşa davet etmektedir. Bu davetiyle Uzun Hasan'ın bütün kuvvetlerini harekete geçirmesini ve böylelikle Akkoyunlu Devleti'ni ve Uzun Hasan'ı bir daha kendine gelmemek üzere ortadan kaldırmayı hesaplamış

²¹³ Tansel, a.g.e., s. 310-311.

²¹⁴ Tansel, a.g.e., s. 4.

olmasıdır. Bundan sora gelişen olaylar ve meydana gelen Başkent (Otlukbeli) Savaşı Fatih'in ikinci düşüncesinden hareketle meydana geldiği söylenebilir.

Fatih tarafından net bir şekilde tehdit edilen Uzun Hasan, boş durmamış olacak ki; Venedik'le yürüttüğü ittifak görüşmelerinin sonucunu tam olarak görmeye çalışarak Venedik'ten istediği yardımın derhal gönderilmesini sağlamaya çalışacaktır.

Uzun Hasan Venedik Cumhuriyeti'nden çeşitli yardımlar elde etmek için yolladığı elçilerden Hacı Muhammed, efendisi Uzun Hasan adına Venedik'ten başta top olmak üzere ateşli silah talep etmekte idi. Zira Caterino Zeno'nun da bildirdiğine göre Akkoyunlu ordusu 100.000 süvariden müteşekkil idi. Atların bir kısmı İtalya'da kullanıldığı şekilde zırhla, bir kısmı ise çeşitli darbelere karşı koyabilen derilerle kaplı idi. Süvarilerin kıyafetleri mükemmel olup, askerlerinin bazıları örme zırhları, bazıları da iplikli olanları giyiyordu. Fakat silah olarak, genellikle pala ve kalkan yerine kullanılabilen dairevi küçük tekerleklerle sahiptiler.²¹⁵

Uzun Hasan'ın Fatih'e karşı yapacağı savaşta en çok top ve ateşli silahlara ihtiyaç duyacağını bilen Venedik, Uzun Hasan'ın elçisi Hacı Muhammed'in isteklerine olumlu cevap verdi. Bundan birkaç gün sonra 25 Eylülde de Doc Cristoforo Moro tarafından Uzun Hasan'a gönderilen bir mektupta, onun top isteğinin yerine getirileceğine dair teminata bulunulması ve Venedik donanmasının gerektiği anda yardıma koşması için Baş amiral'e emir verildiğinin bildirilmesine karar verilmişti.²¹⁶

Bunun üzerine aynı gün Nicolö tarafından yazılan mektupta bütün bunlar belirtildikten sonra Uzun Hasan'a Venedik elçisi Caterino Zeno'ya gösterdiği iyi kabulden dolayı teşekkür ediliyor ve Uzun Hasan'ın Tokat'a ve sonrasında yaptıklarından dolayı kendisine:

²¹⁵ Turan, a.g.e., s. 99.

²¹⁶ Turan, a.g.e., s. 99.

*“Şahsi meziyetleriniz, yüksek adaletiniz ve iyiliğiniz dolayısıyla kadir-i mutlak olan Tanrı'nın size nasip eylediği parlak ve müstesna zaferler için Hazretinizi bütün kalbimizle tebrik ederiz ve bütün düşmanlarınızı ortadan kaldırmamız hususunda yardımını esirgememesini size her gün biraz daha fazla inayet etmesini ezelî ve ebedî olan Tanrı'dan niyaz ederiz” deniliyordu.*²¹⁷

Akkoyunlu reisine böyle methiyeleri yazan, onun dini duygularını harekete geçirmeye çalışan ve bu noktada ona Tanrı'dan yardım etmesi için duacı olduklarını söyleyen Venedik, Uzun Hasan'ın top kullanmayı bilen kişilere sahip olmadığını düşünerek topçu uzmanı Antonio da Brabante'yi 5 Kasım'da bölgeye gönderilecek kişi olarak seçti.²¹⁸ Ardından (1 Aralıkta), Uzun Hasan'a gönderilmek üzere ilk parti olarak 5000 tüfenk ve 100 arkebüz satın alınmasına karar verdi.²¹⁹ Bu arada Venedik ve Akkoyunlular arasındaki bu son münasebetleri takip eden ve Uzun Hasan'ın Mathias Corvin'e gönderdiği, fakat Osmanlı'nın eline düşen elçilerini bizzat sorguya çeken Fatih, Uzun Hasan'la yapacağı bir savaşa kesin karar vermiş olduğundan böyle bir savaşta Venedik'in Akkoyunlulara yapacakları yardımlara engel olmak ve Venedik'in onlarla bir antlaşmasını engellemek için bir elçi göndermişti.²²⁰ Fakat Venedik Uzun Hasan'ın başarılı olacağından emin olacak ki ya da böyle bir savaşta Osmanlı'nın daha ağır kayıplar vermesini istemiş olacak ki bu isteğe olumlu cevap vermemiştir.

Venedik, Akkoyunlularla olan ittifakları gereği, Akkoyunlu reisi Uzun Hasan'ın onayı olmadan münferit bir anlaşma yapmak istemediklerini Osmanlı elçisine bildirmişlerdir. Bu arada Venedik, 5 Ocak 1473'de Akkoyunlu sarayındaki elçisi Caterino Zeno'ya Osmanlı elçisinin barış

²¹⁷ Turan, a.g.e., s. 99-100.

²¹⁸ Turan, a.g.e., s. 100.

²¹⁹ Turan, a.g.e., s. 105.

²²⁰ Turan, a.g.e., s. 101.

teklifinin reddedildiğini bildirmiş ve kendisine Akkoyunlu reisini savaşa teşvik etmekten geri kalmamasını emretmişti.²²¹

Venedik Akkoyunlularla yapacağı top ve diğer malzemenin gecikeceğini düşündüğünden bu yardımların daha erken bir şekilde ulaşmasını sağlamak için Giosafatte Barbaro'yu özel elçi olarak tayin etmiş, biri açık ve diğeri de gizli olmak üzere kendisine iki talimat vermişti.²²² 28 Ocak 1477 tarihli açık talimatta, elçi Giosafatte Barbaro'yu Uzun Hasan'ı Osmanlı'ya karşı yapılması düşünülen savaş için harekete geçmesini teşvik etmesi, Uzun Hasan'ın istediği silahların ve bu silahları kullanacak kişilerin götürülmesi ve Venedik'te bekleyen Akkoyunlu elçisi Hacı Murad ve Papa IV. Sixtus ile Napoli kralı I. Ferdinando'nun elçileri ile birlikte İran'a yani Akkoyunlu Devleti'ne gitmesi emrediliyordu.

11 Şubat 1473'te Giosafatte Barbaro'ya verilen ikinci talimat ise gizli olup, bunda Venedik'in bütün çaba ve gayretlerine rağmen, Uzun Hasan'ın Osmanlı padişahı ile barış yapmasının, Cumhuriyet için bir leke olacağı ve bu nedenle, elçiden Venedik'in iştiraki olmadan yapılacak bir barışa engel olması, şayet engel olamazsa, bazı şartlarla Venedik Cumhuriyeti'nin de bu barışa dâhil edilmesi için gayret göstermesi istenmektedir. Bu talimatta Venedik'in bütün Anadolu Uzun Hasan'a bırakılmadıkça Çanakkale Boğazından itibaren Yunanistan karşısında bulunan bütün kıyılar ile Çanakkale'nin kendisine verilmedikçe ve Venedik'in Karadeniz'de serbestçe ticaret yapmasını engelleyecek olan yeni kaleler yapmamayı taahhüt etmedikçe Venedik Cumhuriyeti'nin Osmanlı ile bir barışa yanaşmayacağı belirtilmektedir.²²³ Ayrıca bu gizli talimatta yukarıdaki şartlara rağmen, Uzun Hasan Fatih'le tek başına bir barış yapmaya çalışacak olursa Mora, Midilli ve Ağrıboz'un veya asgari olarak Ağrıboz veya Argos'un iadesi şartıyla

²²¹ Turan, a.g.e., s. 101.

²²² Turan, a.g.e., s. 102.

²²³ Turan, a.g.e., s. 103.

Venedik'in de bu barışa dâhil edilmesi için elçinin gayret etmesi istenmekteydi.²²⁴

Venedik elçisine verilen talimatlara bakıldığında, Uzun Hasan adeta dış kuvvetler tarafından bir savaşa sürüklenmekte hatta onun Osmanlı ile bir barış antlaşması yapmasına engel olduğu görülmektedir. Öyle ki Venedik her şeye rağmen, bir barış yapılmak istenirse bu durumda öne sürdüğü şartların Osmanlı tarafından kabul edilmesi koşuluyla yapılmasını istiyordu. Osmanlı tarafından kabulü mümkün olmayan birtakım şartlara bağlı olarak bir barış yapılmasını isteyen Venedik bu hareketiyle Osmanlı ile Akkoyunlu arasında bir barışı adeta imkânsız hale getirmeye çalışıyordu. Çünkü Venedik, iki İslam devleti arasında yapılacak büyük bir savaşın bir takım şartların kabulü ile gerçekleştirilecek olan bir barışa tercih ediyordu.

Biri açık diğeri gizli olmak üzere kendisine iki talimat verilen Giosafatte Barbaro, yanında Uzun Hasan'ın elçisi Hacı Muhammed ile Papa IV. Sixtus'un ve Napoli Kralı I. Ferdinando'nun elçileri olduğu halde 2 ince kadirga ile yola çıkıyordu. Elçileri takip eden diğeri 2 kadirgaya ise Uzun Hasan'a takdim edilecek hediyeler ve yardım malzemesi yüklenmişti. Venedik senatosu, 11 Ocak 1473'de Akkoyunlu ordusuna gönderilecek olan silahı ve malzemeyi, taş gülle atan havan nevinden "6" büyük, "10" orta, "36" küçük top, "500" ok atma aleti, bir nevi zemberekli oklar, tüfenkler, kâfi miktarda barut "300" adet demir çubuk, 3000 kazma ve 4000 kürek olarak tespit etmiş ve Akkoyunlu hükümdarına takdim edilecek hediye'nin 10.000 duka değerinde kumaşlardan müteşekkil olmasını uygun bulmuştu. Elçi Giosafatte Barbaro'yu ve yanındaki elçiler ile yardım malzemelerini taşıyan kadirgalar, 29 Mart 1473'de Magusa limanına girmiş, Kıbrıs Kraliçesi Caterina Cornaro'yu ziyaret etmişti. Anadolu sahillerinin Uzun Hasan'a yardımları yollamak için güvenli olmadığını gördüklerinde, bir süre Magusa'da beklemeye karar vermişlerdi. Bu bekleyiş 10 aydan fazla sürecek ve ancak

²²⁴ Turan, a.g.e., s. 103.

Otlukbeli'den sonra İran'a doğru hareket edebilecekti. Bu durumun farkında olan Uzun Hasan, Venedik elçisiyle irtibat kurarak, kendisinin yakında Fırat'ı aşacağını bu nedenle Venedik yardımının kendilerine yetişmesinin mümkün olmadığını söyleyerek bu yardımların Karamanoğulları'na gönderilmesini istemiştir.²²⁵

Akkoyunlu ve Venedik cephesinde bu gelişmeler yaşanmaktaydı. Uzun Hasan bu savaşta Venedik önderliğindeki batılı devletlerin yardımıyla yetinmeyecek, Osmanlıya karşı pek çok çevreden yardım temin etmeye çalışacaktır. Uzun Hasan bu niyetle Osmanlı padişahının önünden kaçan, yabancı beylere kucak açmakta, yani mazlumların koruyuculuğunu üstlenmekteydi. Karamanoğulları, Pir Ahmed, Kasım Beyler ile İsfendiyarolu Kızıl Ahmet Beyden başka, Germiyanolu, Dulkadiroğlu Şah Mehmed, Rüstem ve Süleyman Beyler, İnaloğlu, Bozca emirleri, Pazarlı Beyoğlu, Tozanlı oğulları, Mehmet Çelebi gibi önemli isimlere kucak açmıştır. Bu kişiler Uzun Hasan'ın sayesinde tahtlarına tekrar döneceklerini ummakta ve bu niyetlerinin gerçekleşebilmesi için Uzun Hasan'ı sürekli Osmanlı'ya karşı kışkırtmaktadırlar.²²⁶ Bir Osmanlı-Akkoyunlu harbinin başlamasında Uzun Hasan'ın yanında bulunan dönemin Anadolu beylerinin etkisinin ne kadar büyük bir önem taşıdığı görülmektedir. Çünkü bu beyler iki güçlü devletin karşı karşıya gelmesinde kendileri için bir gelecek aramışlar; bu gaye ile Uzun Hasan'ı sürekli Fatih'e karşı kışkırtmaktan geri durmamışlardır.

Uzun Hasan'ın bunlardan başka dönemin ünlü bilginlerini ve ümerasını da yanında toplamaya çalışmıştır. Tirek Sinan oğlu Alem Bey, Kadı Mahmud Şüreyhi, Timur oğullarından Muhammedî Bakır Mirza, Muzaffer Mirza, Çağatay ileri gelenlerinden Baba Hacı Bey oğlu Yusuf Bey, Zeynel Mirza, Kemah Beyi Suvar Bey gibi önemli kişileri yanında toplamıştır. Görülüyor ki Uzun Hasan Fatih'e karşı koyabilecek her kesimden önemli kişilere kucak

²²⁵ Turan, a.g.e., s. 106.

²²⁶ Bekir Sıtkı Baykal, "Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kati Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması", **Belleten**, XXI/82. Cilt, 1957, s. 270.

açmaktadır. Bu noktada Fatih'in de Uzun Hasan'dan geri kalır tarafı yoktu. O Dulkadiroğlu Şehsuvar Bey'e yazdığı bir mektupta Uzun Hasan'dan kaçarak Osmanlı topraklarına sığınmış olan bazı boylardan ve kabilelerden duyduğu memnuniyeti dile getirmekteydi. Bunlar arasında Akkoyunlulardan Eğil kalesi Beyi, Karakoyunlulardan Abu Tahir ve Şah Ali Beyler, göçebelerden 10.000 çadır halkı ile Bozca oğlu Susa Bey, Sevindük Bey ve İnal oğlu İbrahim Beyler bulunmaktaydı. Ancak Uzun Hasan bunlardan Bozca oğlu ile İnaloğlu'nu tekrar kendi tarafına çekmeyi başarmıştır.²²⁷

Otlukbeli Savaşı öncesi bu hazırlıkları yapılırken, Fatih, ileri gelen devlet adamlarıyla istişare etmekte yarar görmekte ve devlet için faydalı olabileceğine inandığı Mahmut Paşayı tekrar sadrazamlığa getirmiştir. Bir gün Fatih, Mahmud Paşa, Gedik Ahmed Paşa ve Mustafa Paşa ile bir araya gelip aralarında şöyle bir diyalog gerçekleşmiştir:

Padişah: “ *Uzun Hasan'a varmakta rey-ü tedbir edin, görelim;*” dedi *paşalar sükût edip biri birine bakıştılar. Padişah eyitti: “Niçin söylemezsiniz?” Mahmut Paşa eyitti: ‘Sultanım, ne diyelim? Devletli Hünkârın aklı cümlemizden artıkraktır ve tedbirde dahi sultanım dükelimizden a’lemdir’. Andan hünkâr eyitti: “Hele siz de birkaç kelâm edin”. Andan Mahmud Paşa eyitti: “Devletli Sultanım, Uzun Hasan’ın husumeti ve kabahati ve ef’ali ve ne fitneleri had malûmdur. İmdi Devletli Hünkâr, halsize halin bildirmek, öksüze gönlün eylemek yeğdir demişler. Bu Uzun Hasan eğerci Sultanımın bir oğluna mukabil olacak kişi değildir. Amma ki ihtiyat-çün bir âli muhkem yarağ görüp, asakir-i azim cem edip, kayd etmek gerek dedi. Andan Gedik Ahmed Paşa eyitti: ‘Devletli sultanım, hele şimdi bir kulunu akıncılarla gönder. Varsınlar anın memleketini yakıp, yıkıp talan eylesinler Tokat İntikamı alınsın. Ve hem keyfiyetleri zahir olsun. Devletli sultanım anda çıkacak hod iş malumdur” dedi. Andan padişah eyitti: “Mihal oğlu Ali Beyi gönderin varsın ol vilâyeti eli erdiği yere- dek yıksın ve esir edeceğini etsin.” dedi.*²²⁸

²²⁷ Baykal, a.g.m., s. 271.

²²⁸ Neşri, a.g.e., II, s. 805, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 178.

Bu konuşmalardan anlaşılıyor ki, Osmanlı devlet adamları, Uzun Hasan üzerine varma hususunda Fatih'le aynı görüştedirler. Ancak onlar, Fatih'e göre biraz daha ihtiyatlı davranmayı uygun görmektedirler.

Yine bu diyalogtan Osmanlı yönetiminin Uzun Hasan kuvvetleri hakkında çok ciddi bir bilgi sahibi olmadığı da anlaşılıyor. Gedik Ahmed Paşa öncü bir birliğin gönderilerek Uzun Hasan kuvvetleri hakkında bilgi elde edilmesini teklif etmekte ve bu teklif Osmanlı sultanı tarafından kabul edilmektedir.

Gedik Ahmed Paşanın önerisi üzere Fatih meşhur akıncılardan Mihal oğlu Ali Beyi Sivas vilayetine, kardeşi İskender Beyi Kayseri sancağına ve Bali Beyi de subaşı olarak Niksar'a tayin etmiş ve bu şekilde Uzun Hasan toprakları üzerinde akınlar yapmayı tasarlamıştı.²²⁹ Rumeli'nin önemli akıncıları ile bölgeye gönderilen Mihal oğlu Ali Bey, Kemah ve çevresini yağmalamış ve pek çok Ermeni'yi esir etmişti.²³⁰ Fatih, Mahmud Paşanın tavsiyesi doğrultusunda, kış mevsiminin yaklaşmakta olması sebebiyle, planladığı seferi, 1473 yılının baharına ertelemişti. Ancak İmparatorluğun her tarafına emirler yollayarak savaş hazırlığı yapılmasını istemişti. Bu emre uygun olarak, Mora Vilayetinden, Bosna'dan, Eflak sınırından, Alanya'dan, Anadolu'dan, Menteşe ilinden, Karaman'dan Kastamonu'dan, Trabzon'dan ve İmparatorluğun diğer bölgelerinden olmak üzere büyük bir ordu meydana getiriliyordu.²³¹ Yunanlılar, Arnavutlar, Sırp'lar ve Eflâklardan oluşan Hristiyan kuvvetleri Ankara'da orduya katılacaklardı. Ayrıca, Bateraba isimli bir komutan on iki bin kişilik Eflak kuvvetlerini komuta ediyordu.²³²

Osmanlı ordusu toplantı yeri olarak Bursa Yenişehir'i kararlaştırdı. Bu arada Rumeli'de toplanan kuvvetler de, Anadolu'ya Gelibolu'dan geçmişlerdi. Ordunun toplanması sona erdiği sıralarda padişah da İstanbul kuvvetlerinin

²²⁹ Tansel, a.g.e., s. 312.

²³⁰ Tansel, a.g.e., s. 312, Neşri, a.g.e., II, s. 805, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 179.

²³¹ Ebu Bekr-i Tıhrânî, Kitab-ı Diyarbekriyye'ye, Ahsen-üt Tevarih'ten yapılan ek, s. 342.

²³² Tansel, a.g.e., s. 312.

başında 1473 yılının 11 Nisan pazar günü (13 Zilkade 877) saat 4'te hareket ederek İznik yolu ile Yenişehir'e geldi.²³³ Beypazarı mevkiinde, Fatih'in oğlu Şehzade Mustafa emrindeki Karaman emirleri ve çok sayıda askerle babasının ordusuna katıldı. Kazabat'ta da Amasya valisi Şehzade Bayezid kuvvetleriyle birlikte, babasının ordusuna katıldı.²³⁴

Bu şekilde oluşturulan Osmanlı ordusu, Neşri'ye göre, 100.000 civarında bulunmaktaydı.²³⁵ Ahsenü't-Tevârihte de Osmanlı kuvvetlerinin sayısının bu kadar olduğundan bahsedilmektedir.²³⁶ Osmanlı ordusunun sayısı hakkında çeşitli kaynaklarda farklı bilgiler de bulunmakla birlikte büyük bir güce ulaştığı kesin olan Osmanlı ordusu ilk önce Sivas'a gelmiştir.²³⁷ Burada Uzun Hasan kuvvetleriyle karşılaşacağı umulmuşsa da, Uzun Hasan buraya gelmemiştir. Sivas'tan sonraki yolculuk ise daha zor olacaktı. Bunun için Fatih ansızın bir saldırıya uğrama ihtimali²³⁸ karşı ordusunu Sivas'ta tertipledi.²³⁹ Bu tertibe göre, padişah sağ kanata Şehzade Bayezid'i komutan yapmış ve emrine Rumeli Beylerbeyi Has Murat Paşa ile Kırk sancakbeyi vermişti. Yirmi bin Rumeli azebi bu kolda bulunuyordu. Sol kanadı Şehzade Mustafa komuta edecek ve Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa ile yirmi dört sancakbeyi ve yirmi bin azeb de kendisinin emrinde olacaktı. Padişah ortada bulunacak ve yeniçeriler önde olacaktır. Padişahın sağında ve solunda sipahiler bölüğü ile silâhdar bölüğü yer alacak; Rumeli Beylerbeyi Murat Paşa ise öncü kuvvetlere komuta edecektir. Onun arkasından Anadolu Beylerbeyi Davut Paşa ilerliyor olacaktır.²⁴⁰ Ayrıca Şehzade Mustafa tarafından bir yıl önce esir edilen İranlı komutanlar da orduyla birlikte idiler. Görevleri, orduya rehberlik etmek, bölge hakkında bilgi vermektir. Bu şekilde

²³³ Tansel, a.g.e., s. 313. Başka bir kaynakta Osmanlı ordusunun mart ayında İstanbul'dan hareket ettiği belirtilmektedir. Bkz. İsmail Hâmi Danişmend, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, cilt 1, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1971, s. 324

²³⁴ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., ek, s. 346, Hammer, a.g.e., II, s. 108.

²³⁵ Neşri, a.g.e., II, s. 807.

²³⁶ Ebu Bekr-i Tıhrânî, a.g.e., ek, s. 346.

²³⁷ Tansel, a.g.e., s. 315.

²³⁸ Tansel, a.g.e., s. 314.

²³⁹ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 324, Tansel, a.g.e., s. 314.

²⁴⁰ Tansel, a.g.e., s.314, Sadeddin, a.g.e., III, s. 119.

tertiplenen ordu Erzincan'a doğru yürüyüşe geçmişti. Osmanlı ordusu kırk günden fazla bir yolculuk yapmışsa da, Uzun Hasan ile hala karşılaşmamıştı. Ancak Niksar'a gelindiğinde Osmanlı ordusu, Uzun Hasan kuvvetlerinin saldırısına uğradı. Fakat Osmanlı ordusu bu kuvvetleri geriye atmış, Koyulhisar ve Karahisar'a gelmişti.²⁴¹ Uzun Hasan burada da görünmedi. Mahmud Paşa hele bir Karahisar'ı alalım, düşmanları sonra karşınız teklifinde bulunmuşsa da; Fatih: "*Hey Mahmud! Ben hisarı ne ediyim? Ben düşmana geldim, bana düşmanımı buluverin*".²⁴² Diyerek bu teklifi reddetti. Ordu buradan Uzun Hasan'la karşılaşacağını umarak Erzincan'a geldi. Uzun Hasan ise burada da yoktu. Erzincan'a geldiğine dair, Fatih Sultan Mehmed'den mektup alan Uzun Hasan, kendisinin de hareket ettiğini bildirmişti. Ve Tebriz'den çıkarak Uçar Sahrası'nda askerini yokladıktan sonra yetmiş bin kişilik bir kuvvetle ilerleyişini sürdürüyordu.²⁴³ Ş. Turan'ın Venedik Elçisi Caterino Zeno'dan naklettiğine göre, Akkoyunlu kuvvetleri 300.000 süvariden oluşmaktaydı, ayrıca kadınları ve çocukları taşıyan, 100.000 kişi ise geride bırakılmıştı.²⁴⁴ Ancak bu sayının abartılı olduğunu düşünmek yanlış bir hareket olmayacaktır. Ahsenü't-Tevârih'deki Uzun Hasan kuvvetlerinin yetmiş bin olduğu şeklindeki bilgi ile Woods'un; Contari'den aldığı bilgiye göre bunun kırk bin şeklinde olduğunu belirtmesi,²⁴⁵ Caterino Zeno'nun verdiği sayının çok abartılı olduğunu göstermektedir.

Uzun Hasan, Osmanlı kuvvetleri Erzincan'a ulaşmadan önce ordusunu toplamıştı. Merkezde Uzun Hasan'ın kendisi, sağ kanatta Zeynel Mirza (Kör Mirza), sol kanatta Uğurlu Muhammed komuta edecek şekilde, Akkoyunlu ordusu savaş düzenini almıştı. Akkoyunlu Reisi, savaşı Osmanlının üslerinden iyice ulaştığı bir yerde yapmayı düşünüyordu. Bu nedenle olsa gerek Fırat'a doğru yol almaya çalışıyordu.²⁴⁶

²⁴¹ Tansel, a.g.e., s. 315.

²⁴² Aşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 179, Neşri, a.g.e., II, s. 809.

²⁴³ Uzunçarşılı, a.g.e., II, s. 99.

²⁴⁴ Turan, a.g.e., s. 120.

²⁴⁵ Woods, a.g.e., s. 196.

²⁴⁶ Erşahin, a.g.e., s. 101.

Fatih önderliğindeki Osmanlı ordusu ise, Uzun Hasan'la Erzincan'da da karşılaşmadı. Fakat burada Uzun Hasan'ın beş bin kişilik bir ordusu ile karşılaşan Turhan oğlu Ömer Bey komutasındaki Osmanlı ordusu, bu mücadelede başarılı olmuştur.²⁴⁷ Buradan Osmanlı ordusu Tercan'a gelmiş ve dağlara sığınmış olan birçok insan gelip kendisine sığınmıştır. Fakat Uzun Hasan Tercan bölgesinde de görülmedi.²⁴⁸ Ancak Osmanlı ordusunun Fırat'a doğru yaklaşmakta olduğunu gören Uzun Hasan Fırat kenarındaki büyük bir dağa arkasını vererek;²⁴⁹ Osmanlı ordusunu beklemeye koyuldu. Ayrıca Akkoyunlu ordusu birkaç yerde pusu da kurmuştu.²⁵⁰ Fatih Akkoyunlu ordusu hakkında bilgi sahibi olmak için Has Murad Paşaya öncülük görevi verdi. Has Murad Paşa, bu görevine uygun olarak padişaha Akkoyunlu ordusu hakkında bilgiler gönderiyordu. Bunun üzerine, Fatih, Mahmud Paşayı, Murad Paşaya yardımcı olmak üzere gönderdiğinde, Mahmud Paşa Murad Paşanın Fırat'ı geçmek üzere olduğunu gördü ve kendisiyle Fırat'ı geçip geçmeme noktasında tartışmaya girişti. Mahmud Paşa *“Murad Paşa gel, bu suyu geçmeyelim, Gâfil olup düşman eline yakamızı vermeyelim”* dedi.²⁵¹ Çünkü Mahmud paşa, karşı sahile geçen ve Osmanlı kuvveti karşısında sahte bir çekilme yapan Akkoyunlu ordusunun bir hileye başvurduğunun farkında idi. Bu nedenle Murad Paşaya yerinde sabit kalmasını teklif etmişti.²⁵² Murad Paşa, yanındakilerin : *“Mahmud paşa bu sözleriyle galibiyeti kendine mal etmek istiyor”* şeklindeki sözlerinin de etkisiyle Mahmud Paşanın önerisini kabul etmedi.²⁵³

Mahmud paşa, Murad Paşanın Fıratı geçme yönündeki kararında ısrar ettiğini görünce *“Benim sözümü dinle Ey kardeş, düşmanda akıl ve tedbir gerektir, düşmanı henüz sen görmemişsindir”* diyerek tecrübesini konuşturmuşsa da Murad Paşa, *“Mihal oğlu Ali Bey ileri gitti biz niçin*

²⁴⁷ Tansel, a.g.e., s. 315.

²⁴⁸ Neşri, a.g.e., II, s. 809, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 179.

²⁴⁹ Solak-zâde, a.g.e.,I, 327.

²⁵⁰ Tansel, a.g.e., s. 316.

²⁵¹ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 179, Neşri, a.g.e., II, s. 809.

²⁵² Turan, a.g.e., s. 161.

²⁵³ Tansel, a.g.e., s. 316.

gitmeyelim” sözleriyle yine Mahmud Paşayı dinlemek istemedi.²⁵⁴ Ve suyun karşısına geçti. Çaresiz bir şekilde Mahmud Paşa da suyu geçmek zorunda kaldı. Mahmut Paşa, Murad Paşaya “*Sen burada ordunla bekle, ben şu tepeye çıkıp bir bakayım düşman ordusu var mı*” diyerek başka bir teklifte bulundu. Murad Paşa bu söz üzerine yerinde beklemiş; Mahmud Paşa ise birkaç atlı ile ileriye doğru yürüdüğü sırada Mihal oğlu Ali Bey ileride düşman ordusu bulunduğunu söyleyerek Mahmud Paşayı engellemeye çalışmışsa da bu söze itibar etmemişti. Ancak düşman ordusu olarak gördüğü Akkoyunlu ordusuyla karşılaşınca, geri dönme yolunu seçti. Mihal oğlu Ali Bey de kendisini takip etti. Mahmud Paşa geri döndüğünde Murad Paşayı yerinde göremedi.²⁵⁵ Çünkü Murad Paşa arkadaşlarının yönlendirmesiyle tedbirsiz bir şekilde düşman üzerine yürüyüşe geçmişti. Hâlbuki düşman ordusu, ileride pusu kurmuştu. Murad Paşa ise bunu anlayamamıştı. Murad Paşanın üzerlerine geldiğini gören Uzun Hasan kuvvetleri birden bire ortaya çıkmış ayrıca sahte bir çekilme yapmak suretiyle Murad Paşayı aldatan diğer Akkoyunlu ordusu ise tekrar geri dönmüştü. Bunu gören Murad Paşa, durumun vehametini anlayıp ve geri dönme şansının olmadığını görerek, Akkoyunlu ordusuyla çetin bir savaşa tutuştu.²⁵⁶

Murad Paşa önderliğindeki Osmanlı Ordusu, 3 saat gibi bir süre içinde Akkoyunlu’nun üstün kuvvetleri karşısında erimiş, kimi Fırat’ı tekrar geçmek isterken boğulmuş, kimi geçitleri şaşıarak nehre dökülmüş kimi ise Akkoyunlular tarafından öldürülmüştü. Murad Paşa da bu savaşta Fırat Nehri’ni geçmek isterken boğulmuştu.²⁵⁷ Osmanlı kuvvetleri çok sayıda kayıp vererek, ciddi bir yenilgi almışlardı. Ayrıca Osmanlı ordusunun, Turhan oğlu Ömer Bey, Hacı Bey ve Fenari oğlu Ahmed Çelebi²⁵⁸ gibi önemli isimleri Uzun Hasan’a esir düşmüşlerdi. Uzun Hasan bu üç önemli Osmanlı komutanını yanında esir tutmuş, diğer tuttuklarını ise Bayburt’a göndermeyi

²⁵⁴ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 179.

²⁵⁵ Neşri, a.g.e., II, s. 811.

²⁵⁶ Tansel, a.g.e., s. 316.

²⁵⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., II, s. 99.

²⁵⁸ Neşri, a.g.e., II, s. 811, Hammer, a.g.e., II, s. 108.

uygun bulmuştu.²⁵⁹ Osmanlı Devleti Uzun Hasan'la olan bu ilk ciddi karşılaşmasında, on iki bin askerini kaybetti.²⁶⁰ Ahsen-üt-Tevârih de ise bu sayı dört bin olarak belirtilmektedir.²⁶¹ Sadeddin, Neşri ve Âşıkpaşaoğlu gibi Osmanlı tarihçileri Osmanlı'nın bu bozgundaki kaybı hakkında herhangi bir sayı vermemektedirler. Uzun Hasan ise, Venedik elçisi Doc Cristoforo Moro'ya yazdığı mektupta Osmanlı'nın kaybını 56.000 olarak zikretmiştir.²⁶² Şu bir gerçek ki Osmanlı ordusu önemli kayıplar vererek Akkoyunlu ordusu karşısında ciddi bir bozgun yaşamıştı. Osmanlı sultanı, Murad Paşanın yenilgisine seyirci kalan Mahmud Paşaya fena halde kızmış ama bu savaş durumunda onu görevden alma yoluna gitmemişti. Woods, Fatih'in savaş alanını terk etmek gibi bir düşünce içerisine dahi girdiğini ifade ederek Has Murad Paşanın uğradığı bu bozgunun Osmanlı üzerindeki menfi etkisinin nedenli büyük olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Öyle ki Osmanlı Sultanı, Uzun Hasan'dan barış talebinde bulunmuşsa da Uzun Hasan kabul etmemiştir.²⁶³

Ancak Woods'un yukarıdaki tespiti yanında Sultan Mehmed tam olarak mücadeleden vazgeçmemiş olacak ki; Has Murad Paşa yenilgisine karşı askerinin cesaretini artırmak için gördüğü bir rüyayı anlatacaktır. Hammer, Fatih'in gördüğü bu rüyayı şu şekilde özetlemektedir:

“Padişah bu rüyada pehlivan kıyafetinde olarak kendisini Uzun Hasan ile güreşiyor görmüştü. Sultan Mehmed, Uzun Hasan'ın ilk hamlesine mukavemet edemiyerek diz üstü düşmüş ise de müteakiben bütün kuvvetlerini toplayarak Uzun Hasan'ın göğsüne öyle bir darbe indirdi ki hasmının yüreğinden bir parça yere düştü. Fatih uyandıktan sonra rüyayı kumandanlarına ve vezirlerine anlattı. Rüya Fatih'in Uzun Hasan'la yapacağı

²⁵⁹ Neşri, a.g.e., II, s. 811, Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 179.

²⁶⁰ Tansel, a.g.e., s. 316.

²⁶¹ Ebu Bekr-i Tihriânî, a.g.e., ek, s. 347.

²⁶² Turan, a.g.e., s. 121.

²⁶³ Woods, a.g.e., 197.

nihai mücadelevde başarılı olacağı şeklinde yorumlanarak ordunun cesaretinin artırılması sağlanmaya çalışılmıştır.²⁶⁴

Osmanlı ordusu açısından, Has Murad Paşa yenilgisi önemli kayıplara ve büyük üzüntülere neden olurken; Akkoyunlu cephesinde ise büyük bir sevincin yaşanmasına vesile olmuştur.²⁶⁵

Uzun Hasan, Osmanlı ordusu karşısında aldığı bu başarıyı kutlamak için bir şenlik düzenlemiş ve bu şenlikte; kendisine esir düşen Turhan-Zâde Ömer Beye: “*Hay hay Ömer Bey, Osmanoğlu’nun kolunu kanadını kırdım, zira ki, seçkin askerleri, savaş meydanında, dayanağı ve sığındığı askerleri olan Rumeli askeri idi. Şimdi onları işi tamam oldu. Şimdiden sonra Rum* tahtının benim saltanatımın ikametgâh kasrı olması mukarrerdir.*”²⁶⁶ Şeklinde iddialı sözler sarf ederek, Osmanlı tahtına dahi göz dikmişti.

Akkoyunlu Devleti, ilk karşılaşmada Osmanlı’ya karşı ciddi bir başarı sağlamıştı. Bu noktada Osmanlı ordusunun takip edilip edilmemesi tartışılmış, Uğurlu Mehmed (Muhammed) Osmanlı ordusuna karşı hemen saldırıya geçilmesini teklif etmişti. Ancak Uğurlu Mehmed’e hasım olan, Halil ve Yakup Sultanların annesi Selçuk Şah Begüm derhal saldırı önerisine karşı çıkmış ve Uzun Hasan’ın bu teklifi kabul etmemesini sağlamıştır.²⁶⁷ Selçuk Şah Begüm bu hareketiyle bir anlamda Osmanlı ordusuna toparlanma zamanını sağlamış olmaktadır.

Birbirlerine karşı kesin bir zafer kazanmak isteyen, Akkoyunlu ve Osmanlı ordusu Fırat Vadisi’ni takip ediyordu. Akkoyunluları Fırat Nehrinden uzaklaştırmak isteyen Osmanlılar burayı bırakıp güneye, Bayburt’a doğru yöneldiler. Aradan altı gün geçmesine karşın, Akkoyunlu ordusu halen

²⁶⁴ Hammer, a.g.e., II, s. 107-108. Bu rüyanın geniş metni için bkz. Solak-zâde, a.g.e., I, s. 329-330.

²⁶⁵ Uzunçarşılı, Minorsky’den böyle bir bilgiyi aktarmaktadır. Bkz. Uzunçarşılı, a.g.e., II, s. 100.

* Rum ifadesi Osmanlı’yı kasdetmektedir.

²⁶⁶ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 328.

²⁶⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., II, s. 100.

gözükmüyordu.²⁶⁸ Fakat yedinci gün, yani 11 Ağustos 1473 yılı Çarşamba günü, Tercan civarında, Üçağızlı denilen dar, girilmesi zor olan bir yerde, Osmanlı ordusu istirahat etmek zorunda kalmıştı. Burada ordunun tertipten yoksun olduğu bir esnada, öğle vaktinde, Otlukbeli denilen bir tepede bir kısım kuvvetler görüldü.²⁶⁹

Bunlar Gavur İshak komutasındaki Akkoyunlu askerleri idi. Davud Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, bu Akkoyunlu kuvvetlerine karşı harekete geçti. Mahmud Paşa da Davud Paşa ile birlikte idi.²⁷⁰ Uzun Hasan ise bu esnada Otlukbeli sırtlarını tutmuştu.²⁷¹ Osmanlılar burada savaşı kabule mecbur bırakılmışlardı. *Burası öyle bir yerdi ki bozulanın mutlaka mahvolması icap ederdi.*²⁷² Gavur İshak komutasındaki Akkoyunlu ordusu, Davud Paşa komutasındaki Osmanlı ordusuna karşı koyamamış ve geriye kaçarak Uzun Hasan kuvvetlerine katılmaya çalışmıştır.²⁷³ Uzun Hasan ise Otlukbeli sırtlarında, ordusuna savaş düzeni vermişti. Ortada iki oğlu ile kendisi yer almış, sağında küçük oğlu Kör Zeynel, solunda ise büyük oğlu Uğurlu Muhammed yer almaktaydı.²⁷⁴ Gâvur İshak'a karşı büyük bir başarı sağlayan Davud Paşa bu defa da Anadolu askerleriyle düzlüğe çıkıp; harp nizamı almıştı. Başlarında kırmızı bürkleri bulunan azebler atlıların önünde idiler. Davud Paşanın karşısında, Uzun Hasan'ın sağ kanadını komuta eden, Kör Zeynel bulunmaktaydı. Bunlar Davud Paşa üzerine atlılarını sürünce birden bire bu düzlükte büyük bir çarpışma başladı. Fatih de, şehzadeleri ile birlikte asıl savaş yerine varmak üzere tepeye tırmandı.²⁷⁵ Davud Paşanın Uzun Hasan kuvvetlerine karşı gösterdiği başarı, Osmanlı ordusuna önemli bir zaman kazandırmıştı. Davud Paşanın gösterdiği mukavemetten faydalanan Şehzade Mustafa düzlüğe çıkmayı başarmış ve Anadolu

²⁶⁸ Uzunçarşılı, a.g.e., II, s. 100.

²⁶⁹ Tansel, a.g.e., s. 319.

²⁷⁰ Tansel, a.g.e., s. 319.

²⁷¹ Uzunçarşılı, a.g.e., II, s. 100, Tansel, a.g.e., s. 319.

²⁷² Tansel, a.g.e., s. 319.

²⁷³ Sadeddin, a.g.e., III, 128.

²⁷⁴ Solak-zâde, a.g.e., I, s. 331.

²⁷⁵ Tansel, a.g.e., s. 319.

askerlerinin tümüyle Kör Zeynel kuvvetlerinin üzerine yüklenmişti. Böylelikle büyük bir savaş olurken, sağ ve sol kanatlarda altmış bin zırhlı azeb askeri bütün gücüyle Uzun Hasan kuvvetlerini vurmaya başladı. Öyle ki savaş meydanı tozdan görünmüyordu. O kadar insan ölüyordu ki, bunların kanları tepeden dereye doğru sel gibi akıyordu. Bu arada, büyük bir gayretle Osmanlı kuvvetlerine karşı savaşan Kör Zeynel, azeb askerlerinin arasına düşmüş ve öldürülmüştü. Koparılan kafası, azebler ağası Mahmud Ağa tarafından Şehzade Mustafa'ya gönderilmiş, o da onu babası Fatih'e yollamıştı.²⁷⁶ Bu olay, Osmanlıların savaş gücünü artırmış, Akkoyunluları ise moralmen çökertmişti. Akkoyunlu ordusunun böylelikle sağ kanadı çökmüş olmaktaydı. Akkoyunlu sol kanadında yer alan Uğurlu Muhammed, Şehzade Beyazıd komutansındaki Osmanlı ordusunu görünce, savaşa girmeden savaş alanından kaçmayı tercih etti. Uzun Hasan ise sağ kanadının çöktüğü ve oğlunun öldüğünü öğrenmişti. Bu arada yanında bulunan Karamanoğlu Pir Ahmed'e:

“Karamanoğlu hanedanın harap olsun, beni bir ciğerparemden, bunca dilâverden çıkarub, bed-nam olmama sebep oldun. Benim Osman oğlu ile ne işim vardı” deyip bağırmıştı.²⁷⁷

Savaşın aleyhine döndüğünü gören Uzun Hasan mücadele etmenin gereksizliğine inanarak savaş alanını terk etti.²⁷⁸ Uzun Hasan kolaylıkla savaş alanını terk etmek için kendisine çok benzeyen Alpagot Pir Ahmet Beyi kendisi yerine savaş alanında bırakmış, bu da ona biraz zaman tanımış ve kaçma imkânı sağlamıştı. Çok geçmeden Alpagot Pir Ahmet Bey de esir düşmüş ve böylelikle Uzun Hasan'ın sancağı, davulu, mehteri, cephanesi ve hazinesi Osmanlıların eline geçmişti.²⁷⁹

Akkoyunlular artık Osmanlı'ya karşı koyamıyor, çare olarak kaçmayı tercih ediyorlardı. Öyle ki Osmanlılar Akkoyunluları kovalamaya

²⁷⁶ Tansel, a.g.e., s. 321.

²⁷⁷ Tansel, a.g.e., s. 320.

²⁷⁸ Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 181.

²⁷⁹ Tansel, a.g.e., s. 322.

başlamışlardı. Savaş tek taraflı bir hal almıştı. Birçok Akkoyunlu askeri savaş alanında hayatını kaybetti. Bu önemli savaş sekiz saat sürmüştü.²⁸⁰ Bu savaşta 55.000 Akkoyunlu askeri hayatını kaybetti. Ayrıca pek çok Akkoyunlu askeri ve önemli bilgileri esir düşmüştü. Fatih bilginleri affederek pek çok iltifatlarda bulunmuştu. Esir düşen askerler ise, Uzun Hasan tarafından Fatih'e gönderilen Mevlâna Ahmet Begürce adındaki elçinin, Osmanlı vezirleri tarafından ileri sürülen her şeyin Uzun Hasan tarafından kabul edileceğini taahhüt etmesiyle hayatlarını kurtarmışlardı.²⁸¹ Woods, Akkoyunlu ordusunun bu savaşta almış olduğu yenilgi ile ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

*“Fatih Mehmed’in güçlü disiplini, sayısal üstünlüğü, tahkimatlı kampa sahip oluşu, savaş alanında ateşli silahlardan yararlanması Uzun Hasan’ın alt edilmesinde önemli bir rol oynamakla birlikte, belirleyici etken, Osmanlı top ve tüfeklerinin yoğun ateşi olmuştur.”*²⁸² Oruç Bey, İdrisi Bitlisi gibi yazarlar, top tüfenk kullandığını belirtmekle birlikte, Hamidi gibi bazı tarihçilerde bunun aksini söylemektedirler.²⁸³

Otlukbeli Savaşı’ndan bir gün sonra Osmanlı divanında Uzun Hasan’ın takip edilip edilmeyeceği tartışılmıştı. Tartışmada bir grup, Uzun Hasan’ın takip edilmesini, diğer bir grup ise takip edilmemesini teklif ediyordu. Uzun Hasan’ın takip edilmesini, köylerinin ve kasabalarının yağma edilip yakılmasını söyleyenler çoğunluğu oluşturmaktaydı. Fakat Fatih Uzun Hasan’ın takip edilmemesi yönündeki görüşe uygun hareket ederek onun takip edilmesine engel olmuştur. Savaşın kazanıldığı gün Fatih’in huzuruna çıkan ve padişahın kendisine iltifat etmesinden cesaret alan İbrahim Paşa, Uzun Hasan’ı takip etmeyişinin sebebini sorduğunda, Fatih gülümseyerek ona şu cevabı vermişti:

“Uzun Hasan denilen câninin canını yakmaktaktezay-i gayret-i saltanattı, yerine geldi; hanedanını yıkmak mürüvvet değil, oğlu serkeş’in başın kesüb ol ateşle ciğerin göğündürmek yeter. Seylâb-ı Şemşir-i âb-darla

²⁸⁰ Tansel, a.g.e., s. 322.

²⁸¹ Tansel, a.g.e., s. 324.

²⁸² Woods, a.g.e., s. 199.

²⁸³ Tansel, a.g.e., s. 322.

*ocağın söyündürmek hacet değil. Kendisine yapılanlar çok bile oldu. Selâtin-i ızam-ı ehl-i İslâm'ın hanedan-ı kadîmin yıkmaya ikdam eyu âdet değil. Bana kalsa saltanatım için bu kadar fazlasına bile gitmezdim. Ancak o buna sebep oldu. Maksudımız, kendisini tadip etmektir. Bu, fazlasıyla olmuştur. İntikam alacağım diye onun arkasından gitmek, birçok yeri harap etmek, mahvetmek demektir. Bu ise günaha girmekten başka bir işe yaramaz. Aynı zamanda batıda Hristiyanlara karşı girmiş olduğumuz işlerin geri kalmasına sebep olur.*²⁸⁴ Bu sözleriyle Fatih bir padişahın nasıl olması gerektiğini ortaya koymakla birlikte bu savaştan maksadının ne olduğunu net bir şekilde belirtiyordu.

Fatih, amacının Uzun Hasan'ı ve onun şahsında bir İslam ülkesini ortadan kaldırmak olmadığını, böyle bir hareketin de kendisine yakışmayacağını söylüyordu. Onun gayesi, Akkoyunlu topluluğunu ortadan kaldırmaktan ziyade Uzun Hasan'ın te'dib edilmesiydi. Bu savaşıyla bu amaca ulaşılmıştı. Ayrıca imparatorluk Hristiyan devletlerle de savaş halindeydi. Fatih doğruya doğru yönelirken haçlı donanması Antalya, İzmir ve Midilli gibi yerleri yağma ve tahrip etmişti. Fatih'in, etkisiz bir hale gelmiş olan Akkoyunluları bırakıp Haçlı kuvvetleriyle olan mücadelesine ağırlık vermesi daha uygun ve takdir edilecek bir davranış olacağı muhakkak idi. Böylelikle Fatih Akkoyunlularla daha fazla zaman kaybetmenin faydasızlığına inanarak asıl hedefe doğru yönelmiştir.

D. Otlukbeli Savaşı'nın Sonuçları:

Osmanlı Devleti Otlukbeli galibiyetiyle gücüne güç katarken, Akkoyunlu Devleti Uzun Hasan'la yakalamış olduğu başarıyı, yükselişi, Otlukbeli mağlubiyeti ile tersine döndürmüş olmaktadır.

²⁸⁴ İbn Kemal, *Tevârihi Âl-i Osman, VII. Defter*, Haz. Şerafettin Turan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954, s. 401, Tansel, a.g.e., s. 325,

Otlukbeli Savaşı ile Akkoyunlu tehlikesi, bir daha ortaya çıkmamak üzere ortadan kaldırılmış olmaktadır. Ayrıca Uzun Hasan yakalamış olduğu şöhreti de kaybetmiş olmaktadır. Öyle ki bu savaş Uzun Hasan üzerinde öyle derin tesirler meydana getirmiş ki, onun fiziksel sağlığını dahi bozmuştu.²⁸⁵

Otlukbeli yenilgisi Akkoyunluların ilerleyişini durdurmakla kalmamış, devlet, Akkoyunlu diğer boyların, aşiret önderlerinin isyan hareketleriyle de mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Uzun Hasan bundan sonraki hayatını iç isyanları bastırmaya çalışmakla geçirmiştir. Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Uzun Hasan ve Akkoyunluların yıldızı sönmüş artık Memlükler ve Anadolu beylikleri için korkulu bir güç olmaktan çıkmış ve Batılılar için de önemini kaybetmişlerdir.²⁸⁶

Uzun Hasan, Otlukbeli savaş alanını terk ederken, Karamanoğlu Pir Ahmed Bey'e söylediği sözleri de büyük önem taşımaktadır. O, Karamanoğlu'na ve hanedanına beddua etmiş ve kendisini savaşa sürükleyen etken olarak göstermiştir.²⁸⁷

Dış tesirlerin ve yönlendirmelerin, ne nedenli büyük bir öneme sahip olduğunu burada görmekteyiz. Uzun Hasan aslında Osmanlı ile çok ciddi bir anlaşmazlığının olmadığını söylüyor; adeta tahriklere aldanarak böyle büyük bir hata yaptığını itiraf ediyordu. Ne var ki Uzun Hasan hatasını büyük bir bedel ödeyerek anlayabilmiştir.

Uzun Hasan, Otlukbeli Savaşı'nı kaybetmekle kalmamış, cihan imparatorluğu oluşturma gayesi olan devletin'in önemli bilginlerini de bu sahada rekabet halinde bulunduğu Osmanlı'ya kaptırmıştı. Bu bilginler

²⁸⁵ Woods, a.g.e., s. 200.

²⁸⁶ Erşahin, a.g.e., s. 104.

²⁸⁷ Bkz. Tansel, a.g.e., s. 321.

arasında, Kadı Mahmut Sureyhi, Seyit Mehmet Münşi, Mevlana Kadı Ali gibi önemli isimler göze çarpmaktadır.²⁸⁸

Otlukbeli yenilgisi, Uzun Hasan üzerinde o denli menfi bir netice doğurmuştu ki o, bunun etkisiyle, kendisinden sonra Osmanlının adının bir daha anılmamasını istemişti.²⁸⁹ Uzun Hasan'dan sonra Akkoyunlu tahtına gelenler, Osmanlı'ya karşı çok ciddi bir harekette bulunmamış olmalarında, Uzun Hasan'ın bu isteğinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Avrupalıların “Büyük Türk” olarak andıkları, Akkoyunlu elçisi Kâtip Mehmed'in de “Büyük Bir Ağaç” diye vasıflandırdığı Fatih Mehmed'i “kemirip bitirmek” veya “adını ve sanını tamamıyla yok etmek” gibi büyük gayeler taşıyan Venedik-Uzun Hasan İttifakı, 1464–1472 yıllarında önemli başarılar elde etmesine rağmen, Otlukbeli Savaşı'ndan sonra can çekişmeye başlamış ve Uzun Hasan'ın vefatıyla birlikte tarihe karışmıştır. Venedik'i de ağır toprak kayıplarından başka, 1471 de elçi Nicolo Cocco ve Francesco Capello'nun nefretle reddettikleri bir şeyi, yani “*haraç-gûzar*” olmayı kabul ederek Fatih Mehmed'le barış yapmaya sürüklemiştir.²⁹⁰

Otlukbeli Savaşı ile Osmanlı Devleti pek çok kazanımlar elde etmiştir. Öncelikle gitgide büyüyen ve büyük bir tehlike halini almış olan Akkoyunlu Devleti, Osmanlı açısından tehlike olma vasfını tamamen kaybetmiş olmaktadır. Anadolu'da söz sahibi olma noktasında, rakip olarak karşısına çıkan Akkoyunluları bu iddialarından da uzaklaştırmıştır. Fatih'in bu doğu seferi neticesinde Fırat Nehri'nin batısı tamamen Osmanlı yönetimine geçtiği gibi Ortadoğu yolu da Osmanlı hâkimiyetine açılmış oluyordu.²⁹¹ Ayrıca Akkoyunlu Uzun Hasan'a ümit bağlamış olan ve onu Osmanlı'ya karşı

²⁸⁸ Tansel, a.g.e., s. 323, Solak-zâde, a.g.e., I, s. 333.

²⁸⁹ “*Uzun Hasan başını kurtardığına bin kere razı oldu. Tallûkatına vasiyet ettikti Osmanlı Hanedanının adını anmayalar. Oğlanlarıda, ailesi de bu sözü kabul edip kulaklarına küpe ettiler. Osmanlının adını anmaktan vazgeçtler.*” Bkz. Âşıkpaşaoğlu, a.g.e., s. 181.

²⁹⁰ Turan, a.g.e., s. 138.

²⁹¹ Gökür Göğebakan, “Doğu Anadolu'nun Osmanlı Hakimiyyetine Girişi”, **Türkler**, IX. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Semih Ofset, Ankara, 2002, s. 462.

savaşa kıskırtan Karamanoğullarının oluşturduğu tehlike de artık ortadan kalkmaya yüz tutmuştu. Avrupalı devletler bu başarı karşısında, Osmanlı'yı ortadan kaldırma ümitlerini tamamen yitirmemişler de, bunun gerçekleşip gerçekleşmemesi noktasında ciddi bir tartışmaya sürüklenmişler ve sonunda Osmanlı ile barış yapmak zorunda kalmışlardır. Venedik bunun açık örneğini oluşturmaktaydı.

Osmanlı Ordusu, Otlukbeli dönüşü, Bayburt üzerine yürümüş ve orayı da topraklarına katmıştır. Osmanlı ordusunun Uzun Hasan üzerine yürüdüğü sırada uğradığı yerlerden biri olan Karahisar, Otlukbeli galibiyeti sonrası top ateşine tutulmuş ve Osmanlı kuvvetlerince teslim alınmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti, Otlukbeli zaferiyle önemli bir düşmanını bertaraf etmiştir. Osmanlının diğer bir kazanımı ise Otlukbeli galibiyeti sonrası bazı toprakların elde edilmesi olmuştur.

Otlukbeli Savaşının kazanılmasıyla Akkoyunlu Devleti her ne kadar Osmanlı için önemli bir tehlike olmaktan çıkarıldıysa da; savaş sonunda Akkoyunlu ordusunun takip edilmemesi ve tamamen ortadan kaldırılmaması zaman zaman küçük çaplı problemlerin çıkmasına neden olmuştur. Fatih'in bunu yapmama sebebi takdire şayan bir davranış olarak kabul edilse de, Mahmud Paşanın önerisini dikkate alarak Uzun Hasan'ı takip etmediği için pişmanlık duyduğu Hoca Saadeddin tarafından ifade edilmektedir. Öyle ki Fatih ile Mahmud Paşanın arasının açılmasında bu olayın etkili olduğu da belirtilmektedir.²⁹²

²⁹² Saadeddin, a.g.e., III, s. 138.

VI. OTLUKBELİ SONRASI OSMANLI- AKKOYUNLU İLİŞKİLERİ

Otlukbeli Savaşıyla kazanılan zafer Akkoyunlu Devleti'ni Osmanlı açısından bir tehlike olmaktan çıkarmıştı. Fatih elde ettiği bu zaferden sonra imparatorluğun yönünü tekrar batıya çevirmiştir. Otlukbeli yenilgisiyle Akkoyunlu Devleti çok ciddi bir toprak kaybı yaşamamışsa da büyük itibar kaybına uğramıştı. Uzun Hasan batının gözündeki değerini de büyük ölçüde yitirmiştir. Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Akkoyunlu Devleti'nde merkezi otorite sarsılmış, taşrada aşiretler isyanlara girmişler; böylelikle Akkoyunlu Devleti yıkılma sürecine girmiş olmaktaydı.²⁹³

Ayrıca, Uzun Hasan'ın aralıksız olarak yaptığı savaşlar toplum kesimleri arasında refah açısından uçurumlar oluşturmuş; ayanlar başarılarından dolayı kendilerine verilen iktalarla zenginleşirken; savaşın yükünü yeni ve ağır vergilerle halkın üzerine yükleyen yönetim tarım, ticaret ve zanaat ile geçimini sağlayan kesimleri kendisine küstürmüştü.²⁹⁴

Halkın arasında ekonomik açılardan uçurumların oluşması, ağır vergilerle Akkoyunlu halkının bir kısmının sıkıntılar yaşaması, Uzun Hasan'ın yönetiminde önemli problemler yaşamasına neden olmuştur. İmparatorluk ilerleme sürecinden, gerilemeye geçmiş, dış açılımlardan, iç çekişmeler sürecine geçmiştir. Uzun Hasan Otlukbeli yenilgisinden sonra, en ciddi sorununu, 1474 yazı başlarında ayaklanıp 1477 sonlarına kadar bu isyanını sürdüren oğlu Uğurlu Muhammed sebebiyle yaşamıştı.²⁹⁵

²⁹³ Erşahin, a.g.e., s. 103.

²⁹⁴ Erşahin, a.g.e., s. 104.

²⁹⁵ Woods, a.g.e., s. 201.

Osmanlı Devleti, Fatihle büyük ölçüde başarılar elde ettiği Anadolu birliğini oluşturma ve Karadeniz bölgesini tamamen ele geçirme politikasının bir devamı olarak, Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu Kefe'yi fethetmesi için görevlendirdi. Gedik Ahmet Paşanın 1475 yılında Kefe'yi ele geçirmesiyle, Karadeniz'in bir Osmanlı iç denizine dönüşmesi sürecini başlatmış olmaktaydı.²⁹⁶ Uzun Hasan Trabzon örneğinde olduğu gibi Kefe'de de Osmanlı'yı engellemeyi başarması söz konusu değildi. O artık iç mücadelelerle uğraşmak zorunda idi. 1474 yılı yazında Uğurlu Muhammed babasına karşı bir isyan hareketi başlattı. O, Şehzade Halil'in hâkimiyetindeki Fars'ın başkenti Şiraz'ı ele geçirdi; fakat Uzun Hasan kuvvetleri karşısında tutunamayınca, Huzistan yoluyla Bağdat'a ulaştı. Bağdat hâkimi kendisine yardım sözünde bulunmuşsa da, Uğurlu Muhammed Bağdat'tan beklediği desteği bulamayınca, Urfa valisi Üveys'in topraklarına geçti. Burada oluşturulan ve Memlûklüler'in de katıldığı koalisyon 1475 de Uzun Hasan'a bağlı güçler tarafından dağıtıldı. Bunun üzerine Uğurlu Muhammed çareyi Osmanlı sultanına sığınmakla buldu. Fatih kendisini çok iyi karşılamış; hatta onu Kızı Gevher Şah Sultan ile evlendirmiş; sonrasında Akkoyunlu sınırındaki Sivas Beylerbeyliğine atamıştır.²⁹⁷

Böylelikle Osmanlı Devleti ile Akkoyunlular arasında önemli bir akrabalık ilişkisi kurulmuştu. Osmanlı Devleti, Anadolu'da ortaya çıkan taht mücadelelerine taraf olmak gibi bir siyaset güttüğünden, Anadolu'da kendisi için tehlike arz eden devletlerin yönetimine, taht mücadelesinde yardımda bulunduğu kişiyi geçirmeye çalışmak suretiyle etkin bir rol oynamıştır.

Uğurlu Muhammed'in Akkoyunlu tahtına geçmesini istemeyen Selçuk Şah Begüm tarafından tertip edilen bir tuzağa göre, Erzincan valisi Bayındırlı Emir Bey, 1477 yılında Uğurlu Muhammed'e haber gönderir ve babası Uzun Hasan'ın öldüğünü, hükümdarlık yarışında da kendisini destekleyeceğini bildirip; kendisini Erzincan'a davet eder. Uğurlu Muhammed bunun bir tuzak

²⁹⁶ Woods, a.g.e., s. 200.

²⁹⁷ Erşahin, a.g.e., s. 106.

olduğunu düşünmeden ve Fatih'e bile haber vermeden maiyetiyle birlikte Erzincan'a gelince yakalanarak öldürülür. Bu olaya çok üzülen Fatih, kızı Gevherşah ile henüz bir yaşını doldurmamış olan torunu Ahmed (Göde Ahmed)'i İstanbul'a getirtmiştir.²⁹⁸

Uzun Hasan'ın 1478 yılında ölümünden sonra, onun baş zevcesi olan Selçuk Şah Begüm'ün oğlu Halil Akkoyunlu tahtına oturdu. Ancak iç mücadelelerle uğraşmak zorunda kalan Sultan Halil'in saltanatı çok kısa sürmüş ve yerine kardeşi Sultan Yakup geçmiştir. Sultan Yakup dönemi Uzun Hasan'dan sonra en uzun süren ve en parlak olan bir dönem olmuştur. Akkoyunlu'lar için Sultan Yakup da babası gibi dış tehlikelerle uğraşmak zorunda kaldı. Akkoyunlular bu dönemde Ardasa (Torul) Beyliği sebebiyle Osmanlı'yla karşı karşıya geldiler. Fakat Osmanlılar, Akkoyunlulara bağlı olan bu beyliği 1479 yılı baharında ilhak ederek, Kelkit-Çoruh vadisini aralarında sınır olarak tanıdılar.²⁹⁹ Sultan Yakup buna engel olamamakla birlikte, bunun dışında Osmanlıyla çok ciddi bir sorun yaşamamıştır. Sultan Yakup'tan sonra, Akkoyunlu tahtına oturan Sultan Baysungur dönemi, çoğunlukla iç mücadelelerle geçmiştir. Bu dönemlerde Osmanlı Devleti Akkoyunlu iç ilişkilerine karışmaya başlamış ve Rüstem Beyden sonra Göde Ahmed'in Akkoyunlu tahtına oturmasında etkin bir rol oynamıştır.³⁰⁰

Rüstem Bey dönemi de kendisinden önceki Akkoyunlu liderlerde olduğu gibi taht mücadelesi ile geçmiştir. O da Akkoyunlu Devleti'nin yıkılışını durduramamıştır. Kendisinden sonra gelen Göde Ahmed Akkoyunlu topluluğu için son bir ümit idiyse de iktidar mücadelesi neticesinde o da tahtından olmuştur. Böylelikle Akkoyunlu Devleti tamamen dağılma noktasına gelmiş ve bundan sonraki dönem Bayındır şehzadelerinin yaklaşık 10 yıl süren iktidar mücadelelerine sahne olmuştur. Bu dönemde şehzadeler, Uzun Hasan tarafından Amid şehrinden sonra başkent yapılan Tebriz'de tahta

²⁹⁸ Erşahin, a.g.e., s. 106.

²⁹⁹ Minorsky, a.g.e., s. 95.

³⁰⁰ Erşahin, a.g.e., s. 116.

çıkmak yerine her biri ülkenin her hangi bir eyaletinde kendilerine yakın akrabalarca sultan ilan edilmişlerdir. Bu da Akkoyunlu Devleti'nin fiilen sona ermesinin en önemli nedeni olmuştur.³⁰¹

1501 yılında Akkoyunlu Devleti, Sultan Murad ile Elvend Bey arasında taksim edilmişti. Bu paylaşımda Irak-ı Arab, Irak-ı Acem, Fars ve Kirman Ülkeleri Sultan Murad'a kalırken, Azerbaycan, Erran ve Diyarıbekir bölgesi ise Elvend Mirza'ya bırakılmıştır.³⁰² Bu dönemde Akkoyunlu'ların iç mücadelesinden faydalanan Şah İsmail, Akkoyunlulara ait Erzincan'a gelerek orada kolayca teşkilatlanma imkânı buldu. Osmanlı ve Dulkadiroğulları'ndaki muridlerini de etrafına toplamayı başaran Şah İsmail büyük bir güç oluşturmaya başlamıştı. Şah İsmail'in Akkoyunlu topraklarında işgale başlaması nedeniyle, Elvend Mirza, Safevi Şeyhi üzerine yürüdü. Elvend Mirza sayıca üstün olmasına rağmen, Safevi şeyhine yenildi. Pek çok Akkoyunlu askeri ve beyi savaş meydanında kaldı. Şah İsmail Şurur Savaşı neticesinde Azerbaycan'ı da Akkoyunlulardan aldı.³⁰³

Bu girişimleri sonucunda Şah İsmail 1501 yılında Tebriz'de şahlık tahtına resmen oturdu. Şah İsmail, Elvend Mirza'yı bertaraf ettikten sonra Sultan Murad ile ilk defa mücadeleye başlamış, onu da büyük bir bozguna uğratarak; Irak-ı Acem, Fars ve Kirman'ı da alarak devletine katmayı başardı. Daha sonra Diyarbakır bölgesini de ele geçiren Şah İsmail, böylelikle Akkoyunlu topraklarına tam anlamıyla sahip olmaktaydı. Sultan Murad ise önce Dulkadiroğulları'na iltica etmiş ve oradan Osmanlı ülkesine geçerek, Yavuz Sultan Selim'in İran Seferine iştirak etmiştir. Çaldıran zaferinden sonra dönüşte Yavuz Sultan Selim tarafından yanına bir miktar kuvvet verilmek suretiyle Diyarbakır'ın zaptına gönderilmiş ise de yapılan savaş neticesinde

³⁰¹ Erşahin, a.g.e., s. 130.

³⁰² Çetin Varlık, "AK-Koyunlular", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, VIII. Cilt, İstanbul, 1989, s. 432.

³⁰³ Varlık, a.g.e., s. 433.

Şah İsmail'in Urfa valisi olan Eçe Sultan Kaçar'a yenilmiştir. Başı da kesilerek Şah İsmail'e yollanmıştır.³⁰⁴

Şah İsmail Akkoyunlu Devleti'nin topraklarını ele geçirmekle kalmamış, Akkoyunlu ulusunun kökünü kazımaya başlamıştı. Şah İsmail'in katliamından kurtulan Akkoyunlu boyları ve oymakları, Memlûklüler'e, Dulkadiroğullarına ve Osmanlılara iltica ettiler. Osmanlıya sığınanlar, kısa bir süre sonra tamamen Osmanlı teb'asına katılarak beyleri ile birlikte Orta ve Doğu Anadolu'nun muhtelif kısımlarına dağılmışlardır.³⁰⁵

Akkoyunlu Sultan Murad'ın oğlu Yakup Mirza'nın nesli Trabzon'da yerleşmiş ve burada yaşamaya devam etmiştir. Yakup Mirza'nın oğlu Murad Paşa, Kanuni'nin Irakeyn seferinde Osmanlıların Irak-ı Acem Beylerbeyisi olmuştur. Böylelikle hemen hemen bütün Akkoyunlu prensleri Osmanlı hizmetine girmişlerdir. Tur Ali Beyin oğlu Zeynel Bey, Habil Beyin oğlu Kabil Bey ve Süleyman Beyin oğlu Kum valisi Ferruhşad Bey Kanuni'nin Irakeyn Seferi'nde, Doğu İran'da sancak verilen Akkoyunlu prenslerinden olmuşlardır.

³⁰⁴ Varlık, a.g.e., s. 434.

³⁰⁵ Varlık, a.g.e., s. 434.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI-AKKOYUNLU SOSYAL İLİŞKİLER

I- OSMANLI-AKKOYUNLU SOSYAL İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

Osmanlı Devleti Fatih döneminde büyük bir imparatorluk haline geldi. İstanbul'un fethedilmesi ve sonrasında Osmanlı'nın gerçekleştirdiği fetih hareketleri birçok devlet tarafından büyük tehlike olarak görülmekteydi. Osmanlı tehlikesinin bertaraf edilebilmesi için batılı devletler hem kendi aralarında hem de doğuda bulunan Anadolu beylikleriyle ittifaklar oluşturmaya çalışmışlardır. Bu ittifakların temel gayesi Osmanlı ilerleyişini durdurup onu ortadan kaldırmaktır. Bu ittifakların Anadolu ayağını oluşturan Akkoyunlu Devleti, Batılı devletler ile Anadolu'da etkin olmaya çalışan Doğulu güçlerin yönlendirmesi ve tahrikleri sonucunda Osmanlı Devleti ile mücadeleye girişmiştir. Bu da iki ülke arasında ağırlıklı olarak siyasi ilişkilerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu siyasi ilişkiler, rekabet, mücadele, birbirini yok etmeye çalışma gibi zeminler üzerinde gelişmiştir.

Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri siyasi yelpaze içinde mücadele ve rekabet temeli üzerinde gelişmişse de iki ülkenin belli noktalarda siyasi konular dışında da münasebetlerde bulundukları görülmektedir. Komşu iki devletin ne olursa olsun birbirinden etkilenmemesi söz konusu olamazdı. Aynı zamanda Müslüman iki devlet olmaları da belli konularda aynı yönde düşünmeyi ve davranmayı gerekli kılmıştır. Bu da iki devlet ve onun bireyleri arasında sosyal temelli ilişkilerin geliştirilebilmesine imkân sağlamıştır.

Osmanlı Devleti Akkoyunlu Devleti ile olan mücadelesinde taht kavgalarında taraf olmak gibi bir siyaset takip etmiş ya da buna mecbur kalmıştı. Öyle ki, Akkoyunlu şehzadelerinden taht mücadelesinde başarılı olamayanlar sığınma yeri olarak Osmanlı Devleti'ni görmüşlerdir. Zira Osmanlı Devleti'nin Akkoyunlularla olan mücadelesine bakıldığında Osmanlı padişahlarının bu devletin tamamen yıkılıp perişan olmasını istemediklerini görmekteyiz.¹ Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin Akkoyunlu şehzadelerine kucak açmak şeklindeki yaklaşımı, Uzun Hasan'ın Karamanoğulları'na kucak açma sebebini açıklamak için Fatih'e gönderdiği mektuptaki ifadeleriyle paralellik arz ettiğini söylemek de mümkündür. Uzun Hasan kendisine sığınan Karamanoğullarının birer mülteci olduklarını ve onları bundan dolayı kabul ettiğini çünkü yakın akrabaya şefkat ve merhamet etmenin Allah'ın emri olduğunu söyleyerek bu durumun anlayışla karşılanmasını bekliyordu.

Gayesi ne olursa olsun özellikle Akkoyunlulardan Osmanlılara önemli sayıda iltica hareketleri yaşanmıştır. Mülteciler içerisinde Akkoyunlu şehzadelerin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu iltica hareketleri iki devlet arasında akrabalık ilişkilerinin oluşmasını da sağlamıştı. Osmanlı Devleti'nin Akkoyunlu Devleti'nden kendisine sığınan şehzadelere gösterdiği yakınlık ve yaptığı yardımlar ise önemle üzerinde durulması gereken hususlardır.

II- AKKOYUNLU DEVLETİ'NDEN OSMANLI DEVLETİ'NE OLAN İLTİCALAR

Akkoyunlu Devleti'nden Osmanlı Devletine pek çok sığınmalar olmuştur. Akkoyunlu devletinde çeşitli sebeplerle yaşanan taht mücadelesinde başarılı olamayan Akoyunlu şehzadeleri sığınma yeri özellikle

¹ Mehmet Saray, **Türk-İran İlişkileri**, Ankara, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1992, s. 22.

Osmanlıyı tercih etmişlerdir. Akoyunlulardan Osmanlı devletine olan ilticaların başlıcalarını şöyle sıralamak mümkündür.

A. Kara Yülük Osman Beyin oğlu Ali Beyin Osmanlı'ya Sığınması:

Kara Yülük Osman Bey kendi yerine oğullarından Ali Beyi veliaht olarak tayin etmişti. Ali Bey babasının yerine tahta geçtiyse de hem kardeşleri hem de amcaoğulları kendisine muhalefet ettiler. Yaşanan rekabet neticesinde Hamza Bey Amid şehrini ele geçirdi. Ve birçok Akkoyunlu şehzadesi tarafından Ulu Bey olarak tanındı. Ali Bey ise bu durum üzerine önce Kemah-Erzincan-Karahisar hâkimi olan ağabeyi Yakup'un yanına gitmişti. Mısır'dan gelen iki oğlu ile Amid'de bulunan diğer oğlu Uzun Hasan da burada kendisine katılmışlardı. Fakat Yakup Bey de Amid'i ele geçirmiş olan Hamza Beye karşı bir şey yapamamıştır. Tahtını kaybeden Ali Bey girişimlerinin de sonuç vermemesi üzerine Osmanlı Sultanı II. Murad'a sığındı. II. Murad da kendisine İskilib'i dirlik olarak vermişti.² Ali Bey her ne kadar burada uzun süre kalmamışsa da Osmanlı sultanının kendisine kucak açması ve dirlik vermiş olması Osmanlı-Akkoyunlu ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu durumu Osmanlının Akkoyunlu taht mücadelesine taraf olmak istemesi gibi tek bir nedene bağlamamak gerekir. Osmanlı hükümdarının iyi niyete dayalı olarak yurdunu kaybetmiş birisine sahip çıkmak istemiş olmasıyla da açıklamak mümkündür.

² Sümer, a.g.e., s. 15-16.

B. Uzun Hasan'ın Oğlu Uğurlu Muhammed'in Osmanlı'ya Sığınması:

Akkoyunlu Devleti'nden Osmanlı'ya olan ilticalardan birisi de Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Muhammed'in ilticasıdır. Uğurlu Muhammed İsfehan valiliğinde bulunduktan sonra Şiraz'da 1474 yılında babasına karşı isyan etti. Ancak sonrasında Osmanlı Padişahı Fatih'e sığındı. Osmanlı sultanı kendisine izzet ve ikramda bulunduğu gibi ayrıca onu Sivas valiliğine tayin etti. Bununla da kalmayıp kızı Gevherşah Sultan ile evlendirdi. Uğurlu Muhammed'in bu evlilikten olan oğlu Göde Ahmed babasının Erzincan'da bir tuzak sonucu öldürülmesi üzerine Fatih tarafından annesiyle birlikte İstanbul'a getirtildi.³

Göde Ahmed Bey uzun süre Osmanlı ülkesinde kalmış ve II. Bayezid'in kızı ile evlenerek Osmanlı Devleti'ne damat olmuştu.⁴ Göde Ahmed dedesi Uzun Hasan'ın tahtını ele geçirmek için II. Bayezid'in yanına verdiği askerlerle bölgeye hareket etti. Bu girişiminde başarılı olan Göde Ahmed Bey kısa bir süreliğine de olsa Akkoyunlu tahtına oturdu.⁵ Osmanlı Padişahı II. Bayezid yeğeni ve damadı olan Göde Ahmed'in Tebriz'de Akkoyunlu tahtına oturmasına çok sevinmiş, bu maksatla İstanbul'da şenlikler düzenletmiştir.⁶

Göde Ahmed dönemi Osmanlı tecrübesinin Akkoyunlu Devleti'ne taşınmasına katkı sağlamıştı. Çünkü o Osmanlı tecrübesini Akkoyunlu sarayına ve yönetimine taşıyarak Osmanlılar gibi güçlü bir merkezi idare

³ Erşahin, a.g.e., s. 107, M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetinde Akkoyunlu Ümerası", **Türkiyat Mecmuası**, IX. Cilt, Ankara, 1951, s. 36-37.

⁴ Gökbilgin, a.g.e., s. 37.

⁵ Erşahin, a.g.e., s. 127.

⁶ Akkoyunlu, a.g.e., s. 136.

kurmak istemiştir.⁷ Bunda kısmen başarılı olan Göde Ahmed dini çevrenin de desteğini sağlayabilmek için şarap yasağı getirmiş ve Osmanlı sisteminden hareketle adaletli bir vergi sistemi kurmaya çalışmıştır. Bu çalışmaları bazı etkin çevrelerin tepkisiyle karşılaşmış ve kendisine karşı güçlü bir muhalefetin oluşmasına sebep olmuştur.⁸ Ahmed Bey muhaliflere karşı başarılı olamayınca saltanatı kısa bir süre içinde son bulmuştu.⁹ Böylelikle Akkoyunlu ulusu Göde Ahmed yönetiminde yeniden bir atılım yapma ve çöküşten kurtulma şansını kaybetmiştir.

C. Sultan Murad'ın Osmanlı'ya Sığınması:

Sultan Murad 1508 yılında Şah İsmail'in baskınları neticesinde ellerindeki yerleri kaybedince önce Dulkadiroğulları'na oradan da Osmanlılara sığınmıştır. Sultan Yavuz, Murad'ı doğu sınırına Beylerbeyi olarak atamış ve kendisine büyük bir saygı göstermiştir. Sultan Murad, Yavuz Sultan Selim'in teyzesi, Dulkadirli hükümdar Alaüddeve'nin kızıyla evlenmiş olması sebebiyle Yavuz'un eniştesi idi. Murad'ın bu evlilikten Yakub ve Hasan isimli iki oğlu olmuştur.¹⁰ İstanbul'da büyük hüsnü kabul gören son Akkoyunlu Hükümdarı Murad'a Akşehir zeameti dirlik olarak verildi. Çaldıran Savaşı'na Yavuz Sultan Selim'le birlikte katılan Murad Hana savaş sonrası Yavuz'un verdiği kuvvetlerle Diyarbakir'in Safevilerden alınması görevi verildi. Sultan Murad komutasındaki yedi bin kişilik ordu Ruha (Urfa) savaşında Şah İsmail'in Urfa valisi olan Ece Sultan Kaçar'a yenilmiş ve başı kesilerek Şah İsmail'e yollanmıştır.¹¹ Akkoyunluların Osmanlıların desteği ile yaptıkları son girişimde fayda vermemiştir. Sultan Murad Diyarbakir'i almış olsaydı belki de Akkoyunlu ulusu bir süreliğine daha varlığını sürdürebilecekti. Osmanlı'ya sığınan Akkoyunlular önemli yararlılıklar da göstermişlerdir. Akkoyunlu emiri

⁷ Yinanç, a.g.e., s. 201.

⁸ Erşahin, a.g.e., s. 128.

⁹ Sümer, a.g.e., 30.

¹⁰ Akkoyunlu, a.g.e., s. 140.

¹¹ Akkoyunlu, a.g.e., s. 140.

olan Bayburt kale muhafızı Bıyıklı Mehmed Paşa, Diyarıbekir ve yöresini Osmanlı egemenliğine katıp; Doğu Anadolu'yu Şii tehlikesinden büyük ölçüde kurtarmıştır.¹²

Sultan Murad'ın oğulları da Osmanlı Devleti'nde önemli konumlar elde etmişlerdir. Sultan Murad'ın oğlu Yakub, Kanuni döneminde onun ırak savaşına katıldığı gibi Hemedan valiliği yapmış sonra da Trabzon'a yerleşip soyunu burada devam ettirdiği kaynaklarda belirtilmektedir. Sultan Murad'ın diğer oğlu Hasan ve torunları Erzincan, Akşehir ve Elbistan'da tımarlık edinmişler ve bulundukları yerlerde Muradhanoğulları diye anılmışlardır.¹³

D. Ferruhşad Beyin Osmanlı'ya Sığınması:

Akkoyunluların önemli şahsiyetlerinden birisi olan Ferruhşad Bey de sığınma yeri olarak Osmanlı'yı seçmişti. O, Yavuz Sultan Selim'in İran seferine katılmıştı. Osmanlı Devleti'nce kendisine büyük önem atfedilerek Akşehir Sancağı verilmiştir.¹⁴

Akkoyunlu'dan Osmanlı'ya olan ilticalar, yukarıda yazılı olanlarla sınırlı kalmamaktadır. Şah İsmail'in Akkoyunlu topraklarında hâkimiyet kurması ve Akkoyunlu Devleti'ne bağlı büyük aileleri ve ümerayı ortadan kaldırmak istemesi sonucunda Suriye ve Dulkadiroğulları'na ve Osmanlı Devleti'ne ilticalar olmuştur. Hatta Osmanlı Devleti'ne olan ilticaların daha fazla olduğunu söylemek de mümkündür. Osmanlıya sığınan bu kişiler daha sonra Osmanlı teb'ası olarak boyları ile birlikte Anadolu'nun muhtelif yerlerine yayılmışlardır.¹⁵

¹² Akkoyunlu, a.g.e., s. 140.

¹³ Akkoyunlu, a.g.e., s. 141.

¹⁴ Gökbilgin, a.g.e., s. 38.

¹⁵ Gökbilgin, a.g.e., s. 40.

Safeviler'in Akkoyunlu topluluğuna uyguladıkları politika neticesinde Osmanlı topraklarına sığınan pek çok Akkoyunlu prensi Osmanlı hizmetinde bulunmuş ve önemli görevler ifa etmişlerdir. Osmanlı Devleti böylelikle kendisine sığınan Akkoyunlulara Doğu Anadolu'da önemli dirlikler vermiştir. Bunlar içinde, Sünni, Hanefi, devlet yöneticileri ve bilginleri sayesinde Doğu Anadolu Osmanlı yönetimine ısındırılmıştı. Doğu Anadolu'nun bu günkü statüsünü almasında önemli katkıları olmuştur.¹⁶

Osmanlı-Akkoyunlu sosyal ilişkilerin şekillenmesinde Fatih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan arasındaki siyasi rekabetin yanı sıra çeşitli sahalarda yaşanan rekabetler de belirleyici bir etken olmuştur.

III- İLMİ SAHADA YAŞANAN REKABET

Fatih Sultan Mehmed Osmanlı hükümdarları içinde büyük asker, büyük devlet adamı vasıflarıyla üstün bir konuma sahip olmakla birlikte büyük bir bilgin ve ilim adamı olma özelliğini de taşımaktaydı. O, istisnai dehası sayesinde tahsiline geç kalmakla beraber hızla devrinin pek çok ilmini öğrenmiş, birçoğunda âlim olmuştur. Ayrıca pek çok yabancı dil de öğrenmişti.¹⁷ Onun devrinde büyük âlimler yetişmiş ve önemli eserler yazmışlardır.

Fatih'in ilme ve ilim adamlarına verdiği değeri şu ifade de net bir şekilde görmek mümkündür. *"Fatih'in âlimlerle olan ihtilât ve münasebeti denizin iç içe yuvarlanan dalgaları gibi bölünmez ayrılmaz bir yekparelik arzeder."*¹⁸ Ayrıca o, İlmî müesseseleri üstün bir hale getirerek birçok Türk ilim adamını Memlük, İran ve Türkistan medreselerine gitme zahmetinden kurtarmıştır.

¹⁶ Akkoyunlu, a.g.e., s. 145.

¹⁷ Yılmaz Öztuna, *Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi*, İstanbul, II. Ötügen Yayınevi, 1977, s. 472.

¹⁸ Sâmîha Ayverdi, *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*, İstanbul, İstanbul Halk Basımevi, 1953, s. 51.

Osmanlı Devleti Fatih döneminde ilmi gelişmeye büyük önem vermekle kalmamış, devrin ünlü ilim adamlarını ülkesine çekmeye çalışmıştı. Bu dönem İslam dünyasında İran, Memlük, Osmanlı gibi devlet merkezlerinde ilmi sahada ve üstün ilim adamlarına sahip olmak noktasında ciddi bir rekabet yaşanmıştır. Fatih bu anlamda rekabet içine girdiği bir Müslüman hükümdar ise Akkoyunlu lideri Uzun Hasan'dır. Onun kültür, sanat ve bilime ilgi duyması şahsi merakının yanında siyasi bir zorunluluk idi. Çünkü onun çağında Osmanlı örneğinde olduğu gibi devlet yöneticilerinin kültürel gelişmeleri desteklemeleri gelenek haline gelmişti. Öyle ki Akkoyunlu Devleti'nin komşuları olan Osmanlı, Memlüklü, Karakoyunlu ve Timurlular birbirlerinden bilginleri adeta transfer ediyorlardı.¹⁹

14. Asrın tamamında ve 15. Asrın ilk yarısında, Konya, Kayseri, Niğde, Sivas, Kastamonu, Ankara, Kırşehir, Bursa ve Amasya gibi başlıca Anadolu kentleri birer ilim merkezleri olmuştur.²⁰ Kuruluşundan itibaren fethettiği memleketlerdeki yerli bilginlerden faydalanmak Osmanlı'nın adeta bir ananesi idi. Öyle ki Fatih ilme ve ilim adamlarına o kadar büyük önem vermişti ki savaş ortamında bile onlara iyi davranmıştı. Otlukbeli Savaşı'nda Uzun Hasan'ın pek çok bilginini esir düşmüştü. Bu bilginler arasında Kadı Mahmud Süreyhi, Uzun Hasan'ın nişancısı Seyyid Mehmed Münşi ve Uzun Hasan'ın imamı Mevlana Kadı Ali de bulunmaktaydı. Osmanlı sultanı bunlara kötü davranmamış ve ayrıca onları ülkesine götürmüştür.²¹ Fatih, Uzun Hasan ile Otlukbeli Savaşı'nda karşılaşmadan önce onun bilginlerini ülkesinde tutmak gibi bir siyaseti neticesinde, Uzun Hasan tarafından 1472 yılında büyük bir elçi heyetinin başında kendisine gönderilen Ali Kuşçu'yu bir daha Akkoyunlu Devleti'ne göndermeyerek İstanbul da alıkoymuştur.²²

¹⁹ Erşahin, a.g.e., s. 277.

²⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerin Kuruluşları ve Siyasi Hayatları ile Bunlar Zamanındaki Devlet Teşkilatı, Fikir Hareketleri ve İktisadi Hayat, Ankara, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, t.y., s. 211.

²¹ Erşahin, a.g.e., s. 227, Hinz, a.g.e., s. 99.

²² Hinz, a.g.e., s. 99.

İslam dünyasının ünlü astronom ve matematikçilerinden olan Ali Kuşçu Timur Hükümdarı Uluğ Beyin 1449'da öldürülmesi ile koruyuculuğunu kaybedince Semerkant'taki rasathanesinin faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. 1470 yılında çıktığı hac yolculuğu esnasında Tebriz'e uğrayan Kuşçu burada Uzun Hasan'dan büyük ilgi ve iltifat gördü. Ayrıca Uzun Hasan Ali Kuşçu'yu bol miktarda maddi ödülle mükâfatlandırmıştı. Ali Kuşçu 1470–1472 yıllarında çalışmalarını Uzun Hasan'ın memleketinde devam ettirmiştir. Uzun Hasan ile Ali Kuşçu arasında gelişen olumlu ilişkilerin bir sonucu olsa gerek Uzun Hasan kendisini Osmanlı Devleti'ne büyük bir elçilik heyetinin başında gönderdi. Doğu'nun bu en önemli âliminin kendisine gönderilmesini fırsat bilen Fatih onu bir daha Uzun Hasan'a geri göndermeyerek bu fırsatı iyi değerlendirmiştir.²³ Ali Kuşçu Fatih'in Akkoyunlu seferinde kendisiyle birlikte bulunmuş ve İstanbul'a döndükten sonra kendisine Ayasofya medresesinde yevmiye 200 akçe tahsisatla müderrislik verilmiştir. *Ali Kuşçu'nun ilim hayatına hizmeti çok büyük olmuş; öyle ki Fatih bu âlimi getirtmekle memleketine kılıcıyla bir ülke kazandırmış kadar fayda temin etmiştir.*²⁴ Osmanlı Devleti'nde ilmi çalışmalarını devam ettiren bu ünlü âlim 1474 yılında İstanbul'da ölmüş ve Eyüp Sultan'da gömülmüştür.²⁵

Akkoyunlu Devleti'nden Osmanlı Devleti'ne giden diğer bir önemli âlim de Bitlisli İdris'tir. Bir ulema ailesine mensup olan İdrisi Bitlis-i Akkoyunlu Hükümdarı Sultan Yakup döneminde genç yaşta Akkoyunlu sarayına alınmıştır. Burada münşilik (kâtiplik) yapmakta olan babası Hüsameddin Ali'den boşalan görevi üstlenmiş ve Sultan Yakup'un ölümüne kadar bu makamda kalmıştır. Sultan Yakup Azerbaycan'dan Arran'a yaptığı seyahati sırasında ona eşlik etmiş ve bu yolculuk hakkında "Risale-i Hazaniyye" adlı eserini yazmıştır.²⁶ Akkoyunlu şehzadelerine lalalık ve hocalık da yapan Bitlisli İdris 1501'de Şah İsmail'in Akkoyunluları Tebriz'den çıkardığı tarihe

²³ Erşahin, a.g.e., s. 230.

²⁴ Ayverdi, a.g.e., s. 57.

²⁵ Hinz, a.g.e., s. 99.

²⁶ Erşahin, a.g.e., s. 231.

kadar nişancılık ve divan kâtipliği görevlerini sürdürmüştür. Ayrıca Bitlisli İdris tarafından kaleme alınmış olup Sultan Yakup'un 1485 yılında Osmanlı padişahı II. Bayezid'e gönderdiği bir tebrik mektubu Osmanlı sultanının takdir ve dikkatine mazhar olmuştur.²⁷ Bitlisli İdris Şah İsmail'in 1521 yılında Akkoyunlu topraklarında uyguladığı baskı neticesinde pek çok âlim ve devlet adamı gibi sığınma ve barınma yeri olarak İstanbul'u seçmiştir. Örneğin, Cemilî Şah İsmail'in saldırıları üzerine önce Diyarıbekir'e dönmüş sonra da İstanbul'a gitmiştir. Cemili'nin bu gün Topkapı sarayı kütüphanesinde, Revan köşkü, No: 751'de kayıtlı bir divanı bulunmaktadır.²⁸

Akkoyunlu Devleti'nden Osmanlı'ya giden önemli bir âlim ve şair de Habibî'dir. Azerbaycan'ın Günçay Kasabası'nın Bürgüşat Köyü'nde dünyaya gelen Habibî'nin Sultan Yakup'un dikkatini çekmesi üzerine Akkoyunlu sarayına alınmış ve orada yetişmiştir. Habibî ilk şiirlerini Sultan Yakup'un saltanat yıllarında yazmıştır. Bir ara Şah İsmail'in himayesine giren Habibî daha sonra geldiği Anadolu'da II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim'in sarayında saygı görmüştür. Şii bir şair olmasına rağmen sanatının gücüyle Osmanlılar arasında tutunmayı başarmıştır.²⁹

Akkoyunlu şehzadelerinde olduğu gibi Akkoyunlu Devleti'ndeki ilim adamları da Osmanlı Devleti'ne gitmeyi uygun bulmuşlardı. Çünkü bu dönemlerde Osmanlı Devleti önemli bir ilim merkezi durumundaydı. Ayrıca Osmanlı sultanları da ilim adamı vasfını taşımakla beraber bilginlere büyük değer vermişler, onların barınması için maddi destekte bulunmuşlardır.

Anadolu'da Osmanlı Devleti ile rekabet ve mücadele içinde olan Akkoyunlu Devleti özellikle Uzun Hasan döneminde bilime ve kültüre oldukça önem veriyordu. Uzun Hasan da rakibi Fatih gibi ilmi seven, ona saygı ve sevgi gösteren bir lider konumundaydı. Uzun Hasan, Herat, İstanbul ve

²⁷ Hinz, a.g.e., s. 102.

²⁸ Erşahin, a.g.e., s. 232.

²⁹ Hinz, a.g.e., s. 99.

Kahire gibi ilim merkezlerinden geri kalmamak için hem de ilmi meselelere karşı duyduğu alaka ve merak dolayısıyla birçok âlimi bol hediyelerle sarayına çekmeye çalışmıştır.³⁰ Uzun Hasan Bey zamanında çevre ülkelerden getirilen çok sayıda ulemanın ilmi tartışmalar yapması sağlanmıştır.³¹ Örneğin Uzun Hasan ve oğulları (Halil ve Yakup) namına ilmi eserler yazan Celalettin Devvâni, Akkoyunlu ailesi zamanında mutlu bir hayat yaşamıştır.³² Uzun Hasan'ın kendi kütüphanesindeki vazife kâtiplerinin sayısının 58 olduğu dikkate alındığında onun ilme verdiği önem daha iyi anlaşılacaktır.³³

Akkoyunlu Devleti'nde Uzun Hasan ve Sultan Yakup döneminde ilim adamlarına ilgi ve iltifat gösterilmeye devam edilmişti. Sultan Yakup'un edebiyat, bilim ve güzel sanatlar üzerindeki himayesi Tebriz'e uluslar arası bir ün sağlamıştır.³⁴ Ancak sonraki dönemlerde ülkede yaşanan taht mücadeleleri neticesinde çöküş sürecine girilmesi ve Şah İsmail'in saldırıları neticesinde ilim adamlarının sığınma yeri olarak özellikle Osmanlı Devleti'ni tercih etmeleri Akkoyunlu Devleti'nde bilimsel gelişmelerin yavaşlamasına neden olmuştur. Bu sahadaki rakibi Osmanlı Devleti, kendisine sığınan ilim adamlarına kucak açması, onlara dirlikler vermesi, ayrıca devlet hizmetinde görevlendirmesi,³⁵ sayesinde ilim adamlarının özellikle seçtiği ülke olmuştur. Bu sayede ilmi rekabette daha üstün bir konuma gelmiş olmaktadır.

³⁰ Hinz, a.g.e., s. 99.

³¹ Erşahin, a.g.e., s. 227.

³² Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, a.g.e., s. 225.

³³ Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, a.g.e., s. 225.

³⁴ Muhsin Macit, "Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenlerin Edebî Faaliyetleri", **Türkler**, VI. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 699.

³⁵ Gökbilgin, a.g.e., s. 40.

IV- TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL SAHADA YAŞANAN REKABET

Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti arasında yaşanan bir diğer rekabet konusu da Oğuzculuk anlayışı olmuştur. Bu anlayışa göre, Türklerde taht, A-shi-na / Oğuz Han oğullarına aittir. Tanrı böyle takdir etmiştir. Fakat oğulları arasından kimin hanlık tahtına çıkacağını da yine Tanrı takdir eder. Tanrı'nın iradesi, seçtiğine kuvvet ve başarı vermekle yani, te'yid-i İlahî ile tezahür eder. Oğuzculuk anlayışını hem Akkoyunlular hem de Osmanlılar benimsemiştir. Fuad Köprülü, Osmanlı Devleti'nin ilk etnik çekirdeğini teşkil eden Kayıların Oğuz boyuna mensup olduklarını kaynak ve delillere dayanarak söylemektedir.³⁶

Anadoluda 15.yy'da yükselen bir değer olan Oğuzculuk anlayışına II. Murad zamanında Osmanlı yönetimi de katılmıştır. Timur karşısında mağlup olan ve yıkılma tehlikesi geçiren Osmanlı yeniden toparlanabilmek için II. Murad'ı göçebe Türk / Oğuz geleneğini ve ruhunu canlı bir şekilde yaşatan Amasya bölgesine göndermişti. II. Murad da Osmanlı tahtına geçince bu ruhu devam ettirmiş, sarayında milli duygu ve düşüncelere yönelik faaliyetleri desteklemiştir.³⁷ Ayrıca II. Murad devrinde bazı Osmanlı paralarında Kayı damgasının görülmesi bu anlayışın bir sonucu olarak Akkoyunlu etkisinden ileri gelmiş olması söz konusudur.³⁸ Çünkü Akkoyunlular da kendilerini Bayındır boyuna ad verdiği düşünülen Bayındır Hanın neslinden olduklarını³⁹ düşünerek Oğuzculuk anlayışını ileri derece de benimsediklerini görmekteyiz. Akkoyunlu hükümdarı Hamza Bey Akkoyunlu paralarının üzerine Bayındır damgasını koydurması oğuzculuk fikrinin resmen kullanıldığını göstermektedir. Görüldüğü gibi Oğuzculuk anlayışına hem Osmanlılar hem

³⁶ Bkz. Köprülü, a.g.e., s. 265.

³⁷ Erşahin, a.g.e., s. 191.

³⁸ Sümer, a.g.e., s. 1.

³⁹ Sümer, a.g.e., s. 1.

de Akkoyunlular sahip çıkmışlardır. Akkoyunlu ulusunun kendisini Oğuzların bir boyu olarak görmeleri sonucu bu anlayış etkisini uzun bir süre sürdürmüştür. Akkoyunlu paralarında ve divanlarında Bayındır Boyu damgasının kullanılmış olması ile Osmanlı Devleti'nin II. Murad devrinde paralarında Kayı damgasını kullanmış olması iki ülkenin bu alandaki rekabetini göstermekle birlikte aralarında kültürel sahada bir etkilenmenin varlığını da ortaya koymaktadır. Akkoyunluların şecerelerini Oğuz Kağan'a bağlamalarının bir gerekçesi de rakipleri olan Osmanlı'ya karşı bir tepki olsa gerek. Çünkü bu anlayışla hâkimiyetleri altına alacakları Türkmenleri daha rahat kontrol etme olanağına sahip olabilirlerdi. Osmanlılar ile Karakoyunlular da bu düşünce ile Oğuz Han adını kullanarak Türkmenleri kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte Akkoyunlular Oğuzculuk anlayışında daha ısrarlı olmuşlardır.⁴⁰

Oğuzculuk anlayışına sahip olmak dışında, Uzun Hasan, Fatih ile olan rekabetinin bir sonucu olarak Osmanlı topraklarında varlığını sürdüren tarikatların desteğini sağlamaya çalışmıştır. Bu amaçla Uzun Hasan bölgedeki en büyük rakibi olan Osmanlı Devleti'ni içten fethetmek ve onun kamuoyu desteğini yıkmak için topraklarında büyük nüfuz sahibi olan Bayramiler'in⁴¹ desteğini kazanmak istemiştir. Bu amaçla İslam dünyasında bu dönemde imal edilenler içerisinde emsalsiz olan bir şamdanı* hediye olarak Ankara'ya göndermiştir. Bu şamdan bir yönüyle son dönem Timurlu süslemelerinden sayılabileceği gibi ilk dönem Osmanlı mavi beyaz şamdanlarını da anımsatmaktadır.⁴²

Akkoyunluların dini hayatlarında uyguladıkları Mahmil gönderme uygulaması Osmanlı-Akkoyunlu rekabetinin bir diğer şekli sayılabilir.

⁴⁰ Erşahin, a.g.e., s. 192.

⁴¹ Bayramiye: Ankaralı Hacı Bayram Veli'nin XIV. Asrın sonları ile XV. Asrın ilk yarısında Ankara'da kurduğu bir tarikatin adıdır. Geniş bilgi için, Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, "Bayramiye", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, II. Cilt, İstanbul, 1949, s. 423.

***Şamdan**: Gümüş arabesk tarzında süslenmiş, üzerine bazı ibareler yazılmış bir yağ lambasıdır. Bkz. Erşahin, a.g.e., s. 176.

⁴² Erşahin, a.g.e., s. 176.

Müslüman hükümdarlar 13.yy'dan itibaren bağımsızlıklarını kendi ülkeleri yanında İslam dünyasına da kabul ettirmek için hac ibadetini bir fırsat olarak görmüşlerdir. Birbirleriyle yarışarcasına Mekke'ye çeşitli hediyelerle dolu süslü Mahmiller (hac kervanları) göndermişlerdir. Mahmal'i taşıyan deveye binilmez; onun sadece yularından çekilirdi. Bu deve, kervanın başından giderdi. Mâhmili gönderenler onu süslemekte âdete birbirleriyle yarışarlardı.⁴³ Bu Mahmillerdeki sanat değeri taşıyan hediyeler o hükümdarın gücünü gösteriyordu. Öyle ki Müslüman devletler arasında Mahmil gönderme bir ara nüfuz savaşına dönüşmüştü. Memlûklüler bu yarışta uzun süre liderliği kimseye bırakmamışlardır. Timurlular hac kervanlarıyla Osmanlılar da Surre alaylarıyla bu yarışa katılmışlardır. Uzun Hasan hâkimiyetinin ve cihangirliğinin İslam dünyasınca, özellikle de Mekke şerifleri tarafından tanınmasını sağlamak için Hicaz'a çeşitli tarihlerde hac kervanları göndermiştir. Akkoyunlu Mahmillerinin Hicaz'a girişi Memlûklüler tarafından engellenmeye çalışılmışsa da hac ibadetini önemseyen Uzun Hasan'ın diplomatik girişimleri sonucu hac Mahmilleri gönderilmeye devam edilmiştir.⁴⁴

V- OSMANLI-AKKOYUNLU İLİŞKİLERİNDE DEVLET YÖNETİMİ İLE İLGİLİ BAZI ORTAK UYGULAMALAR

Osmanlılar ile Akkoyunluların devlet yönetimine bakıldığında birbirine benzer bazı uygulamaların var olduğu görülecektir. Bunda etkili olan faktörlerin ise İki devletin birbirine yakın bir coğrafyada hüküm sürmeleri, aynı dine mensup olmaları ve siyasi rekabet neticesinde aralarındaki ilişkilerin yoğunlaşması olduğu söylenebilir. Ayrıca, Türk devlet geleneğiyle benzerlik gösteren İlhanlıların idari, mali, askeri ve yargı müesseseleri hem Osmanlı Devleti'ne hem de Akkoyunlu Devleti'ne model olmuştur.⁴⁵ Bunun da iki

⁴³ Fr. Buhl, "Mahmel", **İslam Ansiklopedisi**, VII. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1957, s.151.

⁴⁴ Erşahin, a.g.e., s. 179-180.

⁴⁵ Abdülkadir Yuvalı, "İlhanlılar", **Türkler**, VIII. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 361.

devlet yönetiminde benzer uygulamaların oluşmasında etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Osmanlılarda olduğu gibi Akkoyunlularda da hükümdarlığın intikali belli bir yasal dayanağa kavuşturulmamıştı. Hükümdar ölünce yerine veliaht tayin ettiği şehzade genelde yönetimi üstlenirdi. Ancak diğer şehzadeler bu durumu kabullenmeyerek ayaklanırlardı.⁴⁶ Kara Yülük Osman Bey yerine oğlu Ali Beyin geçmesini vasiyet etmişti. Akkoyunlu tahtına Ali Bey oturmasına rağmen çok ciddi bir muhalefetle karşılaşmış; bu sebeple yönetimi terk etmek zorunda bırakılmıştır.⁴⁷

Osmanlı Devleti'nde şehzadelerin eğitime büyük önem verilerek onların iyi bir eğitim almaları için Lala denilen hocalarca eğitim verilmesi geleneği oluşturulmuştu. Ayrıca şehzadeler genç yaşlarında çeşitli vilayetlere vali olarak gönderilerek devlet yönetimiyle ilgili konularda tecrübe kazanmaları amaçlanmıştır. Akkoyunlularda da belli bir yaşa gelen her şehzade lalasıyla birlikte kendisine ikta olarak verilen bir vilayete vali olarak gönderilirdi. Şehzade yetişinceye kadar vilayet lala tarafından yönetilirdi. Uzun Hasan'ın oğullarından Uğurlu Muhammed'i Fars ve İsfahan valiliğine, Maksut Mirza'yı Bağdat valiliğine göndermesi bu anlayışın bir sonucudur.

Akkoyunlu hükümdarları, sultan, halife, sahip-kıran gibi unvanlar kullanmışlardır. Uzun Hasan "hilafet sahibi", "hilafetin muini" gibi unvanlarla da anılmıştır. Devvâni de Uzun Hasan'a "halife" unvanını layık görmüştür. Uzun Hasan'dan sonra sırasıyla Akkoyunlu Devleti'ni yöneten Halil, Yakup, Bay Sungur ve Göde Ahmed Beyin "sultan" unvanıyla birlikte zikredildiklerini edildiklerini görmekteyiz. Bu unvanların Osmanlı hükümdarlarınca da kullanıldığını görmekteyiz. Osmanlı sultanları I. Murad'dan itibaren halife unvanını kullanmaya başlamışlardır. Sultan ise Osmanlı padişahlarının en çok kullandığı unvanlardan birisidir. Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Sultan

⁴⁶ Akkoyunlu, a.g.e., s. 148.

⁴⁷ Yınanç, a.g.e., s. 259.

Selim, Kanuni Sultan Süleyman örneklerinde olduğu gibi. Osmanlılar ile Akkoyunlu hükümdarlarının kullandıkları bir diğer unvan da “sahip-kıran”dır. Sahip-kıran iki anlama gelmektedir. Sa’deyn (iki saadet) adı verilen Zühre ve Müşteri yıldızlarının birleşmesinde dünyaya gelen kişi anlamına gelmekle birlikte, sikke/para basan anlamına da gelmektedir. Bu unvan Fatih, Bayezid ve Kanuni tarafından kullanıldığı gibi sonraki Osmanlı hükümdarları tarafından da kullanılmıştır.⁴⁸ Kitab-ı Diyaribekriyye’ye bakıldığında Tihârânî’nin, Uzun Hasan için bu unvanı sıklıkla kullandığını görülmektedir.⁴⁹

Akkoyunlularda ve Osmanlılar’da devlet yönetiminde gerçekleştirilmeye çalışılan bir uygulama da merkezileştirme siyasetidir. Dönemin yönetim anlayışının bu yönde olması da Uzun Hasan’ın da merkezileştirme siyasetini uygulamak istemesinde etkili olmuştur. Bu düşünce neticesinde Uzun Hasan Akkoyunlu toprakları üzerinde tam bir hâkimiyet sağlamak için bir takım kanunlar oluşturmıştır. Bu kanunlar, merkezileştirici ve bürokratikleştirici çabaların en kalıcı anıtı olmuştur.⁵⁰ Öyle ki Hasan Paşa Kanunları diye bilinen bu kanunlar ile mahalli güçlerinde isyanları önlenmek istenmiştir. İslam mali tarihine önemli bir katkı ve yenilik getirmiş olan bu kanunlarla çiftçi, esnaf, sanatkâr ve tüccarlardan vergilerin adil bir şekilde alınması amaçlanmıştır. Uzun Hasan Bey tarafından oluşturulan bu kanunlar kendisinden sonraki Akkoyunlu sultanları tarafından kullanıldığı gibi Safeviler ve Osmanlılar tarafından da tatbik edilmiştir.⁵¹

Osmanlı Devleti’nin fethettiği memleketlerdeki örf ve adetler ile halkın alışık olduğu vergi şekillerine riâyet etmek gibi adeti bulunmaktaydı.⁵² Öyle ki Osmanlılar ele geçirdikleri toprakların hemen tahririni yaparlar, o bölgeye ait

⁴⁸ Erşahin, a.g.e., s. 199. Ayrıca İbn Kemal, Bayezid ile ilgili bir bilgi verirken, Sahib-Kıran unvanı şu şekilde kullanmaktadır. “*Sahib-kıran-ı cihân sultân Bayezîd Hân devletle dârü’l-mülk-i Kostantinîye’ye irdüğünü, arûs-ı pür-behçet-i cülûs-ı hümayûnıyle serîr-i gerdûn-nazîr-i hilâfete zînet virdüğünü beyân eder.*” Bkz. İbn Kemal, **Tevârîh-i Âl-i Osmân, VIII. Defter**, Haz. Ahmet Uğur, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997, s. 2.

⁴⁹ Bkz. Ebu Bekr-i Tihârânî, Kitab-ı Diyaribekriyye.

⁵⁰ Woods, a.g.e., s. 186.

⁵¹ Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri, a.g.e., s. 240, Faruk SÜMER, a.g.e., s. 36.

⁵² Ömer Lütfi Barkan, Uzun Hasan Beye Ait Kanunlar”, **Tarih Vesikaları**, cilt I/2, 1941, s. 92.

kanunnameyi de söz konusu defterin başına koyarlardı. Osmanlı yönetimi zorunluluk olmadıkça Uzun Hasan Kanunlarını uygulandıkları bölgelerde hiçbir değişiklik yapmadan devam ettirmişlerdir. Ancak zamanla halktan gelen talepler neticesinde kanunlarda belli düzenlemeler ve iyileştirmeler de yapılmıştır. 1520 tarihlerine doğru Erzurum vilayeti tahrir edilirken; mahallinde yapılan tetkik neticesinde Uzun Hasan tarafından konulmuş olan ağır kanunlara halkın ve köylünün tahammül edemediğinin anlaşılması üzerine Osmanlı padişahının emriyle bu kanunların bazıları kaldırılmış ve bazıları da hafifletilmiştir.⁵³ Özetle, Uzun Hasan'ın, toprak ve ürünleri, büyük ve küçükbaş sürüleri, değirmen ve sulama sistemleri üzerindeki vergilendirme modeli, Osmanlılar tarafından kimi değişikliklerle, köylüler, göçerler ve kentliler için adil bir model olarak bir süre kullanılmıştır.⁵⁴

Bu kanunları içerisinde yer alan “Bac ve Tamga”* Osmanlılar tarafından hiçbir değişiklik yapılmadan kullanılmış olan vergilerdir.

Genel anlamda Osmanlı-Akkoyunlu devletleri arasında gelişen sosyal ilişkileri bu şekilde sıralamış olsak da bu konunun müstakil bir başlık altında incelenmesinin daha faydalı ve verimli olacağı şüphesizdir.

⁵³ Barkan, a.g.e., 94.

⁵⁴ Woods, a.g.e., s. 188.

***Bac:** Akkoyunlu topraklarından herhangi bir şekilde transit geçirilen mallardan alınan vergi. **Tamga:** Bir şehrin içinde üretilip, alım-satımı yapılabilen her cins maldan ve kesilen hayvandan alınan vergidir. Bkz.Erşahin, a.g.e., s. 254.

SONUÇ

Osmanlı Devleti Fatih döneminde pek çok ülkeyle çeşitli sahalarda ilişkiler içinde olmak durumunda kalmıştır. Yaşadığı bölgenin en güçlü devleti olan Osmanlının, diğer ülkelerle münasebetlerde bulunmadan güçlü bir imparatorluğa doğru yol olması mümkün olmayacaktı. Osmanlının özellikle Fatih döneminde kendisine rakip olmak isteyen Akkoyunlu olan ilişkinin incelenmesi, Osmanlı Devleti'ni anlama ve tanıma açısından bize önemli bilgiler vermektedir.

Osmanlı ve Akkoyunlular ağırlıklı olarak, Anadolu'ya hâkim olma mücadelesi yaptıklarından dolayı, aralarında siyasi ağırlıklı ilişkiler geliştirmişlerdir. Osmanlı-Akkoyunlu, ilk ciddi rekabeti Trabzon meselesi yüzünden yaşamış, mücadeleyi ise Osmanlı Devleti kazanmıştır. Trabzon Rum İmparatorluğu Osmanlı tehlikesi karşısında akrabalık bağlarını Uzun Hasan ile daha güçlendirmişti. Uzun Hasan ise koruma sözü verdiği Trabzon Rum İmparatorluğu'nun Osmanlının eline geçmesini engellemek için, annesini elçi olarak yollamışsa da bundan olumlu bir netice alamamıştı.

Osmanlı Devleti'ni Akkoyunlu Devletiyle karşı karşıya getiren diğer önemli bir sorun, Karamanoğulları taht mücadelesi olmuştur. Her iki devlet yönetiminin Karaman ülkesinde söz sahibi olmayı kendileri için vazgeçilmez saymaları neticesinde yaşanan Karaman hâkimiyet mücadelesi, iki devletin Otlukbeli Savaşı gibi çok önemli bir savaşta karşı karşıya gelmesin de büyük rol oynamıştır. Osmanlı lehine sonuçlanan Otlukbeli, Akkoyunlu Devleti'nin çöküş sürecine girmesine neden olmuştu. Öyle ki Akkoyunlu Devleti, Anadolu'da büyük bir güç olma vasfını yitirmekle kalmamış, taht mücadelesiyle baş etmek zorunda kalan bir devlet olmuştur.

Osmanlı Devleti, Fatih döneminde Akkoyunlu Devleti de Uzun Hasan döneminde büyük bir imparatorluk oluşturma amacıyla oldukları için, iki ülkenin ilişkilerinde siyasi gayeler ağırlık noktasını oluşturmuştur. Rekabet halinde olan iki devlet, ekonomik, askeri ve kültürel başlıklar altında önemli ve yeterli sosyal ilişkiler geliştirmemişlerdir. Yine de Uzun Hasan'dan sonra yaşanan taht mücadelesi sebebiyle Osmanlı Devleti'nin çeşitli gayelerle bile olsa kendisine sığınan Akkoyunlulara kucak açmış olmasını, iki ülke sosyal ilişkilerinde önemli bir gelişme olarak değerlendirmek de mümkündür.

Osmanlı Devleti'ni ve Osmanlı Devleti'nin Fatih dönemini, iyi tanımak ve anlamak için Akkoyunlu Devleti dışında diğer ülkelerle olan ilişkilerinin incelenmesi faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- AKA, İsmail; **Timur ve Devleti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2005.
- AKKOYUNLU, Dilaver; “Akkoyunlular ve Bayburt: Snorya Tarihi”, Ankara, Bizim Büro Basımevi, 1992.
- ARAT, Reşit Rahmeti; “Fatih Sultan Mehmed’in Yarlığı”, **Türkiyat Mecmuası**, VI. cilt, İstanbul, 1939, s. 285–322.
- ARSLANTÜRK, Zeki; **Sosyal Bilimler için Araştırma Metod ve Teknikleri**, İstanbul, Marmara Üniversitesi İlahiyat Vakfı, 2. Baskı, 1995.
- ÂŞIKPAŞAOĞLU; **Âşıkpaşaoğlu Tarihi**, Haz. A. Nihal Atsız, Ankara, Sevinç Matbaası, 1985.
- AYVERDİ, Sâmiha; **Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih**, İstanbul, İstanbul Halk Basımevi, 1953.
- BARKAN, Ömer Lütfi; “Uzun Hasan Beye Ait Kanunlar”, **Tarih Vesikaları**, cilt I/2, 1941, s. 91- 106.
- BAYKAL, Bekir Sıtkı; “Uzun Hasan’ın Osmanlılara Karşı Kati Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı- Akkoyunlu Harbinin Başlaması”, **Belleten**, XXI/82. Cilt, 1957, s. 261–296.
- BEYSANOĞLU, Şevket; **Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi**, Ankara, 1998.
- BUHL, Fr. “Mahmel”, **İslam Ansiklopedisi**, VII. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1957, s. 151- 152.
- CÖHÇE, Salim; Otlukbeli Savaşına Kadar Akkoyunlular”, **Anadolu Birliğinin Sağlanmasında Otlukbeli Savaşının Yeri ve Önemi Paneli**, Haz. Enver Konukçu, Ankara, 1997.
- CLOD, André; **Fatih Sultan Mehmed**, çev. Necla IŞIK, İstanbul, AD Kitapçılık, 1998.
- DANIŞMEND, İsmail Hâmi; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, cilt 1, İstanbul, Türkiye Yayınevi, 1971.

Ebu Bekr-i Tihri; **Kitab-ı Diyarbekriye**, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Nehir Matbaacılık, 2001.

ERDEM, İlhan, UYAR, Mustafa; “Akkoyunlular, Akkoyunluların Tarih Sahnesine Çıkışı”, **Türkler**, Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 873–881.

ERŞAHİN, Seyfettin; **Akkoyunlular, Siyasal, Sosyal, Ekonomik ve Sosyal Tarih**, Ankara, 2002.

-----; “Akkoyunlu Hâkimiyet Anlayışı ve Yönetim Yapısı”, **Türkler**, VII. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 200- 210.

ERZİ, Adnan Sadık; “Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar”, **Belleten**, XVIII/ 70. Cilt, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1954, s. 179- 221.

ESTERÂBÂDÎ, Aziz B. Erdeşir-i; **Bezm u Rezm**, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

FERİDUN, AHMET BEY; **Münşaatü’s- Selatin**, I. Cilt, İstanbul, 1274.

GÖĞEBAKAN, Göknur; “Doğu Anadolu’nun Osmanlı Hakimiyetine Girişi”, **Türkler**, IX. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Semih Ofset Ankara, 2002, s. 459–468.

GÖKBİLGİN, M. Tayyib; “XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetinde Akkoyunlu Ümerası”, **Türkiyat Mecmuası**, IX. Cilt, Ankara, 1951, s. 35–46.

GÖLPINARLI, Abdülbaki; “Bayramiye”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, II. cilt, İstanbul, 1949, s. 423- 426.

HAMMER, Baron Joseph; **Büyük Osmanlı Tarihi**, cilt 1, 2, Terc. Mehmed Ata, İstanbul, 1989.

HINZ, Walther; “Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd: XV. Yüzyılda İran’nın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi”, çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1948.

HOCA SADEDDİN; **“Tacü’t-Tevarih”**, Yay. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara, 1979.

İBN KEMAL; **Tevârih-i Âl-i Osmân, VIII. Defter**, Haz. Ahmet Uğur, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1997.

-----; **Tevârih-i Âl-i Osmân, VII. Defter**, Haz. Şerafettin Turan, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1954.

- İNALCIK, Halil; “Mehmed II.” **İslâm Ansiklopedisi**, cilt 7, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1957, s. 507- 525.
- KAFALI, Mustafa; “Timur”, **İslâm Ansiklopedisi**, cilt 12/ I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1974, s. 336–346.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad; “Osmanlılar’ın Etnik Menşei”, **Belleten**, VII. Cilt, Ankara, 1943, Türk Tarih Kurumu, s. 221- 285.
- KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat; **Tarih Araştırmalarında Usûl**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, 2. Baskı, 1991.
- MACİD, Muhsin; “Karakoyunlu ve Akkoyunlu Türkmenlerin Edebî Faaliyetleri”, **Türkler**, VI. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 696–701.
- MINORSKY, Vilademir; “Uzun Hasan” **İslam Ansiklopesi**, XIII. cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1986, s. 91- 97.
- MİROĞLU, İsmet; “Fatih Devrinde Osmanlı İmparatorluğu”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, cilt 10, İstanbul, 1989, s. 209- 252.
- MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE; **Sahaif-ül-Ahbar fi Vekayi- ül-a’sâr**, cilt 1,2, çev. İsmail Erünsal, Tercüman, İstanbul, t.y.
- MEHMED NEŞRÎ; “Kitab-ı Cihânnüma: Neşri Tarihi”, yay. Faik Reşit unat, Mehmet A. Köymen, Cilt 1,2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, 1995.
- ÖZTUNA, Yılmaz; **Başlangıcından Zamanımıza Kadar Büyük Türkiye Tarihi**, İstanbul, II. Ötüken Yayınevi, 1977.
- HOCA SADEDDİN; **Tacü’t-Tevarih**, Yal. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul, Kültür Bakanlığı, 1979.
- SALİM, Necati; **Otlukbeli**, İstanbul, 1933.
- SARAY, Mehmet; **Türk-İran İlişkileri**, Ankara, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 1992.
- SOLAK-ZÂDE MEHMED HEMDEMÎ ÇELEBÎ; **Solak-zâde Tarihi** cilt. 1, Haz. Vahit Çabuk, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1989.
- SÖZEN, Metin; **Anadolu’da Akkoyunlu Mimarisi**, İstanbul, Yenilik Basımevi, 1981.

SÜMER, Faruk; “Akkoyunlular”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, cilt S, Ankara, 1986, s. 1- 38.

-----; “Bayındırlar”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, cilt 7, İstanbul, 1992, s. 245–246.

-----; “**Karakoyunlular**”, I, Ankara, 1992.

-----; “Karamanoğulları”, **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, cilt 24, İstanbul, 2001.

-----; **Safevi Devleti’nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü**, Ankara, 1992.

TANSEL, Selâhattin; **Osmanlı Kaynaklarına göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, 1999.

TEKİNDAG, Şehâbeddin; “Karamanlılar”, **İslam Ansiklopedisi**, XIII. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1967, s. 316–330.

-----; “Trabzon”, **İslam Ansiklopedisi**, 12/ I. Cilt, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1974, s. 456–477.

TURAN, Şerafettin; “Fatih Mehmed-Uzun Hasan Mücadelesi ve Venedik”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, III. Cilt, Ankara, Ankara Üniversitesi Basım evi, 1965, s. 63–138.

TURSUN BEY; **Tarih-i Ebü’l Feth**, Haz. A. Mertol Tulum, Baha Matbaası, İstanbul, 1977.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, I, Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları, 1988.

-----; **Anadolu Beylikleri Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerin Kuruluşları ve Siyasi Hayatları ile Bunlar Zamanındaki Devlet Teşkilatı, Fikir Hareketleri ve İktisadi Hayat**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, t.y.

-----; **Osmanlı Devlet Teşkilatına Medhal**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1984.

VARLIK, Çetin; “AK-Koyunlular”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, VIII. Cilt S, İstanbul, 1989, s. 406–439.

- WITTEK, Paul; “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Zaptına”, çev. Halil İnalcık. **Belleten**, XVII. cilt, Türk Tarih Kurumu, 1943, s. 557- 589.
- WOODS, John E; **Akkoyunlular, Aşiret, Konfederasyon, İmparatorluk, 15.Yüzyıl Türk-İran Siyaseti Üzerine Bir İnceleme**, çev. Sibel Özbudun, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.
- YINANÇ, Mükrimin Halil; “Akkoyunlular”, **İslam Ansiklopedisi**, I. Cilt, İstanbul, İstanbul Maarif Matbaası, 1940, s. 251–270.
- YUVALI Abdülkadir; “İlhanlılar”, **Türkler**, VIII. Cilt, Ed. Salim Koca vd., Ankara, Semih Ofset, 2002, s. 359–363.
- YÜCEL, Yaşar ve ALİ SEVİM; **Türkiye Tarihi**, cilt 1, 2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1990.
- YÜCEL, Yaşar; **Eratna Devleti Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti Mutahharten ve Erzincan Emirliği**, II, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- ; **Timur’un Ortadoğu- Anadolu Seferleri ve Sonuçları**, Ankara Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

EK-

OSMANLI DEVRİNDE

AKKOYUNLU HÜKÜMDARI UZUN HASAN BEYE AİT KANUNLAR¹

(Örnek Bazı Metinler)

Defter-i Yasaha-i Liva-i Ruha (Urfa)

1. Tafsîl-i kanunâme-i livaya-i Ruha ber - muceb-i kanun-ı Hasan Padişah.
2. Evvel şehir halkı olandan ve ehali-i kurâdan ki ziraat ideler *onda bir buçuk* alınır imiş *hasıl* ve *şahnelik* diyü Girü evvel üzere mukarrer kılındı.
3. **Ve valilik** diyü her çift başına beşer kile-i Ruhayî galle alınur imiş ki iki buçuk Osmanî kilesidir.
4. Ve girü çift başına *valilik* iki Osman akçası dahi alınır imiş.
5. **Ve muştuluk** diyü Cüllab üzerinde olan ehâli-i kurâdan her çift başına beşer kile-i Ruhayî galle ile iki Osman akçası alınır imiş.
6. Bu zikr olan hususların alınmasunun mevsimi harman vaktindedir ol vakit alalar.
7. **Ve kara salgın** diyü külliyyen livaya-i mezkûrenin reayasının ziraatinden ellide bir alınır imiş. Bu hususlar dahi mukarrer kılındı. Harman vaktinde alınır imiş nısıf boğday ve nısıf arpa.

¹ Bu örnek kanun metinleri, Ömer Lütfi BARKAN'ın Türk Tarih Vesikalarında "Osmanlı Devrinde Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Beye Ait Kanunlar" isimliyle yayınlanmış olan makalesinden alınmıştır. Kanunların geniş metni için Bkz. Ömer Lütfi Barkan: "Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan Beye Ait Kanunlar", Türk Tarih Vesikaları, I/2, 91–106 ve Türk Tarih Vesikaları1/3, 184–197, (İstanbul: 1941).

8. Ve *resm-i ırgadiyye* her haneye üçer gün ve her günü üçer akçadan dokuzar akça alınır imiş. Anun dahi alınmasının mevsimi nısfı evvel bahar ekin vaktinde ve nısfı dahi orak vaktinde.

9. Ve girü her haneden bir yük odun dahi alınır imiş her yüküne dörder Osmanî akça alınır imiş. Bunun dahi alınmasının mevsimi son güz ayındadır girü evvel üzere mukarrer kılındı.

10. Ve şehir bostanların suvarmak için Ayn-i Ab-ı Halilden nevbet alınır imiş Bir gün ve bir gece müddeti olur imiş ana *addân* dirler imiş. Her *addâna* yüz yigirmi Haleb akçası *maktu* var imiş. Doksan *addân* cem'olur imiş. Cümle-i akçası on bin sekiz yüz Halebî akça olur imiş. Bu dahi mukarrer kılındı. Alınmasının mevsimi nısfı nevrûzda ve nısfı dahi güzün evvel ayındadır.

11. Ve şehir bostanlarından *resm-i şahnegî* diyü iki bin yedi yüz elli Osman akçası dahi alınır imiş. Bunun dahi alınmasının mevsimi tansîf-i *addân* düstûru üzeredir.

12. Ve bağlarından her yüz divekden ikişer Osman akçası alınır imiş Bunun dahi alınmasının mevsimi üzüm vaktindedir.

13. Ve *resm-i arûsiyye* her arûsiyyeden nîm Eşrefi alınır imiş. Ve âdet-i ağnâm gövde dirler imiş. her yüz koyundan bir koyun ve iki Osman akçası alınır imiş.

14. Ve yatak başı dahi girü her sürüden bir koyun alınır imiş. Bunların dahi alınmasının mevsimi nevrûzdadır.

15. Bu zikr olan hususlar külliyyen berkarar-ı sâbık mukarrer kılınup defter-i cedîde *hâsıl* kayd oldu.

16. Ve hızirîyye dirler imiş vilyet-i mezbûreden çift başına beşer kile-i Ruhayî galle alınır imiş ol husus ref'olup deftere kaydolmadı. Ve bostanı olan kurâdan dahi öşür üzere alınır imiş Ber karar-ı sâbık mukarrer kılındı.

17. Ve *bac* ve *tamga* hususu dahi akmişe cinsinden gelüb satılsa yığirmide bir *tamga* alınır imiş. Ve geçüp gitse her deve yükünden iki Kayıtibeği Eşrefî ki yüz Osman akçası olur Ve at ve katır yükünden bir Eşrefî ki elli Osman akçası olur. Ve Halebden ve gayrı yerlerden şehre gelüb satılan sabun ve hinnâ ve hurma ve mazu ve fındık ve badem ve zeytyağı ve revgan-i sâde ve asel ve bekmez ve kuru üzüm ve kuru incir ve erük ve zerdalû ve dahi bunlara nisbet nekim vardır satılsa yüzde beş Osmanî akça alınır imiş. Ve ubûr itse bunların her bir yükünden altışar tenge alınır imiş ki on iki Osman akçası olur. Ve taşradan gelüb satılan tuzun bir deve yükünden üç tenge alınır imiş ki altı Osman akçasıdır ve at yükünden iki tenge ve merkep yükünden bir tenge alınır imiş. Ve ubûr itse bu zikr olanın nısfı alınır imiş Ve biber ve zencebil ve karanfil ve kalay ve nişadır ve dahi bunlara benzer ne

var ise bir deve (yükünden) bir buçuk Eşrefî ve at yükünden bir Eşrefî alınır imiş.

Ve *kasabhane* şehirde boğazlanan her koyundan bir tenge alınır imiş ki iki Osman akçası olur. Ve sığır boğazlansa her başa üç tenge alunur imiş ki altı Osman akçası olur.

Ve *şarabhane* dahi taşradan şarab gelse bir at yükünden sekiz tenge tamga alınur imiş ki on altı Osman akçası olur ol alınır imiş. Ve *hakk-ı şireçelik* dahi her yükten dokuzar nügi şire alınır imiş. Ve şehir halkının bağından hâsıl olan şarabdan *bidat* yoğ imiş.

Ve meyhane kurulub al-hide bir yerde şarab satılmak dahi düstür değil imiş.

Ve *resmi dellâliyye* bazara hayvanât cinsinden ve at ve öküz ve merkep gelüp satılsa satandan her yüzde bir akça-i Osmanî alurlar imiş. Ve bezestânda Ruha kumaşından satılsa her topta nîm Osmanî akça alırlar imiş ammâ kemhâ ve buna nisbet kumaş olsa yüzde bir Osman akça alınır imiş. Ve iplik pazarında iplik satılsa her sekiz nügiden bir Osmalî akça alırlar imiş. Ve altun ve gümüş ve cevâhir kısmından nekim vardır satılsa külliyyen yüzde bir Osmanî akça alınır imiş.

Ve *resm-i çulha* ayda her çukurdan bir tenge alınır imiş ki iki Osman akçası olur.

Ve hububât kısmından arasa da gelüp satılsa her müdd-i Ruhadan bir kile-i Ruhayî alınır imiş Ammâ kurâda satılsa nesne alınmak düstür değil imiş.

Ve *resm i bevvâbî* kapulardan geçen şarabın at yükünden üçer nügi şarab alınır imiş. Ve bir yük odundan bir odun ve kömür yükünden bir karaca akça.

Ve akmişe kısmından yabandan gelen her yük başına bir Osmanî alınır imiş.

Ve hububât kısmından kim kurâ ehlinden gelür ola veyahut sâyir nevâhiden hakk-ulbevâbî yok imiş Ve şehre taallûku olan gallevâtan birer mikdar nesne virürler imiş.

Defter-i müfredat ve mahsûlat-ı vilayet-i Erzincan

1. Tafsil-i kanunnâme i vilâyet-i Erzincan Mahsûlâtı-ı kurâ bermuceb-i kanûn-ı Osmanî ve hac ve tamga bermuceb-i kanun-ı H a s a n P a d i ş a h

2. Evvel vilâyeti mezkûrda vâki olan reaya ki müslümanlar dururlar anların kim çiftip olup ve bir çiftlik zemin zira'atine kadir ola anların gibiden *resm-i çift* diyü ellişer Osman akçaların alalar. Ve anların kim çifti olmaya veya bir hanede tekrar *müzevvec* ola anların gibiden on ikişer akça *resm-i bennâk* alalar Ve anlar kim *mücerred* olalar atalarına hizmet ider olmayub alâ-hide kendü öz kârlarında olalar onlardan altışar akçe *resm-i caba bennâk* alalar.

Ve kefare tâifesinden bu zikrolan rûsûm alınmayıp ammâ her hacgüzâr nefer başına yigirmi beşer akça-i *ispenç* alalar. Ve çifti olmayub *bennâk* adında olan müslümanların birer mikdar ziraatlari olsa ziraatlerine

göre hisab idüp her iki dönümüne bir akçe-i Osmanî alalar. Ve bu zikrolan rûsûm ki takrir olundı eğer müslüman ve ger keferet tâifesidir bunların alınmalarının mevsimi evvel bahar evâil-i marttadır ol vakit alalar. Andan mukaddem almayalar.

3. Ve ziraatlarından eğer müslüman ve ger keferedir *humûs* üzere alalar ol üzere kayd oluptur. Ammü müslümanların bağlarından ve penbelerinden ve meyvelerinden ve bostanlarından *yedide bir* alına. Öyle kayd oluptur.

4. Ve şehir taifesinin müslümanlarından *bennâk resmi* alınmaya kayd olmayuptur. Ve gallevâtlarından ve gayrı her neler kim vardır *öşür* üzere alına öyle mukayyettir.

5. Ve *resm-i arûsiyye* kız oğlandan altmış ve dul avretten otuz akça *resm-i arûsiyye* alalar kız oğlan her ne yerde nikâh olur ise olsun atası ne yerün ra'iyeti ise anın sipâhisi ala Ve dul avret her ne yer de nikah olsa *resm-i arûsiyyesi* anda alma.

6. Ve *resm-i asel* hasıl olan baldan *öşür* üzere alma.

7. Ve *resm-i âsiyâb* her âsiyâbtan ayda beşer akça hesabı üzere alalar ki yıllığı altmış akça olur.

8. Ve *âdet-i ağnâm* her iki koyuna bir akça alına.

9. Ve *resm-i yaylak* her yaylakçı olan kimesnelerden ki çeharpâsı ola her haneden birer nûgi yağ alalar iki yüz dirhem ola.

10. Ve *cerâyim-i hayvanât* için dahi ya at veya sığır ekine girüp ziyânlık eylese her davar başına beşer akça cürmün alalar ve ekin sahibinin ziyânlığın dahi hayvanât sahibinden ödeteler. Ve her davar başına *siyaset* için sahibine beşer ağaç dahi uralar Bu husus için her haneden maktu akça almayalar.

11. Ve *gallevâtın kıymeti hususu* dahi İstanbul keyli üzere hisab olunup ki yigirmi vukıyye olur sekiz akça buğday kilesi ve altı akça arpa ve darı kilesi ve beşer akça şirenin batmanı ve iki akça meyvanın batmanı hisab olup hâsıl bağlanuptur Amma sahib-i timar olan hemen aynıyle behresin alıp dahi kendisi beyi'de artuk ve eksik ol assı ve ziyân kendünündür reayadan akçasın taleb itmeye kanun değildir.

12. Ve vilâyet-i Erzincanın vakfolan kurâsından 'an kadim onda üç alınagelip ikisi *divanî* ve birisi *matikâne* ki vakf için alınır imiş Girü evvel üzere onda iki divanî ve birisi vakf için kayd olup divanîsi timar olub ve vakfiyyesi mesûcid ve medâris melâzimine tayin olup yerli yerine kayd olundu.

Tafsil-i tamgay-ı siyah ve bâc-ı büzûrk der Erzincan bermuceb-i Kanun-ı Hasan Padişah

13. Harîr yükü olsa on batman halis ibrişimi olanın iki batmanın aşağı varup sekiz batmanın hesab idüp bac alurlar imiş Batman olan on iki nügi imiş ve her nügi yüz altmış dirhem olur imiş Ve her batman bin dokuz yüz yigirmi dirhem olur imiş Bu zikr olan H a s a n Padişâh batmanıdır. Ve harîr yükünün her batmanına seksen bir karaca akça bac almur imiş On karaca akçasın *Kemah bacı* ve yetmiş karaca akçasın *Erzincan bacı* ki üç karaca akça bir Osmandîr Ve her batmanda dört karaca akça *tamga i siyah* ve her batmanda *hakk-ulkalem* bir karaca akça ve *resm-i kabızâne* dahi bir karaca akça alurlar imiş. Bu zikrolanları tüccar taifesinden alurlar imiş. Ve *rehdarlık* dahi her yükte altı karaca akça alurlar imiş. Ve Terâkime tâfesinden her batmandan elli beş karaca akça alurlar imiş on akçası *Kemah bacı* ve kırk beş akçası *Erzincan bacı* ve dört akçası *tamga-i siyah* ve bir karaca akça *hakk-ulkalem* ve bir karaca akça *kabızâne* ve altı karaca akça *rehdarlık* (*dihdarlık*) Ve... Ve kumaş ki harir-baft ola anun gibilerin batmanından yüz altmış karaca akça *tamgai siyah* alurlar imiş. Ve iki karaca akça *hakk-ulkalem* ve iki karaca akça *kabızâne* alurlar imiş. Bunların ubûrları *bac-ı büzürktür* Ve şehirde Beyolsa *temga i siyah* alurlar imiş.

Ve yukarı cânıpten gelen mürdebârın ki tutya yüküdür her yükünden üç yüz karaca akça ve Horasanî yükünden yüz elli karaca akça ve lök yükünden altı yüz karaca akça ve ku(rt)zı kulağı yükünden üç yüz karaca akça ve sîrhuşt (k) yükünden iki yüz karaca akça alınur imiş Ve çividün her kellesinden üç yüz karaca akça alınur imiş ubûr etse Ve ak sakız yükünden seksen karaca akça ve kasnı yükünden yüz elli karaca akça bunlar dahi ubûrdadır Ve pûlâd yükünden üç yüz karaca akça ve esir tâifesinden, her neferden yüz elli karaca akça bunlar dahi ubûrdadır baca taallûktur. Ve esir tâifeden satılsa her neferde yüz elli karaca akça bac alurlar imiş. İncüden ve miskten kırk miskalden bir miskal alurlar imiş ve yukarı cânıpten gelen miskali ve meli (?) gibi ve sâyir akmişe şehirde satılsa tamgalayup ye Rum vilâyetinden gelen akmişe her ne olur ise olsun sof ve tafta ve çuka ve vale ve bunlara nisbet nekim vardır yüzde beş alırlar imiş. Ve dikilmiş kaftandan ve dikilmiş çukadan ve amel almış ibrişimden nesne alınmaz imiş. Ve sof satılsa tamgalayıp avarasından altışar akça

Ve Trabzondan gelen ketan şehirde satılsa her topundan on karaca akça alırlar imiş her ne tâife alursa alsun. Ve Trabzondan ketan elbise yükde yüz elli karaca akça alırlar imiş.

Ve Rumdan gelen bakır ma'mul olsa. Ve kalaydan ve şekerden ve sağrıdan ve gönden ve bulgariden ve bıçaktan ve sâyir dahi hurdavâtın bu zikr olunan nesneler şehir-i Erzincanda satılsa yüzde beş *tamga* alınır imiş.

Ve sükker yükünden beş yüz karaca akça alırlar imiş. Ve kalay ve sof yükünden dahi üç yüz karaca akça alırlar imiş. Ve sağrı yükünden dört yüz karaca akça ve bulgâri yükünden iki yüz karaca akça ve bıçak yükünden üç yüz karaca akça ve bakır yükünden yüz doksan sekiz karaca akça alırlar imiş. Doksan akçası bâc-ı *büzürk* ve seksen dört akçası *tamga- i sigah* ve on sekiz karaca akçası Tercanda Vartek kal'asının bacıdır. Ve mürdesenk yükü geçip gelse her yükte altmış karaca akça alırlar imiş.

Ve Erzincan kavminden harîr getürse batmanda iki karaca akça alırlar imiş. Ve Urum kumaşı getürseler batmanda yigirmi beş karaca akça alırlar imiş. Ve bu zikr olunan akmişeler kısmından ve mürdebâr kısmından piring ve sabun ve hinnâ ve bunlar gibi şehirde satılsa yüz karaca akçadan beş karaca akça alırlar imiş. Ve eğer at pazarında at satılsa alandan on sekiz karaca akça alırlar imiş. Ve satandan on iki karaca akça alırlar imiş. Ve katır dahi bunun gibidir. Ve himar bunların nisfidır.

Ve eğer *kasabhane* de koyun satılsa her'koyun başına dört karaca akça alırlar imiş. Ve eğer susırrı satılsa otuz karaca akça am-lar imiş. Ve eğer sığır satılsa on beş karaca akça alırlar imiş.

Ve kuzay geçede penbe hâsılından yetmiş batman penbe alırlar imiş ve günay geçede mevzi-i dan tâ bunda varınca nekadâr mevzi vâkı olsa bir cüllâh kuyusından altışar karaca akça alırlar imiş. Ve yigirmi arşun bezden dört karaca akça alırlar imiş. Ve yigirmi arşun alacadan altı karaca akça alırlar imiş. Ve nefsi-i Erzincanda eğer penbe yükü ve eğer bez yükü ve eğer hamir yükü geçip gitse otuz altışar karaca akçe alırlar imiş. Ve şehirlü cemaati bezi yapsa ya hamri gayrı cânibe iletse yükte altışar karaca akça alırlar imiş. Ve şehre getürse otuz altışar karaca akça alırlar imiş.

Ve Terâkime tâifesi Urumdan akmişe getürse batmanda yigirmi sekiz karaca akça *bac-ı büzürk* alırlar imiş. Ve dört karaca akça *tamga i siyah* alırlar imiş. Ve bir karaca akçe hakk-ulkalem ve bir karaca akça *kabâdne* alırlar imiş.

Tafsil-i kanunnâme-i livâ-i Harput:

1. Tafsil-i kanunnâme-i livâ-i Harput ber mûceb-i kanun-î Osmanî mahsulât-ı kurâ ma'a şehir. Ve bac ve tamga ve sâyir.cihathâ ki der şehir-i rnezkûre est ber mucebi kanun-ı Hasan padişâh nihade şüde be-ma'rifet-i Mir-i mîrân ve be-Kadı-i Amid be-ihtiyâr-ı reâyây-ı vilyeât-i mezbûre

2. Evvel kurâda vâki olan reâya ki müslûmanlardür anunkim çifti ola her çift başına *resmi çift* diyü ellişer Osman akçaların alalar. Ve anların kim çifti olmaya veya bir hanede tekrar müzevveç ola anlardan dahi on ikişer akça *resm-i bennâk** alalar. Ve bunlardan ziraat ider kimesne olsa ziraatine göre

hisab idüp her iki dönümünü bir akça alalar Ve anlar kim m ü c e r r e d olalar atalarına hizmet ider olmayup ki 'a lâ - h i d e kendi öz kârlarında olalar anların gibiden altışar ak-ça *resm-i caba bennâk* alalar.

Ve kefer e tâifesinden bu zikrolan rûsûmiyyat alınmayıp hemen her harağgüzâr nefer başına yığirmi beşer akça *ispençe* alalar. Bu zikrolan hususların alınmasının mevsimi evvel bahar evâil-i marttadır andan mukaddem almayalar.

3. Ve ziraatlerinden eger müslüman ve ger keferedir *humû* üzere alalar Ammâ müslümanların penbelerinden ve bostanırından ve bağ ve meyvelerinden *yedide bir* alalar ve girü keferesinden *humûis* üzere alalar.

4. Ve *resm-i arûsiyye* her arûsiyyeden altmış akça alalar ol kim kız oğlan ola nikâhı ne yerde vâki olursa atası ne yerde mukayyed ise anda alalar Ammâ dul avret her ne yerde nikâh olsa anda alalar.

5. Ve *resm-i asel* hâsıl olan baldan öşür üzere alalar.

6. Ve *resm-i âsiyâb* her birine ayda beş akça hesap idüp alalar ki yıllığı altmış akça olur.

7. Ve âdet- i ağnâm her iki koyuna bir akça alalar ve *resm-i yaylak* her yaylakçı olan kimesnelerden ki çehar-pâsı ola.

8. Ve cerâyim-i hayvanât dahi ya at veya sığır ekine girip ziyanlık eylese her sığır veya at başına beşer akça cürmün alalar. Ve beşer ağaç dahi uralar ziyanlık iden hayvanât sahibine Ve ziyanlığın dahi ödeteler Ve bu hususta maktu akça almayalar.

9. Ve tamga hususu dahi *kanun-ı kadîm* üzere bac harîr gelse ipeği batmana urup dahi her menn-i Harpurdîde ki bin sekiz yüz dir. hem olur doksan karaca akça *bac* alurlar imiş ki hisapta otuz üç Osmanî akçası olur Ve batmanında dörder akça *tamga-yi siyah* içün dahi alırlar imiş.

10. Ve diyâr-ı Rumdan pastav ile çuka gelse anı dahi vezne urup her mende kırk beşer karaca akça *bac* alırlar imiş ki on beş Osman akçası olur.

11. Ve *kara tamga* didükleri dahi her metâdan ki şehre gelip satılsa her neden olursa *yüzde beş tamga* alınır imiş.

Ve geçip gider olsa keten yükünden bir Şami Eşrefî alırlar imiş ki kırk Osman akçası olur Ve sâyir bez kısmından geçip gitse bir altun alırlar imiş. Ve bunlardan eğer hinnâ ve ger sabun ve ger de mürdür ve bunlara nisbet nekim vardır ubûr itse her yükü neyse nîm batmanının kıymeti *bac* alınır imiş.

12. Ve şehre gelip boğazlanan koyundan beş karaca akça alırlar imiş ki hisapta bir buçuk Osman akçası olur Ve sığır boğazlansa on iki karaca akça alırlar imiş her baştan ki dört Osman akçası olur.

13. Ve *arasa*'ya gelen gallevâttdan ki Harput müddünden sekiz İstanbul kilesidir bir çaryek-i İstanbulî alırlar imiş Ve mazu yükün den yığirmide iki alırlar imiş birin *arasa*'da ve birin tamga-yi siyahta Ve tuzdan yığirmide bir *arasacı* alır imiş.

14. Ve *debbâğhane* için dahi her posttan birer mikdar cüz'î nesne alırlar imiş.

15. Ve *kirişhane* için dahi şehirde boğazlanan koyunun ve keçinin bağırşağın alıp *kiriş* iderler imiş ammâdükkânının icâresi vakf imiş evvel vakfa kayd oluptur.

16. Ve Ebü-Tâhirden gelen yaş üzüm yükünden her yüküne iki karaca akça *tamga* alınmış Şehr-i Harput üzümü satılsa nesne alınmaz imiş. Ve sebzevâtta dahi bir mikdar nesne alırlar imiş oligeldüğü üzere.

17. Ve penbe ve iplik bazara gelip satılsa her nügisinden rub' karaca akça *tamga* alınır imiş ki altı nügiye bir Osmanî düşer Ve dokunup bazara satılmağa gelen penbe bezinden her topu ki yığirmi arşundur tamga idüp dahi bir Hasanbeği alınır imiş ki iki Osman akçası olur. Ve *Trabzon keteni* gelip satılsa andan yüzde beş alınmaz imiş hemen her topunda iki buçuk Osmanlı akçası alınır imiş.

18. Ve nef-si şehirde dokunan çeharkezi kuşağı dahi tamgalyıp rub' karaca akça alırlar imiş. Ve mumhane için dahi âmil olan ham mumu alıp düzedip birin bir... satar imiş.

19. Ve ihtisâb hususu dahi balda ve yağda ve kuru üzümde ve sâyir buna nisbet hususta yüzde iki nügi alınır imiş. Ve bakkal dükkânlarından dahi ayda birer akça alırlar imiş. Ve etmekçi ve aşçıdan dahi ayda haline göre üçer dörder akça alırlar imiş. Ve bunlardan gayri eksüklerin bulsalar dirhem başına ürmün alırlar imiş.

ÖZET

[KOÇ, Haydar]. [Fatih Dönemi Osmanlı-Akkoyunlu İlişkileri],[Master Tezi], Ankara, [2007]

Bu çalışmada, Osmanlı Devleti'nin Fatih döneminde Akkoyunlu Devleti ile olan siyasi mücadelesi ve sosyal ilişkileri ele alınmaya çalışılmıştır. Bu iki devlet, Anadolu'da siyasi üstünlük sağlama istekleri sebebiyle karşı karşıya gelmiştir. Akkoyunlu Devleti, Osmanlı karşında başarılı olmak için bazı devletlerle ittifak oluşturmaya çalışmıştır.

Diğer taraftan Osmanlı da, Akkoyunlu Devleti'nde yaşanan taht mücadelelerinde taraf olarak siyasi etkinlik kurmayı amaçlamıştı. Bunun yanında Osmanlı Devleti, kimi nedenlerle Akkoyunlu Devleti'nden kaçan üst düzey kişilerin kendisine sığınmasına da izin vermişti. Tüm bu karşı karşıya gelmelerin neticesinde iyiden iyiye gerilen ilişkilerin kaçınılmaz sonucu olarak Otlukbeli Savaşı meydana gelmiştir.

Bu savaşın başlangıç safhasında Akkoyunlular üstünlük sağlamış olsa da, güçlü Osmanlı ordusu savaşı ezici bir üstünlükle galip bitirmeyi başarmıştır. Savaşı kazanmakla Osmanlı Devleti, doğuda kendisi için ciddi bir tehdit unsurunu ortadan kaldırmıştır. Akkoyunlu Devleti açısından da Otlukbeli Savaşı dağılma sürecinin başlangıç noktası olmuştur. Bu iki devletin aynı ırka ve dine mensup olmaları ve aynı coğrafi bölgede yer almaları kültürlerinin de büyük ölçüde benzer olmasını sağlamıştır.

Anahtar Sözcükler

1. Mehmed II.
2. Osmanlı
3. Akkoyunlular
4. Uzun Hasan
5. Osmanlı-Akkoyunlu İlişkileri

ABSTRACT

[KOÇ, Haydar], [Ottoman –Aqqoyunlu Relationships in Fatih Period],
[Master], Ankara, [2007]

This thesis aims to scrutinize the political combat and social relationships between the Ottoman Empire and Aqqoyunlu State in Fatih period. Due to their desire of political hegemony in Anatolia, these states come up against each other.

Aqqoyunlu State tried to form alliance with some states to be successful against Ottoman Empire. On the other hand Ottoman intended to create a political hegemony by backing one behalf in the throne-fight in Aqqoyunlu State. Besides, Ottoman Empire allowed topmost people who escape from Aqqoyunlu State to shelter.

The inevitable result of tense relationships in the process of encounters is Otlukbeli War. Although in the beginning of the war Aqqoyunlu got superiority, vigorous Ottoman army achieved to end the war victoriously.

Vanquisher Ottoman Empire, eradicated a crucial threatening condition in the East. In terms of Aqqoyunlu State, Otlukbeli War became the starting point of dissolution process.

Belonging to the same race and religion and being in the same geographical region provide the similarity of their culture on a large scale.

Key Words

1. Mehmed II.
2. Ottoman
3. Aqqoyunlu
4. Uzun Hasan
5. Ottoman-Aqqoyunlu Relationship

